

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALEŲ STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos (specializacija – logopedija) magistrantūros studijų programa

Rita Krutulienė

**MENINĖS VEIKLOS ELEMENTŲ TAIKYMAS
MIKČIOJIMUI ĮVEIKTI**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovė –
lekt. dr. Vilma Makauskienė*

Magistro darbo santrauka

Darbe nagrinėjamos meninės veiklos elementų panaudojimo galimybės, ugdant ikimokyklinio amžiaus mikčiojančius vaikus. Atlikta *teorinė* ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų ugdymo menine veikla analizė parodė, kad mikčiojantiems vaikams neretai sunku žodžiais išreikšti savo mintis, poreikius, emocijas ir jausmus. Bendraudami jie dažniausiai kalba trumpais sakiniais, retai inicijuoja pokalbį. Kūrybinis procesas skatina mikčiojančių vaikų spontaniškumą, o kūrybinės iniciatyvos skatinimas suteikia teigiamų emocijų bei skatina pasitikėjimą savimi. Mikčiojantysis, pajutęs sėkmę tam tikroje veikloje, geriau jaučiasi ir lengviau bendrauja.

Iškelta *hipotezė*, kad muzikinė veikla bei vaidybos elementų panaudojimas logopediniame darbe teigiamai veikia ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų sklandų kalbėjimą, padeda sušvelninti / įveikti neigiamas emocijas.

Buvo atliktas veiklos tyrimas, kurio *tikslas* - ištirti ir atskleisti muzikinės veiklos ir vaidybos elementų taikymo galimybes, dirbant su mikčiojančiais ikimokyklinio amžiaus vaikais.

Tyrime dalyvavo 13 ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų. Pagrindiniai tyrimo ugdytinių atrankos kriterijai: ikimokyklinis amžius, sklандаus kalbėjimo sutrikimas (mikčiojimas).

Empirinėje dalyje nagrinėjami ikimokyklinio amžiaus vaikų mikčiojimo pokyčiai, taikant parengtą meninės veiklos bei sklандаus kalbėjimo ugdymo programą, kurios pagrindines dalis sudaro muzikinės veiksenos bei vaidmeniniai žaidimai.

Svarbiausios empirinio tyrimo *išvados*:

1. Mikčiojimas yra multidimensinis sutrikimas, susijęs su įvairiais kognityviniais, lingvistiniais, emociniais, neurofiziologiniais, socialiniais veiksniais, kurių sudėtinga sąveika kiekvienu konkrečiu atveju yra skirtinga.
2. Logopedinių pratybų metu įgytus sklандаus kalbėjimo įgūdžius išlaikyti ir perkelti į realias situacijas padeda mikčiojimo įvertinimas ugdomojo proceso eigoje, geri specialisto ir mikčiojančiojo tarpusavio santykiai, pozityvus grįžtamasis ryšys, nuoseklus kalbinių užduočių sunkinimas, savikontrolės ugdymas.
3. Ugdymo menine veikla tyrime numatytos priemonės ir veiklos būdai užtikrino mikčiojančių vaikų ugdymo proceso optimizavimą, padėjo pasiekti teigiamų poslinkių visų tiriamųjų ugdymo procese. Kiekvienas mikčiojantis vaikas padarė tam tikrą pažangą: teigiama linkme formavosi vaikų elgesys, bendravimo ir sklандаus kalbėjimo įgūdžiai.

4. Po kelių mėnesių trukusios kryptingos ugdomosios veiklos, individualiai taikant parengtą ugdymo programą, mikčiojančių vaikų turimi gebėjimai kito įvairiai: dalies pagerėjo nežymiai, kitų – akivaizdžiau. Ryškiausi pasiekimai užfiksuoti muzikinių gebėjimų, o žemiausi – gebėjimo vaidinti srityje. Žemus gebėjimo vaidinti pokyčius galėjo lemti mikčiojimą lydintys kalbos sutrikimai ir trumpas veiklos tyrimo laikas.
5. Iškelta hipotezė, jog muzikinė veikla bei vaidybos elementų panaudojimas logopediniame darbe teigiamai veikia ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų sklandų kalbėjimą, padeda sušvelninti / įveikti neigiamas emocijas, pasitvirtino.

Esminiai žodžiai: ikimokyklinio amžiaus vaikai, mikčiojimas, logopedai, sklandaus kalbėjimo sutrikimas, logopedinės pagalbos strategijos, muzikinės veiksenos, vaidmeniniai žaidimai.

Turinys

Magistro darbo santrauka	2
Įvadas	5
1 skyrius. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ MIKČIOJIMO ĮVEIKIMO PROBLEMA 9	
1.1. Mikčiojančių ikimokyklinio amžiaus vaikų apibūdinimas	9
1.2. Logopedinės pagalbos mikčiojantiems vaikams strategijos	11
1.3. Vaikų mikčiojimo įveikimo būdai ir metodai	13
2 skyrius. MENINĖS VEIKLOS ELEMENTŲ TAIKYMAS TEIKIANT PAGALBĄ MIKČIOJANTIEMS VAIKAMS	17
2.1. Meno terapijos reikšmė ugdant specialiųjų poreikių ikimokyklinio amžiaus vaikus	17
2.2. Muzikinių veiksenų taikymas logopediniame darbe su mikčiojančiais vaikais	19
2.3. Vaidybos elementų taikymas logopediniame darbe su mikčiojančiais vaikais	23
3 skyrius. MIKČIOJANČIŲ VAIKŲ UGDYMO MENINE VEIKLA PROCESO ANALIZĖ 26	
3.1. Tyrimo metodologija ir respondentai	26
3.2. Mikčiojančių vaikų kalbos įvertinimo duomenys	29
3.3. Tėvų apklausos rezultatai	32
3.4. Meninės veiklos ir sklandaus kalbėjimo ugdymo programos struktūra	36
3.5. Mikčiojančių vaikų gebėjimų vertinimo kriterijai	39
3.6. Mikčiojančių vaikų ugdymo, taikant meninės veiklos elementus, dinamika	45
3.6.1. Muzikinių gebėjimų pokyčiai	45
3.6.2. Vaidybos gebėjimų pokyčiai	49
3.6.3. Kalbėjimo ir bendravimo pokyčiai	53
Išvados	59
Literatūra	61
Summary	67
Priedai	Error! Bookmark not defined.

Įvadas

Mokslinė problema ir tyrimo aktualumas. Statistiniai duomenys rodo, kad pasaulyje mikčioja daugiau nei 45 mln., o Lietuvoje - apie 50 tūkstančių žmonių. Amerikos mikčiojimo fondo duomenimis¹ apie 5% visų vaikų per savo gyvenimą yra mikčioję kelis mėnesius ar ilgiau. Ramša (1999) nurodo, kad Lietuvoje nėra tikslios mikčiojančių žmonių statistikos, tačiau, remiantis Vakarų Europos valstybių ir JAV duomenimis, manoma, kad mūsų šalyje mikčioja apie 4 - 5 % ikimokyklinio amžiaus vaikų iki 7 m. amžiaus (apie 10 - 15 tūkstančių) ir apie 1 - 2 % asmenų nuo 7 metų amžiaus (apie 35 - 70 tūkstančių).

Nuo seniausių laikų daugelį specialistų domina mikčiojimo įveikimo galimybės. Ivoškuvienė (1993), Čirpuvienė (1999) ir kt. pažymi, kad mikčiojimas yra vienas iš labiausiai bendravimą apsunkinančių kalbėjimo sutrikimų, pasireiškiančių nesklandžiu kalbėjimu, negebėjimu laisvai išsakyti savo nuomonę, mintis. Vyresniame amžiuje išryškėja bendravimo vengimas, neigiamos emocijos, negatyvus požiūris į kalbėjimo sunkumus, formuojasi nepilnavertiškumo jausmas, kuris gali paskatinti uždarumą ir ribotą asmens aktyvumą kasdieninėse situacijose.

Lietuvoje taikomos įvairios mikčiojimo įveikimo metodikos: mikčiojimo nevengimo terapija (Dell, 2000), laipsniškas perėjimas nuo lydimosios prie savarankiškos spontaniškos kalbos; laipsniškas perėjimas nuo atskirų kūno dalių prie viso kūno relaksacijos, nuo bendravimo trumpomis frazėmis prie bendravimo išplėstomis frazėmis, laipsniškas perėjimas nuo situacinės prie kontekstinės kalbos (Ivoškuvienė, 1999). Siekiant įveikti ikimokyklinio amžiaus vaikų mikčiojimą, gali būti taikoma ir žaidimų terapija (Skaisgiriene, 1997).

Vaiko kalbos ugdymas yra siejamas su asmenybės raida. Kačiušytė – Skramtai (2002) teigia, kad pasaulyje plačiai nagrinėjama muzikos reikšmė įvairioms ligoms gydyti mikčiojančių vaikų ugdymui yra ypač reikšminga. Muzikinis ugdymas turėtų būti nagrinėjamas kaip vaiko mikčiojimo bei asmenybės sutrikimų įveikimo ar sušvelninimo prielaida. Siekiant įveikti vaikų mikčiojimą, rekomenduojama derinti įvairią muzikinę veiklą su sklandaus kalbėjimo ugdymo pratybomis (Kačiušytė – Skramtai, 2002).

Mūsų šalyje mikčiojimo įveikimo procese retai taikoma vaidyba. Kazragytė (2011) teigia, kad vaidybą naudinga integruoti į kompleksines logopedines pratybas, įtraukiant ugdytinių tėvus ir

¹ Ramša, V. Amerikos mikčiojimo fondo informacija(1992). http://mikciojimas.info/?eil_nr=10003&klb= (žiūrėta 2011-08-15).

pedagogus. Manoma, kad vaidybos elementų taikymas gali turėti teigiamos įtakos mokant sklandžiai kalbėti ir taikant įgūdžius kasdieninėse gyvenimo situacijose. Daugelis mikčiojančiųjų, taikydami sklandaus kalbėjimo įgūdžius realiose situacijose, susiduria su įvairiais sunkumais. Gregory (2000) nurodo, kad sklandaus kalbėjimo įgūdžių perkėlimas yra sudėtingesnis procesas nei išmoktų technikų taikymas kasdienėje aplinkoje. Kalbėdamas su bendraamžiais, šeimos nariais ar pedagogais, vaikas kuria naujus bendravimo modelius. Williams (1996) pabrėžia, kad perkėlimo etape vaikas mokosi įveikti kalbėjimo ir bendravimo sunkumus besikeičiančioje komunikacinėje sąveikoje. Sklandaus kalbėjimo įgūdžių generalizacija turi būti vertinama kaip perkėlimo – kūrimo procesas, kurio metu mikčiojantysis mokosi sklandžiai kalbėti ir konstruktyviai priimti skirtingas kalbines situacijas. Sėkmingą išmoktų įgūdžių perkėlimą padeda užtikrinti laipsniškai sunkinamos kalbinės užduotys bei vaidmeniniai žaidimai (Shapiro, 1999).

Siekiant pagrįsti darbo problemą, buvo iškelti probleminiai klausimai:

Kokie muzikinės veiklos elementai padeda įveikti / sušvelninti ikimokyklinio amžiaus vaikų mikčiojimą? Kaip vaidybos elementų (vaidmeninių žaidimų) integravimas į kompleksines logopedines pratybas veikia mikčiojančių ikimokyklinio amžiaus vaikų sklandaus kalbėjimo įgūdžius?

Tyrimo objektas – meninės veiklos elementų taikymas mikčiojimui įveikti.

Dalykas – muzikos ir vaidybos elementų (vaidmeninių žaidimų) taikymas ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų ugdymo procese.

Hipotezė – muzikinė veikla bei vaidybos elementų panaudojimas logopediniame darbe teigiamai veikia ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų sklandų kalbėjimą, padeda sušvelninti / įveikti neigiamas emocijas.

Tyrimo tikslas – ištirti ir atskleisti muzikinės veiklos ir vaidybos elementų taikymo galimybes, dirbant su mikčiojančiais ikimokyklinio amžiaus vaikais.

Remiantis apibrėžtu tikslu, buvo suformuluoti **tyrimo uždaviniai**:

1. Taikant teorinę analizę, atskleisti logopedinės pagalbos strategijas, mikčiojimo įveikimo būdus ir metodus, pagrįsti muzikinių veiksėnų ir vaidybos elementų panaudojimo reikšmę, siekiant įveikti mikčiojančių vaikų kalbėjimo nesklaidumus;
2. Remiantis veiklos tyrimo metodu, sudaryti mikčiojančių vaikų ugdymo meninę veiklą programą;
3. Atlikti mikčiojančių vaikų ugdymo meninę veiklą kokybinį tyrimą ir išanalizuoti tyrimo rezultatus;

4. Atlikus veiklos tyrimą, tėvų apklausą, apdoroti tyrimo duomenis ir apibendrinti rezultatus.

Tyrimo dalyviai. Veiklos tyrime dalyvavo 13 ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų.

Tyrimo metodologija ir metodai.

Darbe naudojami teoriniai ir empiriniai tyrimo metodai.

I. Teoriniai: pedagoginės, psichologinės literatūros, ikimokyklinio ugdymo dokumentų ir programų analizė, atskleidžiant teorinius tiriamos problemos pagrindus.

II. Empiriniai: *dokumentų analizė* – reikalinga, siekiant išsamiau susipažinti su vaikų gebėjimais, problemomis bei aplinka. Analizuojama iš specialistų surinkta vaikus charakterizuojanti medžiaga, (pvz., mikčiojančiųjų kalbos tyrimo kortelės, vaiko raidos vertinimo kortelės, anamnezės duomenys). Pusiaus struktūruota *anketinė apklausa* tėvams – siekiant atskleisti mikčiojančio vaiko polinkį meninei veiklai bei mikčiojimo poveikį vaiko elgesiui ir bendravimui kasdieninėse situacijose. *Aprašomieji kokybiniai vieno atvejo tyrimai (atvejo analizė)* – siekiant atskleisti vaiko raidos unikalumą, individualius vaikų poreikius, įvertinti ugdymo menine veikla poveikį individualiam subjektui. *Veiklos tyrimo* metodu, taikant mikčiojančių ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo menine veikla modelį, siekta patikrinti hipotezėje suformuluoto teiginio pagrįstumą. Dėl tiriamų vaikų amžiaus ypatumų rašytinių testų, anketų bei užduočių nenaudota.

Pagrindinės sąvokos

Mikčiojimas – tai kalbėjimo sutrikimas, kuriam būdingi garsų, skiemenų ir žodžių pakartojimai, tęsimai, dvejojimai, trikdančios ritmingą kalbą (TLK – 10).

Sklandaus kalbėjimo sutrikimai – tai įvairūs kalbos tempo ir ritmo sutrikimai, dėl kurių sutrikdyta kalbinė motorika, bendravimas, vyksta asmenybiniai pokyčiai (TLK – 10).

Logopedinės pagalbos strategijos – tai tiesioginiai logopedinės pagalbos metodai, netiesioginė pagalba ir tiesioginės bei netiesioginės pagalbos būdų derinimas (Ramig, Bennett, 1997).

Logopedas - specialistas, taisantis vaikų kalbos sutrikimus (Tarptautinių žodžių žodynas, 1985).

Vaidmeniniai žaidimai - (angl. Role Playing Games, sutrump. RPG) – kelių arba vieno žaidėjo (vienas žaidėjas gali žaisti su kompiuteriniu veikėju) pagal nustatytas taisykles žaidžiami žaidimai, kur vienas žaidėjas dažniausiai tampa žaidimo vadovu (meistru), o kiti susikuria savo veikėją ir žaidimo metu turi vaidinti sukurtą veikėją kaip galima įtikinamiau (Stonkus, 1994).

Meno terapija (angl. Art Therapy) – 1) kartais vadinama kūrybinio meno ar raiškos meno terapija, skatina žmones reikšti, suprasti emocijas per meninę raišką ir kūrybinį procesą²; 2) psichoterapija, kuri įtraukia vaizduojamojo meno, pavyzdžiui, tapybos ar skulptūros, kūrimą, siekiant suprasti ir išreikšti savo jausmus³; 3) meno priemonių naudojimas emocinių konfliktų sprendimui, savimonės skatinimui ir neišsakytų, dažnai susijusių su pašąmone problemų išreiškimui.

Muzikinės veiksenos – tai muzikos klausymo, garsų išryškavimo, ritmikos, muzikavimo instrumentais bei muzikinės kūrybos etapai (Čirpuvienė, Stošiuvienė, 1999).

Ikimokyklinis amžius – tai vaiko amžius nuo 2 iki 6 metų. Tai ankstyvoji vaikystė, kurios metu vaiką supančio pasaulio ribos nuolat plečiasi (Makauskienė, Ivoškuvienė, Luneckienė, 2010).

Magistro darbo struktūra: įvadas, trys skyriai, išvados, santrauka (anglų kalba), literatūros sąrašas, priedai. Pirmame darbo skyriuje aptariamos ikimokyklinio amžiaus vaikų mikčiojimo įveikimo galimybės, logopedinės pagalbos mikčiojantiems vaikams strategijos, analizuojami mikčiojimo įveikimo būdai ir metodai. Antroje darbo dalyje gilinamasi į meno terapijos reikšmę, ugdant specialiųjų poreikių ikimokyklinio amžiaus vaikus, aptariamas muzikinių veiksenų ir vaidybos elementų taikymas logopediniame darbe su mikčiojančiais vaikais. Trečiasis darbo skyrius skirtas mikčiojančių vaikų ugdymo menine veikla rezultatams bei ugdymo programos struktūrai aptarti. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, nurodomas naudotos literatūros sąrašas (93 šaltiniai), pateikiama santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 12 lentelių, 7 paveiksai ir 7 priedai. Prieduose pateikiama ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų sklandaus kalbėjimo ugdymo programos struktūra, taikant meninę veiklą (1 priedas); logopedinės ritmikos pratimai (2 priedas); raumenų atpalaidavimo ir taisyklingo kvėpavimo pratimai (3 priedas); pirštukiniai žaidimai (4 priedas); pasakų, pasakojimų inscenizavimas (5 priedas); situacijų improvizacijos (6 priedas); anketa tėvams (7 priedas). Darbo apimtis – 67 puslapiai.

² Meno terapija. Gale Encyclopedia of Medicine. Copyright 2008 The Gale Group, Inc. All rights reserved. Žiūrėta (2011-09-12). Prieiga per internetą <http://medicaldictionary.thefreedictionary.com/art+therapy>

³ Meno terapija. The American Heritage® Medical Dictionary Copyright © 2007, 2004 by Houghton Mifflin Company. Published by Houghton Mifflin Company. All rights reserved. Žiūrėta (2011-09-12). Prieiga per internetą <http://medical-dictionary.thefreedictionary.com/art+therapy>.

1 skyrius. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ MIKČIOJIMO ĮVEIKIMO PROBLEMA

1.1. Mikčiojančių ikimokyklinio amžiaus vaikų apibūdinimas

Ikimokyklinis amžius yra intensyvios raidos laikotarpis mokantis. Ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbai būdingi įvairūs nesklaidumai, kurie yra natūrali mokymosi kalbėti dalis (Makauskienė, Ivoškuvienė, Luneckienė, 2010). Aktyvus kalbos ir kalbėjimo raidos periodas (tarp 2 – 5 m.) yra dažnai siejamas su mikčiojimo pradžia. Hill, Campbel (2000) nurodo, kad apie 70% mikčiojimo atvejų prasideda ikimokykliniame amžiuje. Nurodoma, kad iki 70% mikčiojančiųjų gali šią problemą įveikti (Shapiro, 1999, Oslow, 2004).

Ikimokykliniame amžiuje mikčiojimo intensyvumas kinta įvairiose kalbinėse situacijose, atsižvelgiant į vaiko emocinę būklę, kalbos sudėtingumą. Mikčiojimo pradžioje dažniausiai atsiranda kartojimų, kurie būdingi ir sklandžiai kalbantiems ikimokyklinio amžiaus vaikams, todėl identifikuoti mikčiojimą šiame amžiaus tarpsnyje yra sudėtinga (Conture, 2001; Gregory, 2003; Yairi, Ambrose, 2004). Praėjus keleriems metams nuo mikčiojimo pradžios, mikčiojančių vaikų kalbėjimas skiriasi nuo bendraamžių, t. y. jų kalboje stebimi užsikirtimai, artikuliacinio aparato įtampa (St. Louis, Hinzman, Hull, 1985).

Dažniausiai pirmosios vaiko reakcijos į mikčiojimą yra akių kontakto su pašnekovu praradimas (Conture, 2001; Craig, Hancock, 1996) ir nerimas, kai pasireiškia stipresni nei įprastai užsikirtimai (De Nill, Brutton, 1991).

Tyrimai rodo, kad mikčiojantiems vaikams dažniau nei sklandžiai kalbantiems bendraamžiams būdingi garsų tarimo ar foneminės klausos sutrikimai (Blood ir kt., 2003; Louko, Edwards, Conture, 1999). Blood ir kt. (2003) nurodo, kad logopedinė pagalba trunka ilgiau, jei kartu su mikčiojimu pasireiškia ir kiti kalbos ar kalbėjimo sutrikimai. Pratybose taikomi tiesioginiai ir netiesioginiai sklandaus kalbėjimo ugdymo metodai, o vėliau mikčiojantieji mokomi taisyklingai tarti garsus bei juos diferencijuoti.

Makauskienė, Ivoškuvienė ir Luneckienė (2010) išskiria mikčiojimo atsiradimą ikimokykliniame amžiuje lemiančius veiksnius: vaiko savybės, bendravimo ypatumai ir aplinkos sąlygos. Vaiko kalbėjimo sklandumą gali veikti viena arba kelios veiksnių grupės, todėl būtina surinkti kuo daugiau informacijos apie vaiko aplinką, auklėjimo sąlygas namuose ir ugdymo įstaigoje (jei ją lanko). Rekomenduojama išsamiai įvertinti anamnezės duomenis bei pažinti individualias vaiko savybes. Mikčiojimo atsiradimą lemiantys veiksniai pateikiami 1 lentelėje.

Mikčiojimo atsiradimą skatinantys veiksniai⁴

Vaiko savybės	Bendravimo ypatumai	Aplinkos sąlygos
Genetinė predispozicija; Intensyvi kalbos, motorikos, kognityvinių ir socialinių gebėjimų raida; Temperamento ypatumai; Aukšti paties vaiko sau keliami reikalavimai; Impulsyvus poreikis kalbėti; Raidos sutrikimai.	Greitas aplinkinių kalbėjimo tempas, laiko spaudimas; Dažnas vaiko kalbos pertraukimas, kalbėjimas vienu metu; Sudėtingi klausimai, skatinantys pasakoti apie praeities ar ateities įvykius; Neigiamos reakcijos į kalbėjimo nesklaidumus.	Greitas gyvenimo tempas; Šeimos sudėties pasikeitimas; Nenuoseklus dienos režimas; Nenuoseklus auklėjimas; Aukšti aplinkinių keliami reikalavimai; Ilgalaikis stresas ar nuolatiniai šeimos narių konfliktai.

Yairi, Ambrose (2004), Yairi, Ambrose, Paden ir kt. (1996) teigia, kad galima nustatyti tolimesnę ikimokyklinio amžiaus vaikų mikčiojimo dinamiką, remiantis tam tikrais požymiais. Išskiriami kriterijai, rodantys, kad vaikas priklauso ilgalaikės rizikos grupei: lytis (berniukas); vaiko amžius mikčiojimo pradžioje (kuo vyresnis vaikas pradeda mikčioti, tuo mažesnė savaiminio problemos įveikimo tikimybė); mikčiojimo trukmė; kiti mikčiojantys šeimos nariai, greitas paties vaiko ar kitų šeimos narių kalbėjimo tempas. Svarbu paminėti, kad daugelio ikimokyklinio amžiaus vaikų mikčiojimas prasideda laipsniškai, gali trumpam išnykti ir vėl atsinaujinti. Pirmieji nesklaidumai dažniausiai būna epizodiški ir atsiranda padidėjus emocinei įtampai, kalbant ilgais, sudėtingais sakiniais, pasakojant apie praeities ar ateities įvykius ir pan. Ilgainiui užsikirtimai stiprėja ir vis labiau trukdo vaikui bendrauti (Yairi, Ambrose, 2004).

Shapiro (1999) išskiria mikčiojantiems ikimokyklinio amžiaus vaikams būdingus požymius bei nurodo veiksnius, padedančius išvengti mikčiojimo:

- Intensyvus kognityvinių procesų, emocijų ir socialinių įgūdžių raidos laikotarpis. Ikimokykliniame amžiuje vaiko kalbėjimo nesklaidumo pobūdis bei suvokimas apie savo kalbą ryškiai skiriasi. Pozityvaus vaiko požiūrio į bendravimą palaikymas yra pats svarbiausias ilgalaikio mikčiojimo prevencijos veiksnys.
- Žaidybinė veikla. Mikčiojimo įveikimo procese daug dėmesio skiriama įvairiems didaktiniams, judriesiems ir vaidmeniniams žaidimams, nes ikimokyklinio amžiaus vaikai

⁴ Makušienė, Ivoškuvienė, Luneckienė (2010). Logopedinė pagalba mikčiojantiems ikimokyklinio amžiaus vaikams. Vilnius: Specialiosios psichologijos ir pedagogikos centras.

žaisdami įgyja žinių apie aplinką bei naujų įgūdžių ir gebėjimų.

Vaikai skirtingai reaguoja į logopedines pratybas. Haynes ir kt. (1992) nurodo, kad nemaža dalis vaikų lankydamiesi pas logopedą jaučia nerimą. Negatyvių emocijų priežastys gali būti įvairios: menkos žinios apie logopedinę pagalbą, traumuojantys prisiminimai apie apsilankymus pas gydytojus, didelis tėvų nerimas ir pan. Neretai maži vaikai atspindi suaugusiųjų emocijas, kurių patys neįsisąmonina. Logopedai turi nuoširdžiai domėtis vaiku, būti atviri, kalbėti su vaiku aiškiai ir suprantamai, leisti vaikui pasirinkti, kurią veiklą jis norėtų atlikti pirmiausia.

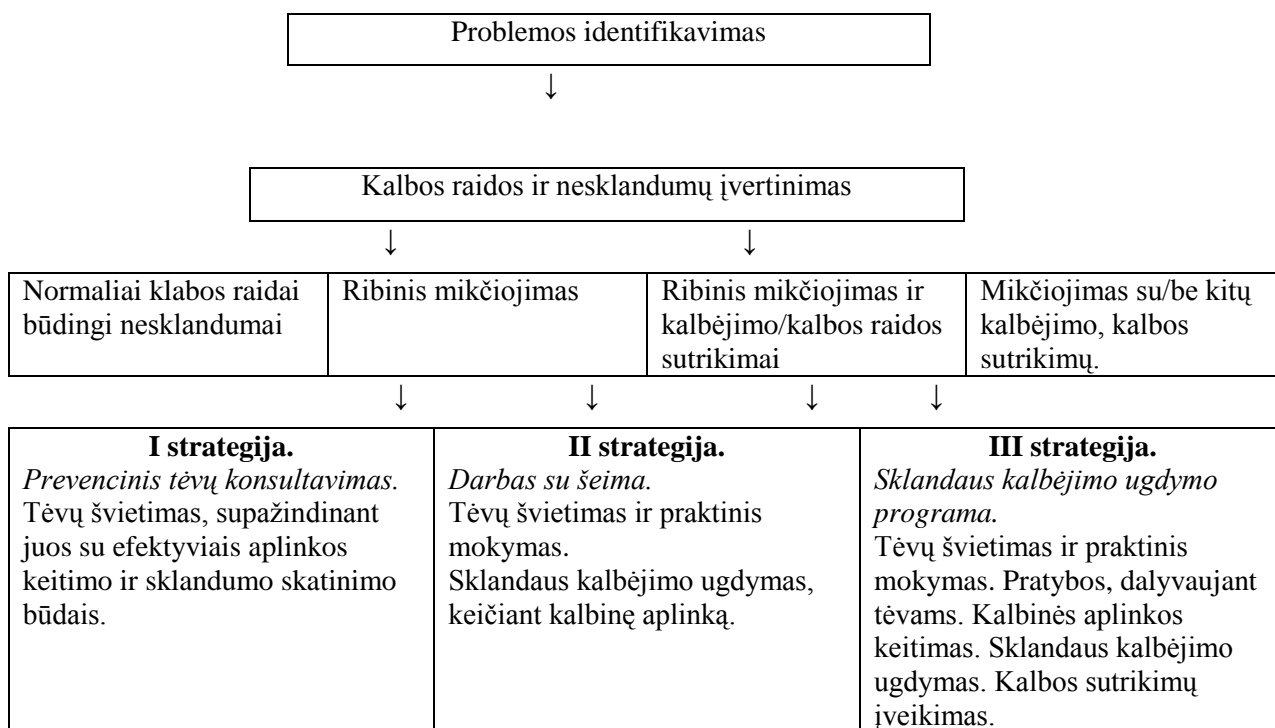
Remiantis bendra sutrikimo samprata, gali būti išskiriamos 4 mikčiojimo raidos stadijos (Bloodstein, 1995). *Pirmoje stadijoje* nesklaidumai pasireiškia epizodiškai ir vaikas mikčioja tik tada, kai yra susijaudinęs, pavargęs ar yra veikiamas kitų komunikacinės įtampos sąlygų. Kalboje dominuoja garsų ir skiemenų pakartojimai, o užsikirtimai pasireiškia sakinio, frazės ar žodžio pradžioje. Vaikas nejaučia nerimo ar įtampos dėl savo kalbėjimo. *Antroje stadijoje* sutrikimas tampa nuolatinė problema ir pradeda formuotis savęs, kaip „mikčiojančiojo“ vaizdas. Mikčiojimas sustiprėja susijaudinus arba esant greitam kalbėjimo tempui. *Trečioje stadijoje* mikčiojimo sunkumas kinta priklausomai nuo kalbinės situacijos. Kalbant pasireiškia žodžių keitimas ar atidėliojimas, stebimas nedidelis kalbinių situacijų vengimas, baimė. Būdingas tam tikrų garsų ar žodžių sunkesnis tarimas. *Ketvirtoje stadijoje* pasireiškia išankstinis baiminimasis dėl užsikirtimų, vengiama sunkesnių kalbinių situacijų, akivaizdus nerimas ar įtampa, stebima garsų, žodžių, situacijų baimė.

Būtina paminėti, kad mokslininkų pastangos atskleisti mikčiojimo raidos stadijas formuoja bendrą sampratą apie šio sutrikimo dinamiką ankstyvojoje vaikystėje, tačiau ji negali būti taikoma visiems atvejams.

1.2. Logopedinės pagalbos mikčiojantiems vaikams strategijos

Ramig, Bennett (1997) išskiria tris ankstyvojo mikčiojimo įveikimo strategijas: tiesioginiai logopedinės pagalbos metodai, netiesioginė pagalba ir tiesioginės bei netiesioginės pagalbos būdų derinimas. *Tiesioginės pagalbos* metodais vaikas mokomas keisti savo kalbėjimą, taikomi įvairūs logopedinio darbo būdai: mokoma taisyklingai kvėpuoti, lėtai kalbėti, švelniai tarti pirmąjį žodžio garsą. Rekomenduojama, kad visi, ugdymo procese dalyvaujantys asmenys, pastebėtų vaiko pastangas, teigiamai jas įvertintų (Harrison, Onslow, Menzies, 2004). *Netiesioginės pagalbos* strategijoms priskiriamas kalbinės aplinkos ir bendravimo su vaiku keitimas, tėvų / globėjų,

pedagogų mokymas ir mikčiojimo mažinimas, pateikiant sklandaus kalbėjimo modelį (pavyzdį). Ši strategija remiasi tyrimų duomenimis apie bendravimo ir kalbos įtaką ikimokyklinio amžiaus vaikų mikčiojimui. Zackheim, Conture (2003) atlikti tyrimai rodo, kad kalbos sudėtingumas, kalbėjimo tempas ir emocijos yra glaudžiai susiję su mikčiojimo intensyvumu, nors ir nėra pirminė šio sutrikimo priežastis. Mikčiojimas sustiprėja, kai vaikas kalba sudėtingais ar ilgais sakiniais. Atlikti mikčiojančiųjų ir sklandžiai kalbančiųjų ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos tyrimai parodė, kad sudėtingesnė minčių raiška lemia dažnesnius kalbėjimo nesklandumus abiejų grupių vaikams (Langevin, Kully, 2003). *Derinant tiesiogines ir netiesiogines mikčiojimo įveikimo strategijas*, gali būti komentuojama vaiko kalba, keičiamas bendravimo su vaiku pobūdis, kuriama tinkama kalbinė aplinka bei mokoma įvairių mikčiojimo įveikimo technikų (Harrison, Onslow, Menzies, 2004). Gregory, Hill, Cambel (2000) siūlo tokią mikčiojantiems ikimokyklinio amžiaus vaikams logopedinės pagalbos schemą (žr. 1 paveikslą).

I pav. Mikčiojančių ikimokyklinio amžiaus vaikų logopedinės pagalbos schema (Gregory, Hill, Cambel, 2000).

Išsamiai įvertinus vaiko kalbėjimą įvairiose situacijose, atliekant skirtingas kalbines užduotis (monologas, dialogas, pasakojimas), išanalizavus anamnezės duomenis, nusprendžiama, kokią strategiją pasirinkti (Gregory, Hill, Cambel, 2000):

Pirmoji strategija rekomenduojama, kai, vaikui kalbant, nustatoma mažiau nei 10% normaliai kalbos raidai būdingų nesklaidumų (garsų keitimas kitais, įterpimas, žodžių pakartojimas ir kt.); mažiau nei 2% nesklaidumų sudaro mikčiojimui būdingi požymiai (garsų, skiemenų pakartojimai, garsų tęsimas). Įvertinimo metu svarbus tėvų patvirtinimas, kad vaiko yra tokia pati, kaip ir kasdieninėje aplinkoje. Tėvai supažindinami su kalbėjimo sklaidumą trikdančiais veiksniais, aptarimai vaiko ir tėvų bendravimo ypatumai, suteikiama informacija apie vaiko kalbos raidą. Numatomas pakartotinas vaiko kalbėjimo įvertinimas po 3-6 mėn.

Antroji strategija taikoma nustačius ribinį mikčiojimą (ang. *borderline stuttering*), kai vaiko kalboje pasireiškia 2 - 3% mikčiojimo požymių, stebima daugiau nei 10% normaliai kalbos raidai būdingų nesklaidumų, nėra kitų kalbos / komunikacijos sutrikimų. Tėvai mokomi stebėti vaiko kalbos pokyčius įvairiose situacijose, skirti natūraliai kalbos raidai būdingus nesklaidumus ir mikčiojimo požymius. Remiantis gautais duomenimis, keičiamas bendravimo su vaiku būdas namuose. Pratybų metu logopedas modeliuoja lėtą ir sklaidų kalbėjimą. Logopedinėse pratybose rekomenduojama dalyvauti tėvams. Tėvai skatinami taikyti naujus bendravimo būdus namuose.

Trečioji strategija taikoma, kai pasireiškia daugiau nei 3% mikčiojimo požymių, stebimi kiti kalbos ar kalbėjimo sutrikimai. Tėvai skatinami stebėti sklaidumą trikdančius veiksnius, pratybose mokytis sklaidų kalbėjimą skatinančio bendravimo būdų ir juos taikyti namuose. Pratybose siekiama ugdyti sklaidų kalbėjimą per žaidybines veiklas ir įveikti kitus kalbos / kalbėjimo sutrikimus. Pamažu mažinamas pratybų skaičius, sudaromas tolimesnis sklaidų kalbėjimą palaikantis planas.

Jones ir kt. (2005), Gregory (2003) nurodo, kad, dirbant su ikimokyklinio amžiaus mikčiojančiais vaikais, gali būti sėkmingai taikomos įvairios logopedinės pagalbos strategijos. Remiantis mikčiojančiojo vaiko kalbėjimo įvertinimo duomenimis, numatomi tolesni mikčiojimo įveikimo būdai ir metodai.

1.3. Vaikų mikčiojimo įveikimo būdai ir metodai

Laiku suteikta pagalba mikčiojančiam vaikui ir jo šeimai neretai padeda sėkmingai įveikti kalbėjimo nesklaidumus. Nustatyta apie 50 - 70% savaiminio mikčiojimo išnykimo ikimokykliniame amžiuje atvejų (Shapiro, 1999; Onslow, 2004). Autoriai pažymi, kad šeimos konsultavimas bei logopedinė pagalba yra reikalinga, nes nėra galimybių tiksliai įvertinti, kuris vaikas „išsaugos“ mikčiojimą be specialistų pagalbos.

Ivoškuvienė, Makauskienė (2005) nurodo, kad ikimokykliniame amžiuje didžiausią įtaką mikčiojančiam vaikui, jo kalbai, daro tėvai. Šeimos ir specialistų bendradarbiavimo kokybė – viena svarbiausia sėkmingo mikčiojimo įveikimo proceso sąlygų. Pirmojo susitikimo metu stengiamasi sukurti ramią, draugišką atmosferą, kad tėvai galėtų atvirai kalbėti apie vaiko kalbėjimo sunkumus. Autorės pažymi, kad naudojamas atspindimasis kalbėjimas, empatiškas klausymas, pateikiami atviro tipo klausimai, kurie leidžia įvertinti tėvų požiūrį į vaiko mikčiojimą ir jų jausmus. Zebrowski (1993) teigia, kad mikčiojančio vaiko tėvams būdingi gėdos, kaltės, bejėgiškumo, pykčio jausmai, kurie neretai tampa vaiko įsitikinimais. Svarbu išsiaiškinti, kaip tėvai reaguoja į vaiko kalbėjimo užsikirtimus ir kokiais būdais stengiasi jam padėti. Shapiro (1999) nurodo, kad konsultuojant mikčiojančio vaiko tėvus, svarbu išsiaiškinti tris svarbiausius klausimus: 1) ką tėvai galvoja, žino apie sutrikimą; 2) kokius jausmus (emocines reakcijas) jiems sukelia vaiko mikčiojimas, jų savęs, kaip tėvų, vertinimas bei 3) tėvų elgesys, kai jie bendrauja su mikčiojančiu vaiku.

Vaikų mikčiojimo įveikimo metodai priklauso nuo mikčiojimo sunkumo, vaiko požiūrio į savo kalbėjimo sutrikimą (Ivoškuvienė, Makauskienė, 2005). Dauguma logopedų praktiniame darbe taiko įvairių mikčiojimo įveikimo programų elementus. Ikimokyklines įstaigas lankantiems vaikams logopedinės pratybos dažniausiai vyksta 2 kartus per savaitę. Jie lanko individualias ir / ar grupines pratybas. Teikiant logopedinę pagalbą mikčiojantiems, išskiriamos dvi skirtingos kryptys (Guitar, Peters, 1991): mikčiojimo modifikavimo sklandaus kalbėjimo ugdymo strategija. Autoriai teigia, kad ikimokyklinio amžiaus vaikams mikčiojimo modifikavimo metodai netaikomi, nes šio amžiaus vaikai dar negali sąmoningai ir valingai kontroliuoti susidariusios įtampos artikuliaciniame aparate, kas sudaro mikčiojimo modifikavimo esmę. Sklandaus kalbėjimo ikimokyklinio amžiaus mikčiojantys vaikai mokomi palaipsniui sunkinant kalbines užduotis. Pratybose numatomas perėjimas nuo paprastos, mikčiojantiems prieinamos be užsikirtimų kalbos, prie savarankiško sklandaus kalbėjimo.

Ivoškuvienė (1999) išskiria tris pagrindines sklandaus kalbėjimo ugdymo kryptis: laipsniškas perėjimas nuo lydimosios (ar kalbėjimo šnabždesiu) prie savarankiškos spontaniškos kalbos; laipsniškas perėjimas nuo atskirų kūno dalių prie viso kūno relaksacijos ir nuo bendravimo pavieniais žodžiais ar trumpomis frazėmis prie bendravimo išplėstomis frazėmis, atpasakojimo ar pasakojimo; laipsniškas perėjimas nuo situacinės prie kontekstinės kalbos.

Ivoškuvienė, Makauskienė ir Luneckienė (2010) nurodo šias kalbėjimo formas dirbant su ikimokyklinio amžiaus mikčiojančiais vaikais:

Lydimoji kalba – dažniausiai logopedinės pratybos pradedamos mokantis kalbėti kartu su logopedu. Vaikas klauso logopedo tariamų žodžių ar trumpų sakinių, kuriuos vėliau ištaria kartu su logopedu kartu (unisonu). Mikčiojantis vaikas, imituodamas logopedo kalbą, mokomas išlaikyti lėtą kalbėjimo tempą, jungti skiemenis ir žodžius. Pratybos planuojamos taip, kad vaiko spontaniška kalba būtų minimali.

Kartojamosios kalbos etapas pasižymi tuo, jog logopedas taria nesudėtingus, trumpus žodžius, o vaikas juos pakartoja. Dirbant su ikimokyklinio amžiaus vaikais, galima naudoti įvairius paveikslėlius ar stalo žaidimus. Logopedas lėtai ištaria paveikslėlyje nupiešto daikto arba gyvūno pavadinimą ir skatina vaiką jį pakartoti tokiu pačiu tempu. Vėliau galima pereiti prie žodžių junginių ar sakinių mokymo. Imituodami sakinio struktūrą, tempą, intonaciją ir logopedo kalbos manierą, logopedinių pratybų metu vaikai dažniausiai kalba sklandžiai.

Atsakymų į klausimus etapas reikalauja didesnio vaiko savarankiškumo. Šiame etape vaikai mokomi išklausyti pašnekovą, palaikyti akių kontaktą, kalbėti lėtai, į klausimus atsakyti pilnais sakiniais. Iš pradžių vaikas atsako į klausimą, pakartodamas dalį logopedo ištarto sakinio ir pridėdamas vieną savarankišką žodį. Mokantis atsakyti į klausimus, naudojamos įvairios vaizdinės priemonės (paveikslėlių kortelės, siužetiniai, serijiniai paveikslėliai ir kt.). Vėliau pateikiami sudėtingesni klausimai, į kuriuos atsakydamas vaikas turi parinkti tinkamus žodžius savarankiškai.

Savarankiškos kalbos etapas mikčiojantiems vaikams yra sudėtingas, todėl trunka ilgiausiai. Šis etapas skirstomas į du periodus: atpasakojimo ir pasakojimo. Mokantis atpasakoti, logopedas pateikia išsamų pasakojimo pavyzdį (pvz., paseka trumpą, vaikui žinomą pasakėlę) ir skatina vaiką jį pakartoti. Dirbant su ikimokyklinio amžiaus vaikais, rekomenduojama kalbėti trumpais, paprastais sakiniais ir išlaikyti pauzes. Naudinga pateikti iliustracijas ar siužetinius paveikslėlius, kurie padėtų atpasakojant laikytis tam tikro įvykių nuoseklumo. Pasakoti mokoma, kalbant apie matytą filmą, spektaklį, dalyvavimą parodoje, šventėje ir pan.

Spontaniškos kalbos etape įtvirtinami sklandaus kalbėjimo ir lavinami bendravimo įgūdžiai. Tai savarankiška, aktyvi ir iniciatyvi kalba žaidybines ir kasdienines situacijose. Mikčiojantiems vaikams pateikiamos įvairios užduotys, kurias atlikdami, jie skatinami paprašyti, klausti, išreikšti savo norus ir pageidavimus. Rekomenduojama žaisti vaidybinius žaidimus, imituojant kasdienių situacijų pokalbius, veiksmus. Pratybose skatinami dalyvauti vaiko tėvai, draugai ar nepažįstami žmonės.

Pabrėžiama šeimos dalyvavimo įveikiant ikimokyklinio amžiaus vaikų mikčiojimą reikšmė. Shapiro (1999) teigia, kad kuo aktyviau šeima dalyvauja įveikiant mikčiojimą, tuo greičiau vaikas

įgyja sklandaus kalbėjimo įgūdžių, efektyviai juos taiko, pozityviai vertina savo komunikacinius gebėjimus. Įveikiant mikčiojimą labai svarbi ir tarpdisciplininė komanda, kurią sudaro logopedas, psichologas, šeimos gydytojas (pediatras), neurologas, pedagogas ir kiti specialistai. Pagalbos būdai numatomi atsižvelgiant į individualias vaiko savybes, poreikius ir kalbėjimo ar kalbos sutrikimo pobūdį.

Vienas iš sudėtingiausių mikčiojimo įveikimo etapų – *sklandaus kalbėjimo įgūdžių perkėlimas į realias*, kasdieninio gyvenimo situacijas t. y. įgūdžiai turi tapti vaiko savastimi ir būti funkcionalūs (Makauskienė, Ivoškuvienė, 2008). Neretai įgūdžių perkėlimo į realias situacijas užduotys, vadinamos funkcinėmis pratybomis. Įgūdžių perkėlimas gali būti apibrėžiamas kaip naujų elgesio pokyčių taikymas įvairiose situacijose, ankstesniam kalbėjimui keisti. Gali būti perkeliamos atviros, matomos elgesio reakcijos (sklandaus kalbėjimo įgūdžiai) ar tiesiogiai nematomos (mikčiojančiojo požiūris). Atorės pažymi, kad sklandaus kalbėjimo įgūdžių perkėlimas yra sudėtingesnis procesas nei jų taikymas kitoje aplinkoje. Sklandaus kalbėjimo įgūdžių taikymas suprantamas kaip naujų reagavimo būdų į nuolat besikeičiančią komunikacinę sąveiką ir elgesio modelių proceso kūrimas (Shapiro, 1999). Wiliams (1996) pabrėžia, kad perkėlimo etape vaikas įvairiose bendravimo situacijose mokosi nugalėti kalbėjimo sunkumus ir keisti neigatyvius jausmus. Sėkmingai išmoktų įgūdžių perkėlimą garantuoja nuosekliai sunkėjanti komunikacinė interakcija, struktūra, todėl svarbi sėkminga logopedinė pagalba, atliekant vis sunkesnes užduotis (pvz., kalbėti, dalyvaujant reikšmingiems vaikui žmonėms keičiant aplinką ar veiklą). Ivoškuvienė, Makauskienė (2011) nurodo, kad mikčiojantysis mokomas įveikti baimę keliančias situacijas, ugdoma jo savikontrolė, akcentuojama sėkminga bendravimo patirtis. Sklandus kalbėjimas realiose situacijose – vienas sudėtingiausių mikčiojimo įveikimo etapų, kai sklandaus kalbėjimo įgūdžiai taikomi kasdieninėje aplinkoje. Mikčiojimo terapijoje perkėlimu vadinamas komunikacinių gebėjimų, kurių pavyko pasiekti per pratybas, taikymas realiose situacijose.

Kadangi mikčiojantiems sunku dalyvauti pokalbyje, todėl sklandaus kalbėjimo įgūdžių rekomenduojama mokyti kalbantys įvairiomis temomis, diskutuojant ir žaidžiant vaidmeninius žaidimus (pvz., „Parduotuvėje“, „Ligoninėje“ ir kt.). Kai sklandaus kalbėjimo įgūdžių mokymasis vyksta nuosekliai, įveikiant vis sudėtingesnes užduotis, vaikas patiria sėkmę. Struktūruota darbo programa ir nuoseklumas, teigiami kalbėjimo pokyčiai padeda ugdyti pozityvų požiūrį į save ir skatina pasitikėjimą. Tai didina vaiko motyvaciją ir padeda sklandžiau kalbėti (Makauskienė, Ivoškuvienė, 2008).

Apibendrinant galima teigti, kad ikimokykliniame amžiuje mikčiojimo įveikimo pagrindą sudaro kalbinės aplinkos keitimas, aktyvus tėvų dalyvavimas bei nuoseklus kalbinių užduočių sunkinimas, siekiant sklandaus kalbėjimo įgūdžius perkelti į kasdieninio gyvenimo situacijas. Curlee (2007), Ingham (2003), Langevin, Kully (2003) tvirtina, kad teigiamų rezultatų leidžia pasiekti skirtingos mikčiojimo įveikimo programos ir būdai, jų derinimas, tačiau atlikti tyrimai ne visada gali tiksliai paaiškinti, kodėl tam tikra programa konkrečiu atveju yra veiksminga.

2 skyrius. MENINĖS VEIKLOS ELEMENTŲ TAIKYMAS TEIKIANT PAGALBĄ MIKČIOJANTIEMS VAIKAMS

2.1. Meno terapijos reikšmė ugdant specialiųjų poreikių ikimokyklinio amžiaus vaikus

Specialiųjų poreikių vaikų meninio ugdymo bei muzikos terapijos srityse per penkerius paskutinius dešimtmečius sukaupta nemaža patirtis. Balčiauskienė (2010), analizuodama Lebedevos darbus, tegia, jog meno terapijos (angl. *Art Therapy*) procesas paremtas prielaida, kad žmogaus mintys ir emocijos yra užkoduotos pasąmonėje ir aiškiau išreiškiamos įvairiomis meno priemonėmis (pvz, vaizdais, muzikos garsais, šokio judesiais, dramos išraiškos metodais ir kt.). Pasak Bagdonienės (2005), meno terapija – tai gydymo tikslų pasiekimas per meną ir kūrybą. Mokslinėje literatūroje išskiriamos šios meno terapijos rūšys: muzikos, dailės, šokio, dramos, poezijos terapija ir kt. Meno terapijos metodai skirti savęs ir tarpasmeninių santykių užmezgimui, vaiko pozityviajai saviraiškai ugdyti, elgesio korekcijai, relaksacijai, emocijų atpažinimui, socialinių įgūdžių ugdymui, mokoma atsižvelgti į kitų žmonių jausmus ir tinkamai išreikšti savo neigiamus jausmus (Survilaitė, 2002).

Specialiojoje literatūroje nurodoma, kad skirtingos meno terapijos sritys iškelia skirtingus tikslus: muzika taikoma kaip receptyvi priemonė, kuria galima reguliuoti žmogaus emocijas (Shwabe, 1969, Meška, Juozulynas, 1996 ir kt.). Dailės terapijos užsiėmimų pagrindinis tikslas – džiaugsmingas, laisvas buvimas kartu ir realybės, kokia ji yra, priėmimas bei dalyvavimas kūrybos procese (Dapkutė, 2003). Šinkūnienė (2003) teigia, kad menas pats savaime nėra nei komunikacinė, nei auklėjamoji priemonė. Socialinė komunikacinės meno funkcijos esminė savybė – žmogaus emocinė saviraiška ir dvasinis bendrumas, siekiant pasidalinti savo patirtimi bei jausmais su kitu asmeniu (klausytoju ar žiūrovu). Meninės praktikos metu ugdomi jutimai, emocijos, intelektas, savimonė, estetinė bei kultūrinė nuovoka. Taip pat svarbi įgyjama socialinė patirtis – žmonių

bendrumo jausmas, bendradarbiavimo kultūra, tolerancija kitoms socialinėms grupėms (Šinkūnienė, 2003). Todėl integruota neįgalių ir įgalių asmenų veikla suartina labiau nei kasdienis bendravimas.

Pagal Kopytiną (2001), humanistinis požiūris lėmė tai, kad meno terapija „išėjo“ už ligoninės sienų, ji tapo psichoprofilaktiniu instrumentu, žmogaus potencialo ugdymo priemone, orientuota į klientų ratą (klientu vadinamas žmogus, kuriam taikoma dailės terapija). Autorius taip pat pabrėžia, kad suformuluota kreatyvinės meno terapijos samprata, t. y. kūryba suprantama kaip asmenybės vidinių galių realizavimas įvairiose veiklos srityse. Šios krypties specialistai siūlo meno terapiją pavadinti „socialiniu mokymu“, „emocijų valdymu“, „treningu“, nes meno terapijos tikslas – ne ligos pasireiškimų panaikinimas, o asmenybės transformacija ir jos elgesio stereotipų pakeitimas. Dapkutė (2003) teigia, kad menu galima gydyti žmogaus sielą. Meną galima panaudoti kaip įrankį arba priemonę, siekiant įvairių tikslų – didaktinių, ideologinių, religinių ir kitų. Meno terapija ne visada yra susijusi su gydymu medicinine prasme, nors ugdomieji uždaviniai jai nėra svetimi.

Piličiauskas (2005) nurodo, kad meną galima panaudoti svarbioms žmogiškosios būties problemoms spręsti. Tai rodo didžias meno galimybes ir netgi išskirtinę reikšmę. Svarbiausias ugdymo menine veikla tikslas yra komunikacija, atsirandanti meno pagrindu, ypač tais atvejais, kai žodinis bendravimas yra sunkus arba neįmanomas. Meno terapija apibūdinama kaip būdas padėti ligoniui išreikšti savo jausmus, išlaisvinti užslopintas emocijas, patyrimus aktyvioje kūrybinėje veikloje (Kazragytė, 2011). Ši terapija gali padėti asmeniui spręsti psichologinius konfliktus, ugdyti kantrybę, skatinti asmenybės augimą. Menas sudaro prielaidas asmens savirealizacijai, teigiamam savęs vertinimo formavimui. Meninės raiškos priemonės galima panaudoti, siekiant atkurti pažeistą vaiko, paauglio psichikos pusiausvyrą, gydyti įvairias dvasines traumas ir kt. (Leliugienė, 2002).

Meninių disciplinų poveikis, pasak Žiedelienės (1998), Kačiušytės – Skramtai (2002), Vilkelienės (1998), Piličiausko (1998), Katinienės, Vaičienės (2001) ir kt. yra vienas esminių aplinkos veiksnių, kuris specialiųjų poreikių vaikus veikia psichologiškai, emocionaliai, estetiškai, intelektualiai ir t.t. Autoriai pažymi, kad ugdant neįgaliuosius, pagrindinis dėmesys skiriamas girdimųjų vaizdinių suvokimui bei išgyvenimui teigiamų emocijų, kurios savo ruožtu skatina susidomėjimo emocijos raišką.

Radzevičienė, Strakšienė (2003) teigia, kad labai svarbu, jog meninis ugdymas atliktų ne tik pažintines, bet ir emocines, terapines funkcijas.

Katinienė, Vaičienė (2001) pažymi, kad meninė kultūra gali būti skaidoma pagal įvairias meno rūšis. Specifiškiausia iš visų yra muzikinė kultūra, kurią sudaro muzikinė žmonių veikla, jų

sąmonės egzistavimo ir funkcionavimo erdvė. Meška, Juozulynas (1996) teigia, kad muzikos reikšmė įvairioms ligoms gydyti, negalių turinčių žmonių socializacijai bei integracijai, pasaulyje yra plačiai nagrinėjama. Autoriai pažymi, jog muzika taikoma kaip receptyvi priemonė, kuria galima reguliuoti žmogaus emocijas, veikti beveik visas žmogaus fiziologines somatines ir psichines organizmo funkcijas, emocijas, mąstymą, nuotaiką. Pasak Vilkelienės (1998), terapinis muzikos poveikis galimas įvairioje vaiką supančioje aplinkoje: šeimoje, gamtoje, ugdymo įstaigoje, visada, kai yra ugdytojas: tėvai, pedagogai, terapeutai, sugebantys meno priemonių pagalba perteikti ugdytiniui savo žinias, padėti jam suvokti save, atsipalaiduoti.

Terminą *dailės terapija* Europoje pirmą kartą 1938 metais pavartojo A. Hilas, aprašydamas savo darbą su ligoniais. Dailės gydomojo poveikio galimybę jis siejo visų pirma su galimybe nukreipti paciento dėmesį nuo „liguistų išgyvenimų“ (Gombrich, 1997). Dailė kaip komunikacijos priemonė: padeda bendrauti, be žodžių perteikia informaciją, ypač kai verbalinis bendravimas su žmogumi yra apsunkintas ar / ir visai neįmanomas (Dapkutė, 2003).

Taikant meno terapiją specialiųjų poreikių vaikams, labai svarbu prisiminti specifinę neįgaliųjų ugdymo sąlygą, kai terapijos tikslas yra ne įgūdžių įgijimas ir demonstravimas, o pati meninė veikla, kuri tapdama kūrybiniu procesu, stimuliuoja teigiamas emocijas, gebėjimą išreikšti save, tarpusavio pasitikėjimą, tuo pačiu įtakoja ir ugdytinio asmenybės sklaidą (Mankauskienė, Vaitkevičienė, 2009).

Apibendrinant galima teigti, jog kūrybinis procesas skatina specialiųjų poreikių vaikų spontaniškumą, o kūrybinės iniciatyvos skatinimas suteikia džiaugsmo bei pasitikėjimo savimi. Meno terapijos poveikis svarbus ir mikčiojančių vaikų ugdymo procese. Mikčiojantysis, pajutęs sėkmę tam tikrose veiklose, geriau jaučiasi ir reikšdamas savo mintis verbالية kalba.

2.2. Muzikinių veiksnių taikymas logopediniame darbe su mikčiojančiais vaikais

Muzikos elementų poveikį negalias turinčių vaikų psichinei, fizinei, socialinei raidai nagrinėja įvairių mokslo sričių atstovai (Ričkova, 1985; Volkova, 1985; Ivoškuvienė, 1993 ir kt.). Muzikos reikšmė mikčiojantiems vaikams yra akivaizdi. Muzikinėje veikloje vaikas gali tenkinti individualius saviraiškos poreikius, ugdyti savo gebėjimus bei įgūdžius, todėl bendrojo lavinimo mokyklose šių vaikų muzikinis ugdymas turėtų būti nagrinėjamas ne tik muzikinių įgūdžių ugdymo

aspektu, bet ir kaip vaiko mikčiojimo bei asmenybės sutrikimų įveikimo prielaida (Katinienė, Vaičienė, 2001).

Pasak Piličiausko (1998), maloni logopedinių pratybų atmosfera, teigiamas muzikinės raiškos energetinis krūvis yra siektinas procesas, kuris pats savaime yra natūralus mikčiojančiųjų muzikinio ugdymo rezultatas, užtikrinantis ugdytiniui psichologinį saugumą.

Čirpuvienė, Stošiuvienė (1999) pažymi, kad visa muzikinė veikla yra vientisas procesas, tačiau atskiroms jo rūšims taikomi specifiniai ugdymo būdai. Todėl aktualu trumpai aptarti muzikinių veiksnių (muzikos klausymo, garsų išryškavimo, ritmikų, muzikavimo instrumentais bei muzikinės kūrybos) panaudojimą, išryškinti muzikos poveikį mikčiojančiojo asmenybei.

Navickienė (2001), Čirpuvienė, Stošiuvienė (1999), Žutautienė (2000) ir kiti autoriai nurodo pagrindines muzikines veiksenas, kurios gali būti panaudojamos logopedinėse pratybose:

Muzikos klausymas – sudaro visų muzikinių veiksnių pagrindą. Juo gali būti siekiama aktyvinti vaikų veiklą (pvz., vaikas atlieka judesius pagal muziką, dainuoja, pritaria instrumentais skambančiai muzikai). Klausoma muzika atlieka organizuojančią ir koncentruojančią funkcijas. Mikčiojimas dažnai susijęs su neurozinėmis asmenybės savybėmis, todėl muzikos klausymas yra rekomenduojamas ir siekiant relaksacinio jos poveikio. Tai svarbu vaiko asmenybei psichoterapiu, kalbos vartojimo, vaizdinių kūrimo bei kaupimo aspektu (Čirpuvienė, Stošiuvienė, 1999). Navickienė (2001) pažymi emocinio imitavimo metodo svarbą ugdymo procese. Autorė teigia, kad žodinė raiška padeda įsisąmoninti potyrius ir plečia emocinio patyrimo galimybes. Muzikos klausymą reikėtų paversti kūrybiškai, atpalaiduojančiai, raminančiai ugdančiu dalyku.

Garsų išryškavimo pratimai neatsiejami nuo dainavimo, kuris apima daug komponentų: balso lavinimą (stiprinamos balso klostės), artikuliacijos organų lavinimą, tempo bei ritmo pajautimą. Ivoškuvienė (1993) teigia, kad dainavimas ugdo taisyklingą dikciją, skambią, sklandžią kalbą, lavina taisyklingą kvėpavimą. Įveikiant mikčiojimą, taisyklingo kvėpavimo lavinimas yra ypač reikšmingas. Dėl kvėpavimo aparato raumenų traukulių gali atsirasti patologinis įkvėpimas, iškvėpimas, kvėpavimas gali padažnėti ir tada nukenčia kalbėjimo sklandumas.

Pastebėta, kad mikčiojantieji dainuodami mikčioja kur kas mažiau ar visai nemikčioja. Čirpuvienė, Stošiuvienė (1999) nurodo, kad prieš dainavimą būtini balso lavinimo pratimai. Autorių nuomone, jais siekiama tikslios ir aiškios garsų artikuliacijos, intonavimo, ritmo pajautimo, ilgo iškvėpimo. Vienu iškvėpimu stengiamasi išstarti balsių junginį, balsių ir priebalsių derinį (pvz., pa-po-pi-pe; da-do-du- dy) ar frazę (pvz., malūne mala miltus). Tokiose pratybose logopedas (kartu su muzikos mokytojo pagalba) gali sudaryti tam tikrus pratimus, žinodamas, ties kuriais garsais vaikas

dažniausiai užsikerta, nes dainuojant lengviau tariami vaikams sunkūs priebalsiai, jie gali labiau atsipalaiduoti nuo varžančios emocinės įtampos. Ivoškuvienė (1993), Žutautienė, (2000) pažymi, kad dainuojant kalbos padarguose nebūna spazmų ir dėl to mikčiojimas susilpnėja.

Ivoškuvienė (1993) teigia, kad logopedinių pratybų metu svarbus yra kalbos dainingumas, t. y. garsų išryškinimas. Priebalses siūloma tarti lengvai, nefiksuotai. Tai yra vienas pagrindinių dainavimo principų: skirtingi balsiai nevienodai rezonuoja įvairiose kūno dalyse: garsas „i – i – i“ pasiekia galvą, garsas „ė – ė – ė“ veikia gerklę, „a – a – a“ rezonuoja krūtine. Balsių dainavimą siūloma sieti su judesiu: garsą „a – a – a“ vaikai tęsiamai taria iškėlę rankas į viršų, „ė – ė – ė“ gali tarti sukryžiaavę rankas prieš save, „o – o – o“ – atliekamas judesys lyg norėtų apglėbti visą pasaulį, o tariant „i – i – i“ viena ranka gali būti tiesiama aukštyn, kita – žemyn. Stengiamasi vienu iškvėpimu padainuoti kuo ilgesnį balsių junginį ar frazę, pajusti įkvėpimo vietas. Mokant mikčiojančius vaikus dainuoti, kartu mokoma ir kalbėti, todėl labai svarbu taisyklinga logopedo kalba. Mikčiojantiems ši veikla gali būti sudėtinga, nes jie dėl nepakankamos raumenų relaksacijos yra įsitempę. Volkova (1985) nurodo, kad dainuojant vaikų kalba tampa vis labiau automatizuota, vaikai išmoksta sudarinėti sakinius, juos jungti į kontekstą.

Kvėpavimo pratimai. Strelnikovos kvėpavimo gimnastika sėkmingai naudojama įveikiant mikčiojimą (Astašenko, 2008). Šioje gimnastikoje pagrindinis dėmesys skiriamas įkvėpimui. Įkvepiama labai trumpai, staigiai, emocionaliai ir aktyviai. Strelnikovos nuomone, svarbiausia – mokėti sulaikyti kvapą, “paslėpti” jį. Apie iškvėpimą visiškai nerekomenduojama galvoti, kadangi jis vyksta savaime. Tai ir yra ypatinga kvėpavimo pagal Strelnikovą savybė, kuri teikia pagalbą mikčiojantiems. Ypač patariama įkvepiant derinti judesius su įvairiu garsų tarimu. Langevin, Kully (cit. Makauskienė, Ivoškuvienė, Luneckienė, 2010) pažymi, kad dažniausios kvėpavimo klaidos yra paviršutiniškas, staigus įkvėpimas, oro sulaikymas, kalbėjimas trūkstant oro ar negebėjimas vienodai paskirstyti iškvepiamojo oro. Pairenkant kvėpavimo pratimus, būtina atsižvelgti į mikčiojimo pobūdį ir sunkumą.

Logopedinė ritmika yra gydomosios gimnastikos šaka, kurios tikslas – apjungti įvairius ritmikos pratimus su logopedinės pagalbos mikčiojantiems vaikams tikslais (Volkova, 1985). Ritmikos vaidmuo sklandaus kalbėjimo ugdymo procese išsamiai išnagrinėtas Volkovos, Ričkovos (1985) ir kitų autorių. Pabrėžiamas ypatingas judesio ir muzikos ritmo poveikis vaikų nevikrumui, pusiausvyros nepastovumui, judesių koordinacijos netikslumui įveikti. Metodas grindžiamas teiginiu, kad vaikų kalba ir judesiai turi glaudų funkcinį ryšį. Autoriai taip pat teigia, kad ritmas ir

muzika tikslina laiko ir erdvės suvokimą, ugdo veiksmų nuoseklumą, dėmesingumą. Judesiai pagal muziką teigiamai įtakoja ir psichikos raidą bei bendravimo įgūdžių formavimąsi.

Ivoškuvienė, Makauskienė ir Luneckienė (2010) išskiria pagrindines logopedinės ritmikos dalis: dainavimas, įvadiniai ir raumenų tonusą reguliuojantys pratimai, kalbiniai pratimai be muzikos, dėmesio lavinimo ir muzikinio ritmo ugdymo pratimai, žaidimai ir baigiamieji pratimai. Autorės pažymi, kad dainavimas padeda reguliuoti kvėpavimą ir skatina sklandų kalbėjimą. Parenkamos nesudėtingos, trumpos dainelės, kurias vaikai gali lengvai išmokti. Jos dainuojamos žodžius inscenizuojant rankų judesiais. Įvadiniai pratimai – tai žygiavimas įvairiomis kryptimis, mokymasis eiti ratu ir palaikyti vienodus atstumus. Vaikai pratinami orientuotis erdvėje, išsiklausyti į muzikos ritmą ir tempą. Raumenų tonusą reguliuojantys pratimai padeda sumažinti raumenų įtampą. Dažniausiai taikomos raumenų įtempimo ir atpalaidavimo užduotys. Šie pratimai padeda lavinti vaikų koordinaciją ir išlaikyti pusiausvyrą. Kalbiniams pratimams priskiriami eiliuoti tekstai, mažinantys užsikirtimų skaičių. Dėmesio lavinimo pratimai moko sukaupti ir išlaikyti dėmesį, lavina vaikų atmintį ir reakciją į įvairius girdimuosius bei regimuosius signalus, sudaro palankias sąlygas savikontrolei ugdyti. Muzikinio ritmo pratimai padeda geriau suvokti emocinį muzikos atspalvį, tiksliau suprasti sąvokas *greitas, lėtas, ramus*. Pagal muzikos tempą atliekami įvairūs judesiai. Į šiuos pratimus naudinga įtraukti ir kalbines užduotis: išstarti atskirus žodžius, sakinius, dainuoti. Baigiamieji pratimai skirti vaikams nuraminti po judrių žaidimų. Logopedinės ritmikos pratimai darbo pradžioje atliekami lėtu tempu, pasirenkant atitinkamą muzikinį foną (Ivoškuvienė, Makauskienė ir Luneckienė, 2010).

Pasak Kačiušytės - Skramatai (2002), įvairūs kūno judesiai kartu su ritminiu deklamavimu padeda ugdyti / lavinti vaiko bendrąją ir smulkiąją motoriką, kalbos padargų paslankumą. Ričkova (1985) nurodo, kad logopedinė ritmika skatina fizinį vaiko vystymąsi, mažina raumenų tonusą, padeda išlaikyti pakilią nuotaiką. Čirpuvienė ir Stošiuvienė (1999) teigia, kad parenkant pratimus mikčiojantiems, svarbu derinti raumenų įtampą ir atpalaidavimą. Pastebėta, kad ritmo keitimas mažina mikčiojimą.

Fraser (1998), analizuodamas suaugusiųjų mikčiojimą pažymi, kad ritmikos ir tempo reguliavimo metodai, padeda sklandžiai kalbėti, tačiau mikčiojimo problemos neišsprendžia. Ritmo efektas yra laikinas, mikčiojantieji atsisako kalbėti dainuodami. Dainavimo ir ritmikos pratybos turi būti derinamos su kitais mikčiojimo įveikimo būdais.

Böhme (1997) pabrėžė akcento metodo svarbą mikčiojantiems vaikams ugdyti. Jis teigia, kad efektyvus ir racionalus šio metodo panaudojimas (pirmiausia pabrėžiamas balso funkcijų

tobulėjimas bei kalbos supratimo ugdymas), padeda reguliuoti kvėpavimą, fonaciją, artikuliaciją, aiškiai kirčiuoti žodžius.

Muzikavimas instrumentais ir kūryba – dar viena aktyvi vaiko muzikinė veikla. Kačiušytė – Skramtai (2002) aprašė, išanalizavo Kolcovos atliktus tyrimus, kuriais nustatyta, jog rankų plaštakų ir pirštų judesiai yra susiję su kalbos aparato judėjimu. Juos galima laikyti kalbos organu, tokiu, kaip ir artikuliacinis aparatas. Muzikavimas instrumentais (pvz., dūdavimas, akmenukų, pagaliukų panaudojimas) gali tapti svarbia pagalbos mikčiojantiems dalimi, lavinant vaiko smulkiąją motoriką. Pasak Čirpuvienės (1999), vaikams patinka atrasti garsus ir ritmus, „kurti“ savo muziką ir ją atlikti. Taip vaikai turi galimybę geriau suvokti garsų pobūdį ir ritmą. Grojimui tinka įvairūs garsus skleidžiantys daiktai ar net žmogaus kūno dalys (pvz., išgaunami garsai: trepsint, plojant, beldžiant ir pan.). Muzikavimas pučiamaisiais instrumentais padeda išmokti racionaliai naudoti oro srovę. Pats muzikavimo procesas ir jame įgyti įgūdžiai gali lavinti ritmo pojūtį, motoriką, judesių koordinaciją, formuoti taisyklingo kvėpavimo įgūdžius.

Apibendrinant galima teigti, kad kūrybinis procesas bei muzikinė veikla skatina mikčiojančių vaikų teigiamas emocijas, padeda sumažinti įtampą bendraujant bei susilpninti ar įveikti užsikirtimus. Muzikavimo procese įgyti įgūdžiai teigiamai įtakoja ir kalbos motorines funkcijas. Teigiamas muzikinės raiškos energetinis krūvis yra siektinas procesas, kuris pats savaime yra natūralus mikčiojančiųjų muzikinio ugdymo rezultatas, užtikrinantis ugdytiniui psichologinį saugumą.

2.3. Vaidybos elementų taikymas logopediniame darbe su mikčiojančiais vaikais

Vaidinimas – tai būdas atskleisti ir parodyti pačių vaikų vaizduotės, minčių ir jausmų pasaulį, jų kūrybiškumą (Kazragytė, 2011). Ikimokyklinio amžiaus vaiko raidai yra ypač reikšmingi įvairūs žaidimai (Žukauskienė, 1996). Šis amžiaus tarpsnis dar vadinamas žaidimų metais. Žaisdami vaikai įgyja naujų gebėjimų, įgūdžių, susipažįsta su jį supančia aplinka, ugdo savo motorinius ir kognityvinius gebėjimus, įsisąmonina socialines ir elgesio normas. Ankstyvojoje vaikystėje vyrauja du žaidimų tipai: socialinis ir vaidmeninis žaidimas, kuriuos žaidžiant lavėja vaikų socialiniai gebėjimai ir įgyjama patirties, atliekant įvairius vaidmenis. Lentelėje išskiriamos socialinių žaidimų rūšys (Dodge, Colker, Heroman, 2007). Autoriai nurodo, kad žaidimo rūšys dažniausiai priklauso nuo vaiko patirties ir aplinkos sąlygų. Ikimokyklinukai, daugiau laiko praleidžiantys su kitais vaikais, anksčiau pradeda žaisti asociatyvinius ir bendradarbiavimo reikalaujančius žaidimus.

Socialinių žaidimų rūšys

Žaidimų rūšys	Vaiko veikla
Neužimtas žaidimu	Vaikas nebendruoja su kitais vaikais, dažniausiai pasyviai stebi šalia esančių vaikų veiklą.
Nuošalus žaidimas	Vaikas nebendruoja su kitais vaikais, žaidžia vienas;
Stebėtojo žaidimas	Vaikas stebi, kaip žaidžia kiti vaikai, komentuoja tai, ką mato, klausinėja
Paralelinis žaidimas	Vaikai žaidžia su tais pačiais žaislais arba įsitraukia į tokią pačią veiklą šalia vienas kito, tačiau jų žaidimai nepriklauso vienas nuo kito ir yra tarpusavyje nesusiję.
Asociatyvus žaidimas	Vaikai žaidžia šalia vieni kitų, bendruoja tarpusavyje, klausinėja vieni kitų ir keičiasi žaislais.
Žaidimas bendradarbiaujant	Vaikai įsitraukia į sudėtingesnę socialinę veiklą, turi bendrą tikslą, keičiasi vaidmenimis, pasirenka lyderius, nustato žaidimo taisykles ir jų laikosi.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Žukauskienė (2008). *Psichosocialinė raida žaidimų metais*.

Ikimokyklinio amžiaus vaiko raidai svarbūs ir vaidmeniniai žaidimai, kurie pasižymi lankstumu ir skatina vaiko kūrybiškumą bei socialinius įgūdžius (Brėdikytė, 2005). O'Connor (1991) grupinį žaidimą apibūdina kaip aukščiausią vaiko žaidimo pakopą. Dažniausiai tokie žaidimai susiję su realiomis gyvenimo situacijomis, padeda mokytis įvairių socialinių vaidmenų, reikšti savo emocijas, skatina bendrauti su kitais vaikais. Žukauskienė (2008), nagrinėdama vaidmeninių žaidimų įtaką vaiko raidai, išskiria šias žaidimų kryptis:

- Imitacinis vaidmeninis žaidimas - vaikas atvaizduoja tam tikrą vaidmenį, mėgdžiodamas veiksmu ir / ar kalba.
- Vaizdavimas daiktų pagalba – judesiai, žodiniai pareiškimai, žaislai ar daiktai, panaudojami ne kaip objektų kopijos, bet pakeičia realų objektą (pvz., pagalys – „žirgas“).
- Vaizdavimas žodžių pagalba - žodiniai apibūdinimai naudojami objektų ar situacijų atvaizdavimui.

Dėl mažos socialinės kultūrinės patirties ikimokykliniame amžiuje vaikų vaidmenys nėra itin charakteringi, vaikai ne vaidina veikėjų taip, kaip juos supranta suaugusieji. Vaidmenų

interpretacijas dažnai nulemia individualios vaiko asmenybės savybės: kokie vaikai yra gyvenime, tokie jie atsiskleidžia ir vaidindami, tik dar ryškiau (Kazragytė, 2011).

Mikčiojantieji vaikai neretai būna drovūs, jautrūs, uždari. Kai kurie vaikai pasižymi tam tikrais charakterio trūkumais: neryžtingumu, drovumu, bailumu, irzlumu. Šios charakterio ypatybės vėliau gali turėti įtakos mokymosi rezultatams: pasireiškia mažesnis aktyvumas, varžymasis atsakinėti, kalbinių situacijų vengimas ir kt. (Laužikas, 1993).

Pastebėta, kad mikčiojantieji, vaizduodami žmones ar gyvūnus, gali kalbėti laisvai (Vygodskaja, 1984). Logopediniame darbe mikčiojančių kalbos ir asmenybės ugdymui naudojamas gebėjimas įsijausti į tam tikrą vaidmenį. Galimybė persikūnyti suteikiama įvairiuose žaidimuose – inscenizacijose, siužetiniuose – vaidmeniniuose žaidimuose. Juos galima organizuoti visų logopedinių pratybų metu, priklausomai nuo sudėtingumo, vaiko amžiaus ir kalbinės medžiagos apimties. Žaidimuose – dramatizacijose pabrėžiamas sklandus, išraiškingas kalbėjimas ir saugus bendravimas kolektyve. Dalyvavimas inscenizacijose suteikia galimybę „persikūnyti“ į skirtingus vaidmenis ir tuo pačiu skatina gebėjimą kalbėti laisvai, išraiškingai, laisvai elgtis ir bendrauti (Žukauskienė, 1996).

Logopedinėse pratybose dažnai taikomi roliniai žaidimai, pasiskirstant vaidmenimis. Vaikų „persikūnijimas“ kūrybiniame žaidime, sudaro galimybę perkelti naujus sklandaus kalbėjimo įgūdžius į spontanišką kalbą, įgyti laisvumą bendraujant, atsikratyti susikaustymo. Žutautienė (2000) pažymi, kad dialogų situacijų inscenizacijos gali būti sėkmingai taikomos logopedinėse pratybose su mikčiojančiais vaikais.

Siužetiniai - roliniai žaidimai yra saviuklos būdas (Žukauskienė, 1996). Kiekvienas žaidžiantis, turi įsivaizduoti, kaip jis vaidins ir kalbės konkrečioje situacijoje. Žaidimas taip pat leidžia mokyti vaikus valdyti savo emocijas. Žaidime galima specialiai sudaryti situacijas, kurios padėtų vaikui adekvačiai vertinti savo nesėkmes. Savikontrolė - svarbi savybė kiekvienam žmogui, o siekiant įveikti mikčiojimą, ypač aktuali. Kartais vaikams siūlomos ne itin patrauklios rolės. Kiekvienas skatinamas suprasti, kad reikia mokėti pralaimėti. Logopedas turi sugebėti žaidimą pakreipti tokia linkme, kad vaikai išvengtų per didelio susijaudinimo, greito kalbėjimo ir užsikirtimų (Vygodskaja, 1984). Taip pat svarbu, kad neigiamą, agresyvią drąsaus veikėjo vaidmenį suvaidintų vaikas, nesugebantis „pastovėti už save“, bijantis stiprių, nedraugiškų ir agresyvių vaikų. Jiems agresyvus elgesio stilius nepriimtinas ir pagal etines nuostatas. Rolinės elgesio transformacijos tikslas – išgyventi baimę prieš pasakišką arba realų herojų (pvz., kad kiškis nebijotų, jam reikia pabūti „vilko kailyje“). Tokiu būdu nepasiekiami, gąsdinantys agresijos būdai, blogis ir klasta

praranda „aureolę“ vaiko vaizduotėje. Geriausias variantas, kai bijantis vaikas siūlomoje istorijoje vaidina tą vaidmenį, kuris sukelia jo baimę, o silpnu, priešingu personažu tampa vaikas, pasižyminti agresyviu, sunkiai suvaldomu elgesiu (Zacharovas, 1986). Autorius taip pat nurodo, kad svarbiausia ne tai, kas vaidina ir kiek vaidinimas atitinka tikrovę, kas jame “geras”, kas ”blogas”, o vaikų dalyvavimas, dinamiška įvykių raida ir įvykių sąlygiškumas. Tada žaidimas bus žaidimu, o ne aiškinamuoju renginiu.

Mokant sklandžiai kalbėti, ypatingą reikšmę turi siužetiniai roliniai žaidimai (Seliverstovas, 1972). Šiuose žaidimuose apibendrinama vaiko patirtis, išpūdžiai, mokomasi sklandaus kalbėjimo įgūdžius taikyti įvairiose gyvenimo situacijose. Siužetinių - rolinių žaidimų temos turi būti įvairios ir artimos vaikui. Galima vaidinti šeimos narių tarpusavio santykius (pvz., kas ką veikia namuose po darbo), elgesį prie stalo, svečių kvietimą, poliklinikos priimamąjį, telefoninį pokalbį, parduotuvę, teatrą, vaikų darželio veiklą ir kt.). Tai ne visi roliniai žaidimai, kuriuos galima taikyti logopedinėse pratybose (Seliverstovas, 1972).

Apibendrinant galima teigti, kad vaidindami, deklamuodami, dainuodami mikčiojantys ikimokyklinio amžiaus vaikai tobulina ne tik sklandaus kalbėjimo įgūdžius, bet ugdomi visapusiškai: lavėja vaikų gebėjimas dalintis asmeniniais įgūdžiais, mintimis, lavinama motorika, loginis mąstymas, vaizduotė, socialiniai įgūdžiai. Įvairūs žaidimai įtraukia vaikus į aktyvius pašnekesius.

3 skyrius. MIKČIOJANČIŲ VAIKŲ UGDYMO MENINE VEIKLA PROCESO ANALIZĖ

3.1. Tyrimo metodologija ir respondentai

Veiklos tyrimas buvo atliekamas, siekiant atskleisti muzikinės veiklos ir vaidybos elementų taikymo galimybes, dirbant su mikčiojančiais ikimokyklinio amžiaus vaikais pagal parengtą sklandaus kalbėjimo ugdymo programą bei atsakyti į iškeltą tikslą ir uždavinius. Norint išsamiau atskleisti ikimokyklinio amžiaus vaikų mikčiojimo ypatumus, gebėjimą sklandžiai kalbėti, išanalizuoti ugdymo proceso veiksmingumą pagal parengtą veiklos programą, stebint individualius mikčiojančiųjų gebėjimus, pasirinkta atlikti kokybinių tyrimą.

Tyrimo metodai – veiklos tyrimas ir atvejų analizė. Tai praktinės pakraipos tyrimai, pagrįsti veiksmais, nukreiptais į kurios nors situacijos valdymą (siekiant ją keisti arba patobulinti) arba tam tikros problemos sprendimą (Kardelis, 2005). Autorius pabrėžia, kad kokybinių tyrimų metodai

pasižymi lankstumu, yra orientuoti į procesą ir šiems tyrimams būdinga interpretacinė paradigma, t. y. rūpi individas, bandymas suprasti subjektyvią žmogiškąją patirtį. Pasak Charles (1999), veiklos tyrimas įvardija tyrimą, susijusį su naujo plano, procedūros sukūrimu ir patikrinimu. Tokį tyrimą dažniausiai atlieka praktikuojantys pedagogai, norėdami patikrinti programų, mokomosios medžiagos, ugdymo turinio, metodo kokybę ir poveikį.

Charles (1999) pateikia veiklos tyrimo organizavimo seką:

1. *Nustatoma problema arba tyrimo poreikis* – siekiant įveikti / sušvelninti vaikų mikčiojimą, sklاندus kalbėjimo įgūdžių ugdymas vyko remiantis parengta ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų sklاندus kalbėjimo ugdymo programa, taikant meninės veiklos elementus: muzikines veiksenas ir vaidmeninius žaidimus. Lietuvoje mikčiojančių vaikų ugdymo, taikant meninės veiklos elementus, mokslinių darbų labai mažai. Trūksta literatūros apie mikčiojimo įveikimą, logopedinėse pratybose derinant vaidybos elementus su muzikinėmis veiksenomis.

Parengta anoniminė anketa tėvams.

2. *Numatoma informacinė bazė* – studijuojama literatūra, tyrinėjamos logopedinės pagalbos strategijos, sklاندus kalbėjimo ugdymo būdai, metodai, analizuojamos meninės veiklos elementų galimybės integracijos ugdymo procese.

3. *Parengiamas tyrimo planas, suformuluojami uždaviniai*, padedantys integruoti meninės veiklos elementus, įveikiant mikčiojimą. *Parenkami veiklos būdai*, pagal atliktą mokslinės literatūros šaltinių analizę. Numatomos sklاندus kalbėjimo ugdymo kryptys, etapai, priemonės. Remiantis mokslinės ir metodinės literatūros analize, sudaryta ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų sklاندus kalbėjimo ugdymo programa, taikant meninės veiklos elementus. Programos temos buvo atrinktos, atsižvelgiant į darželių ugdymo programą „Vėrinėlis“, derinant su Kauno lopšelio – darželio „XXX“ ikimokyklinio ugdymo programos temine seka. *Planuojama darbo eiga* – bendradarbiaujant su Kauno lopšelio – darželio „XXX“ grupių auklėtojais, logopedėmis bei muzikos mokytoja, sklاندus kalbėjimo ugdymas buvo tęsiamas ir kitų veiklų metu, veikla buvo temiška siejama su kiekvienos savaitės temomis.

4. *Pateikiamas ir įdiegiamas planas*. Pagal sukurtą veiklos planą, tyrimas vyko nuo 2011 m. rugsėjo mėn. 5 dienos iki lapkričio mėn. 11 dienos (10 savaitių). Jo metu mikčiojančių vaikų grupei buvo vedamos logopedinės pratybos. Tikslas – taikant parengtą programą, sušvelninti / įveikti mikčiojimo požymius, skatinti teigiamas mikčiojančių vaikų emocijas, teigiamą savęs vertinimą ir ugdyti pozityvų požiūrį į bendravimą. Buvo praveda po 20 logopedinių

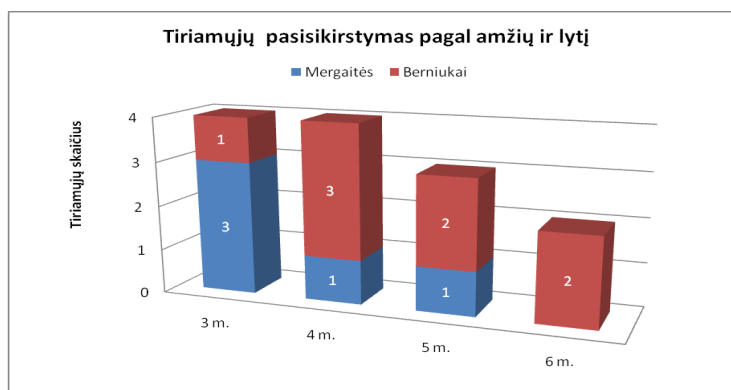
pratybų abiejų grupių vaikams. Vienų pratybų trukmė – viena akademinė valanda (45 min.), du kartus per savaitę. Sudarytos dvi mikčiojančių vaikų grupės, atsižvelgiant į vaikų amžių.

5. *Atskleidžiami darbo pranašumai ir trūkumai.* Darbe analizuojami mikčiojančių vaikų sklاندaus kalbėjimo ugdymo būdai, aprašomi logopedinės ritmikos, raumenų atpalaidavimo ir taisyklingo kvėpavimo mokymo pratimai, vaidybos elementų taikymo poveikis mikčiojančiojo vaiko asmenybei ir sklандaus kalbėjimo ugdymui.
6. *Įvertinama darbo eiga ir ilgalaikiai rezultatai.* Pasak Jurašaitės – Harbison (2007), apie veiklos tyrimo patikimumą (validumą) sprendžiama iš jo naudingumo, t. y. ar numatytas problemos sprendimas buvo tinkamas ir naudingas, ar pavyko įvykdyti numatytus uždavinius, ar galima šį tyrimą pritaikyti praktikoje, atsižvelgiant į konkrečią situaciją. Siekiant veiklos tyrimo išbaigtumo ir naudingumo visiems dalyviams, tyrimo pradžioje ir pabaigoje buvo nustatytas mikčiojančių vaikų kalbinių, muzikinių gebėjimų ir gebėjimo vaidinti lygmuo. Gauti rezultatai grupuojami, aprašomi ir lyginami.

Gautiems duomenims vaizduoti pasitelkta *Windows Microsoft Word* ir *Windows Microsoft Excel* programos.

Respondentai. Pagrindiniai tyrimo dalyvių atrankos kriterijai: ikimokyklinis amžius, sklандaus kalbėjimo sutrikimas (mikčiojimas).

Demografiniai duomenys (pasiskirstymas pagal amžių ir lytį) apie tyrime dalyvavusius respondentus pateikiami 2 paveiksle.

2 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal amžių ir lytį

Tyrime dalyvavo 13 ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų (5 mergaitės ir 8 berniukai), kuriems diagnozuota neurozinė mikčiojimo forma. Kai kuriems mikčiojantiems vaikams nustatytas

ir kalbos neišsivystymas, fonetiniai ar fonologiniai kalbos sutrikimai. Tyrimo dalyvių amžius 3 – 6 metai. Visi tiriamieji buvo suskirstyti į dvi grupes: 3 – 4 m. ir 5 – 6 m. amžiaus mikčiojančiųjų vaikų grupės.

Atliekant tyrimą, buvo laikomasi etikos principų reikalavimų. Tyrimas buvo vykdomas iš anksto susitarus ir suderinus laiką su darželio – lopšelio administracija ir grupių auklėtojais. Mikčiojančių vaikų tėvai buvo supažindinti su tyrimo tikslais, parengta mikčiojančių vaikų ugdymo menine veikla programa bei metodų taikymo galimybėmis. Tėvai raštiškai patvirtino sutikimus dėl vaikų dalyvavimo tyrime. Prieš tyrimą buvo peržiūrėtos vaikų stebėjimo kortelės, PPT (pedagoginės psichologinės tarnybos) pažymos, parengtos anketos tėvams (8 priedas).

Mikčiojimą, būdingesnį berniukams, nurodo Wirth ir kt. (1994). Šiame veiklos tyrime daugumą mikčiojančiųjų taip pat sudarė berniukai (8). Didžioji dalis tiriamųjų buvo priskirta 3 – 4 m. amžiaus mikčiojančiųjų grupei (tokių vaikų buvo 8), į 5 – 6 m. amžiaus grupę pateko 5 mikčiojantys vaikai.

Ivoškuvienė (1993) pateikia Amerikos kalbos ir klausos asociacijos duomenis, kuriuose teigiama, jog vyrai mikčioja dažniau negu moterys (santykis yra 3:1). Mikčiojimo pradžioje berniukų ir mergaičių santykis yra beveik vienodas (Yairi, 1983). Mikčiojimo požymiai išryškėja vėliau, prieš pradėdant lankyti mokyklą, nes mergaitės dažniau įveikia šį sutrikimą nei berniukai (Wirth, 1994). Berniukų ir mergaičių santykis šiame tyrime yra 1,6 : 1.

3.2. Mikčiojančių vaikų kalbos įvertinimo duomenys

Individualūs duomenys apie vaikus, jų kalbinius gebėjimus (pagal PPT pažymas):

I atvejis. Oralinė motorika norma. Kalbėjimo tempas sutrikęs. Kvėpavimas netaisyklingas. Mikčioja. Susijaudinusi pakartoja pirmą žodžio garsą, skiemenį, priebalses. Žodyno atsargos pagal amžių nepakankamos. Pasyvus žodynas platesnis už aktyvųjį. Tartis neaiški. Nemoka artikuliuoti šnypščiamųjų garsų, garsus l, v keičia kitais. Dėmesys nepastovus. Naujoje aplinkoje jaučiasi gerai. Aplinka, žaislais domisi, užduotis atlieka. Žino, kiek metų, parodo pirštukais. Parodo kai kuriuos įvardintus daiktus, paveikslėlius, kūno dalių, spalvų, formų pagal pavyzdį neatrenka. Paveikslėlio iš dalių nesurenka. Dėmesys nekoncentruotas, išblaškytas. Verbaliai instrukcijas supranta, vykdo. Pažintinė psichinė raida sąlyginai atitinka amžių. Rekomenduojamos bendrosios programos. Būtina logopedo pagalba. Išvada apie raidos (vystymosi) sutrikimus: Mikčiojimas (neurozinis). Nežymiai sulėtėjusi kalbos raida.

II atvejis. Artikuliacinio aparato pakitimų nestebima. Kalbėjimo tempas sutrikęs. Kvėpavimas paviršutinis. Jautri, mikčioja. Išsakant mintis, jaučiami trūkčiojimai kalbos aparate. Lengva, kloninė mikčiojimo forma. Tartis neaiški. Nemoka artikuliuoti daugelio garsų: šnypščiamųjų, l, v, r, afrikatų. Gramatinė sandara formuojasi. Žodynas, rišlioji kalba atitinka amžių. Pažintinių procesų raida atitinka amžių. Rekomenduojamos bendrosios programos. Būtina logopedo pagalba. Išvada apie raidos (vystymosi) sutrikimus: Mikčiojimas (neurozinis).

III atvejis. Oralinė motorika norma. Kalbėjimo tempas ir ritmas sutrikęs. Kvėpavimas paviršutiniškas. Mikčioja. Išsakant mintis, jaučiami trūkčiojimai kalbos aparate. Žodynas, gramatinė sandara, rišlioji kalba atitinka amžių. Pažintinių procesų raida atitinka amžių. Rekomenduojamos bendrosios programos. Būtina logopedo pagalba. Išvada apie raidos (vystymosi) sutrikimus: Mikčiojimas (neurozinis).

IV atvejis. Artikuliacinis aparatas be pakitimų. Kalbėjimo tempas sutrikęs. Dažniausiai pakartoja pirmą žodžio garsą, skiemenį, ypač kai susijaudina, supyksta, skuba. Kvėpavimas paviršutinis. Savarankiškoje kalboje vyrauja garsažodžiai, žodžių santrumpos, „savos“ kalbos žodžiai. Taria keletą prasmingų dviskiemenių žodelių. Pažįsta artimos aplinkos daiktus, supranta buitines konstrukcijas. Pažintinių procesų raida atitinka amžių. Rekomenduojamos bendrosios programos. Būtina logopedo pagalba. Išvada apie raidos (vystymosi) sutrikimus: Mikčiojimas (neurozinis). Sulėtėjusi kalbos raida.

V atvejis. Artikuliacinis aparatas: lūpų ir liežuvio judesiai nediferencijuoti. Kalbėjimo tempas sutrikęs. Kvėpavimas paviršutinis. Mikčioja. Išsakant mintis, jaučiami trūkčiojimai kalbos aparate. Traukuliai kolinio pobūdžio. Žodynas vystosi pagal amžių. Daugiaskiemenių žodžių tarimas apsunkintas: garsus arba jų poras sukeičia vietomis. Būdingas foneminių ir artikuliacinių vaizdinių nepilnavertiškumas. Rišlioji kalba susiformavusi. Pažintinių procesų raida atitinka amžių. Rekomenduojamos bendrosios programos. Būtina logopedo pagalba. Išvada apie raidos (vystymosi) sutrikimus: Mikčiojimas (neurozinis). Fonologinis kalbos sutrikimas.

VI atvejis. Kalbėti pradėjo prieš dvi savaites. Kalboje naudoja „savos“ kalbos žodžius, įterpia garsažodžius, žodžių santrumpas. Pasyvus žodynas platesnis už aktyvųjų. Garsinę kalbą palydi gestais, mimika, stebimas ryškus tarpdantinis sigmatizmas. Verbalines užduotis supranta ir vykdo. Artikuliacinis aparatas: lūpų ir liežuvio judesiai nediferencijuoti.

Berniukas nedrąsus naujoje aplinkoje. Žaislais, aplinka domisi. Žaislus naudoja pagal paskirtį. Grupuoja spalvas, dydžius, formas pagal pavyzdį. Pirštukais parodo, kiek metų. Daiktų iki 3 neskaičiuoja. Daiktus klasifikuoja pagal pagrindinius požymius. Apsunkinti laiko, regimieji

suvokimai. Instrukcijas supranta. Pažintinė raida sąlyginai atitinka amžių. Rekomenduojamos bendrosios programos. Būtina logopedo pagalba. Išvada apie raidos (vystymosi) sutrikimus: Kalbos ir kitos komunikacijos sutrikimas: mikčiojimas (neurozinis). Žymus kalbos neišsivystymas (motorinė alalija).

VII atvejis. Jautri. Verbalinėms užduotims dėmesio koncentracija nepakankama. Labai greitai kaitalioja veiklą. Kalbėjimo tempas sutrikęs. Kvėpavimas paviršutinis. Kalba mažai. Vyrauja „savos“ kalbos žodžiai, garsažodžiai. Žodyno atsarga nepakankama. Susijaudinusi pakartoja pirmąjį žodžių skiemenį, kartais priebalses. Artikuliacinio aparato pakitimų nepastebėta.

Pažintinių procesų raida atitinka amžių. Rekomenduojamos bendrosios programos. Būtina logopedo pagalba. Išvada apie raidos (vystymosi) sutrikimus: Mikčiojimas (neurozinis). Žymiai sulėtėjusi kalbos raida.

VIII atvejis. Artikuliacinio aparato pakitimų nestebima. Kalba aplinkiniams nesuprantamai, žodžiai nesusieti gramatiniais ryšiais. Garsai neaiškios artikuliacijos. Pasyvus žodynas platesnis už aktyvųjį. Paliepiumus supranta, vykdo nenoriai. Kartoja pirmąjį žodžio skiemenį. Bendravimas ap sunkintas. Mergaitė erdvėje orientuojasi gerai. Domisi žaislais, knygelėmis, nereaguoja į paliepiumus. Siūlomą veiklą dažnai neigia. Klysta skaičiuodamas. Daiktų paveikslėliuose neįvardina. Kaladėlių pagal formą neatrenka. Pažintinė raida sąlyginai atitinka amžių. Rekomenduojamos bendrosios programos. Būtina logopedo pagalba. Išvada apie raidos (vystymosi) sutrikimus: Kalbos ir kitos komunikacijos sutrikimas: mikčiojimas (neurozinis). Žymus kalbos neišsivystymas (motorinė alalija).

IX atvejis. Oralinės motorikos ir artikuliacinio aparato pakitimų nepastebėta. Kvėpavimas paviršutinis. Kalbėjimo tempas sutrikęs. Savarankiškos, spontaniškos klabos etape pasireiškia skiemenų arba žodžių pakartojimai. Visus garsus taria taisyklingai. Žodynas ir rišioji kalba atitinka amžių. Pažintinių procesų raida atitinka amžių. Rekomenduojamos bendrosios programos. Būtina logopedo pagalba. Išvada apie raidos (vystymosi) sutrikimus: Kalbos ir kitos komunikacijos sutrikimas: mikčiojimas (neurozinis). Žymus kalbos neišsivystymas (motorinė alalija).

X atvejis. Oralinė motorika norma. Kalbėjimo tempas ir ritmas sutrikęs. Kvėpavimas paviršutinis. Greitakalbis. Mikčioja. Išsakant mintis, jaučiami trūkčiojimai kalbos aparate. Tartis neaiški. Priebalsių samplaikose praleidžia garsus r, l. Žodynas, gramatinė sandara, rišioji kalba atitinka amžių. Pažintinių procesų raida atitinka amžių. Rekomenduojamos bendrosios programos. Būtina logopedo pagalba. Išvada apie raidos (vystymosi) sutrikimus: Mikčiojimas (neurozinis). Fonetinis kalbėjimo sutrikimas (fonetinė artikuliacinė dislalija).

XI atvejis. Stebimas ryškus tarpdantinis sigmatizmas. Oralinė motorika norma. Stebimas pirmojo žodžio garso (priebalsė) arba skiemens pakartojimas. Užsikirtimai stebimi, kai pasakoja savarankiškai patirtus išpūdžius. Kvėpavimas paviršutinis. Kalbėjimo tempas sutrikęs. Kalba greitai. Žodynas, gramatinė sandara atitinka amžių. Pažintinių procesų raida atitinka amžių. Rekomenduojamos bendrosios programos. Būtina logopedo pagalba. Išvada apie raidos (vystymosi) sutrikimus: Mikčiojimas (neurozinis). Tarpdantinis sigmatizmas.

XII atvejis. Artikuliacinio aparato pakitimų nestebima. Kalbėjimo tempas sutrikęs. Kvėpavimas paviršutinis. Jautri. Skubotai atlieka verbalines užduotis. Kartoja pirmąjį žodžių skiemenį, priebalses. Žodyno atsarga nepakankama. Poreikis mėgdžioti žodžius yra. Pasyvus žodynas platesnis už aktyvųjį. Pažintinių procesų raida atitinka amžių. Rekomenduojamos bendrosios programos. Būtina logopedo pagalba. Išvada apie raidos (vystymosi) sutrikimus: Mikčiojimas (neurozinis). Sulėtėjusi kalbos raida.

XIII atvejis. Artikuliacinio aparato pakitimų nestebima. Kalbėjimo tempas sutrikęs. Kvėpavimas paviršutinis. Mikčioja. Išsakant mintis, pakartoja pirmąjį žodžių skiemenį, priebalses. Naujoje aplinkoje apsipranta greitai. Greitakalbis. Vaiko kalbėjimą trikdo susijaudinimas, mėginimas papasakoti kažką sudėtinga. Žodynas, gramatinė sandara, rišlioji kalba atitinka amžių. Pažintinių procesų raida atitinka amžių. Rekomenduojamos bendrosios programos. Būtina logopedo pagalba. Išvada apie raidos (vystymosi) sutrikimus: Mikčiojimas (neurozinis). Fonetinis kalbėjimo sutrikimas.

3.3. Tėvų apklausos rezultatai

Siekiant atsakyti į iškeltą darbo tikslą ir kokybinio tyrimo uždavinius, buvo atlikta anketinė tėvų apklausa (7 priedas). Šią anketą užpildė 13 mikčiojančių vaikų tėvų. Anketos pradžioje yra motyvuotai, logiškai paaiškinta, kodėl atliekamas tyrimas, pateikiama trumpa instrukcija. Anketą sudaro trys pagrindiniai blokai: 1) anamnezės duomenys; 2) informacija apie vaiko mikčiojimą, priežastis, eigą, pobūdį; 3) informacija apie mikčiojančių vaikų meninius gabumus, pomėgius). Gauti duomenys pateikiami 3 lentelėje.

Anketiniai duomenys buvo naudojami, rengiant ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų ugdymo menine veikla programą.

Anketos struktūra

<i>Klausimai</i>	<i>Apibūdinimas</i>	<i>Klausimų sk.</i>
<i>Demografiniai duomenys</i>	Pateikiami klausimai, norint gauti informaciją apie respondentų lytį, amžių.	2 klausimai
<i>Tėvų informacija – anamnezės duomenys.</i>	Klausimai pateikti, norint sužinoti nėštumo, gimdymo laikotarpio nesklaidumus, vaiko kalbos raidą ankstyvajame amžiuje.	7 klausimai
<i>Tėvų informacija apie vaiko mikčiojimą.</i>	Šios dalies klausimais stengiamasi nustatyti mikčiojimo priežastis, kada ir kaip respondentai pradėjo mikčioti, siekiama išsiaiškinti mikčiojimo pokyčius ir pobūdį.	27 klausimai
<i>Tėvų informacija apie vaiko pomėgius.</i>	Pateikiami klausimai, siekiant sužinoti mikčiojančio vaiko pomėgius, gabumus meninei veiklai.	11 klausimų

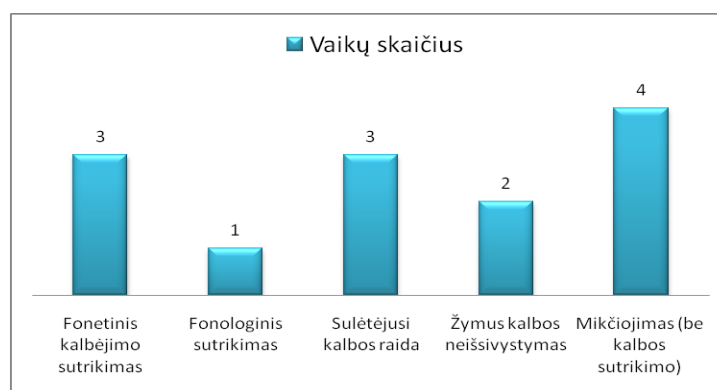
I klausimų blokas. Anamnezės duomenys. Vaiko kalbėjimo sklandumą gali veikti viena ar kelios veiksnių grupės, todėl svarbu išsamiai įvertinti anamnezės duomenis, surinkti kuo daugiau informacijos apie vaiko aplinką, bendravimo pobūdį namuose ir individualias vaiko savybes. Pirmojo bloko klausimai buvo pateikiami tėvams, norint išsamiau išsiaiškinti tiriamųjų raidą ankstyvajame amžiuje: priešgimdyvinis ir gimdymo laikotarpis, vaiko kalbos raida, vaikų emocinė savijauta. Į klausimą apie nėštumo, gimdymo laikotarpį, visi tėvai teigė, kad jokių problemų neturėjo. Tik vienas iš tėvų atsakė, jog nerimavo dėl vaiko raidos ankstyvame amžiuje, tuo tarpu visi kiti atsakė, kad nerimo nebuvo. Į klausimą, ar manote, kad vaiko kalbos raida vėlavo, tik du tėvai atsakė teigiamai. Analizuojant mikčiojančių vaikų asmenines charakterio savybes, paaiškėjo, kad 11 tėvų nurodė, kad vaikui labai patinka bendrauti; 8 tėvai atsakė, kad vaikas pasižymi ypatingu jautrumu; ir tik 1 atsakymas, jog vaikas linkęs (-usi) vienatvei, yra uždaras.

II klausimų blokas. Informacija apie mikčiojimą. Išanalizavus duomenis, paaiškėjo, kad didžioji dalis tiriamųjų mikčioti pradėjo apie 3 - iuosius gyvenimo metus. Šie rezultatai atitinka pateikiamus statistinius duomenis, kad apie 70% mikčiojimo atvejų prasideda intensyviu vaiko kalbos plėtotės laikotarpiu, 2 – 5 gyvenimo metais. Mikčiojimą skatinantys veiksniai dažnai siejami

su fizine, kognityvine, socialine, emocine ir kalbos raida, nepalankiomis aplinkos, bendravimo sąlygomis ir reikalavimais, neatitinkančiais vaiko gebėjimų (Makauskienė, Ivoškuvienė, 2008). Palaikantys veiksniai, susiję su tarpasmenine dinamika komunikacinėje sistemoje, apima savęs, kaip kalbančiojo, suvokimą, neigiamą patirtį, jausmus ir požiūrį į savo mikčiojimą.

Ivoškuvienė (1993) teigia, kad sugrupuoti mikčiojančiuosius pagal kalbos sutrikimo priežastį labai sunku, nes beveik kiekvienu atveju išryškėja skirtinga mikčiojimo priežastis. Užpildytų anketų analizė leidžia išskirti tokias mikčiojimo priežastis: didžioji dalis tėvų kaip pagrindinę mikčiojimo priežastį nurodė vaikų patirtą išgastį ir baimę (11 atsakymų) ir neigiamą aplinkos poveikį (8 atsakymai). Keturi tėvai teigė, kad jų vaikų mikčiojimą lėmė kitos priežastys (greitas kalbėjimo tempas, smurtas šeimoje, kelionė). Patirtas traumas paminėjo tik du tėvai. Tai yra subjektyvi tėvų nuomonė ir vertintina atsargiai. Priežasties nusakymas sutampa su neurozinio mikčiojimo atvejais.

Nors tėvai, pildydami anketas, nurodė, kad tik dviem vaikams buvo stebima vėluojanti kalbos raida, PPT (pedagoginės psichologinės tarnybos) duomenimis, greta mikčiojimo nustatytas kalbos ar kalbėjimo sutrikimas 8 - iems vaikams. Šiuos rezultatus iliustruoja 3 paveikslas.

3 pav. Mikčiojimą lydintys kalbos, kalbėjimo sutrikimai (pagal PPT pažymas).

Išanalizavus anketose pateiktus atsakymus apie mikčiojančių vaikų kalbėjimo tempą, stebimus užsikirtimus ir garsų tarimą, galima daryti išvadą, kad dažniausiai kalboje stebimi mikčiojimo požymiai garsų pakartojimai ir tęsimas. Daugeliui mikčiojančiųjų būdingi skiemenų, žodžių pakartojimai.

Makauskienė, Ivoškuvienė (2011) nurodo, kad ikimokyklinio amžiaus mikčiojančiųjų vaikų užsikirtimų pobūdis ir dažnumas nevienodas. Dažniausiai stebimi vienskiemenių žodžių, garsų,

skiemenu pakartojimai, tylūs užsikirtimai ar lydymieji judesiai. Dažniausiai stebimas greitas ar netolygus kalbėjimo tempas (4 lentelė).

4 lentelė

Vaiko bendravimas ir kalba

Kalbėjimo tempas	Vaikų skaičius	Užsikirtimai / pakartojimai	Vaikų skaičius
Greitas	10	Garsų pakartojimas / tęsimas	13
Netolygus	3	Skiemenu pakartojimai	13
Dažnai užsikertantis	11	Žodžių pakartojimai	9
		Tylūs užsikirtimai (spazmai artikuliaciniame aparate)	3
		Veido, kūno judesiai	5

Į klausimą „Kaip Jūs ir kiti šeimos nariai bandote vaikui padėti namuose?“, daugelis tėvų atsakė, jog prašo žodį ištarti dar kartą; laukia, kol vaikas ištars; stengiasi į mikčiojimą nekreipti dėmesio ar vengia naujų išpūdžių, emocinių situacijų. Atlikti tyrimai rodo, jog jei tėvai kalba su vaiku lėtu tempu, tai vaikas taip pat sulėtina kalbėjimo tempą, todėl užsikirtimų mažėja (Ivoškuvienė, Makauskienė, 2011). Be to, mikčiojimas susilpnėja, jei tėvai rečiau pertraukia ar įsiterpia į vaiko kalbą (Fraser, 1992). Tėvų ir vaikų bendravimo rezultatai pateikti 5 lentelėje.

5 lentelė

Tėvų ir vaikų bendravimas

Teiginys	Tėvų atsakymai
Primename, kad kalbėtų lėčiau	7
Prašome žodį ištarti dar kartą	9
Laukiame, kol ištars	10
Stengiamės į mikčiojimą nekreipti dėmesio	11
Kalbame su vaiku lėtai	8
Stengiamės kalbėti kuo mažiau	1
Vengiame naujų išpūdžių, emocingų situacijų	13
Kita	----

Rengiant tyrimo instrumentą, t. y. ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų sklاندus kalbėjimo ugdymo (taikant meninės veiklos elementus) programą, buvo atsižvelgta į vaikų pomėgius dainuoti, vaidinti, žaisti tam tikrus žaidimus. Nustatyta, kad labiausiai tyrime

dalyvavusiems vaikams patinka pirštukiniai žaidimai bei veikla, paremta vaidinimais ir improvizacijomis. Mikčiojančių vaikų pomėgius iliustruoja 6 lentelėje pateikti duomenys.

6 lentelė

Informacija apie vaikų domėjimąsi menine veikla

Veikla	Vaikų skaičius
Dainavimas	5
Muzikos klausymas	7
Vaidinimas, inscenizavimas	10
Pirštukiniai žaidimai	12
Grojimas vaikiškais instrumentais	2
Kita	0

Paklausus, ar turi vaikas gabumų meninei veiklai, didžioji dalis tėvų rinkosi teigiamą atsakymą (10 atsakymų). Į klausimą, kaip dažnai namuose klausomasi muzikos, 7 tėvai nurodė, kad muzika jų namuose skamba kiekvieną savaitę. Tėvų nuomone, vaikams labiausiai patinka pirštukiniai žaidimai (12 atsakymų).

Apibendrinant tėvų anketų duomenis, galima teigti, kad dauguma mikčiojančių vaikų domisi menine veikla, lanko dramos, dailės ar dainavimo būrelius, todėl, rengiant ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų ugdymo menine veikla programą, didelė programos dalis buvo skirta vaidybos, improvizacijos, muzikinių gebėjimų ugdymui.

3.4. Meninės veiklos ir sklاندus kalbėjimo ugdymo programos struktūra

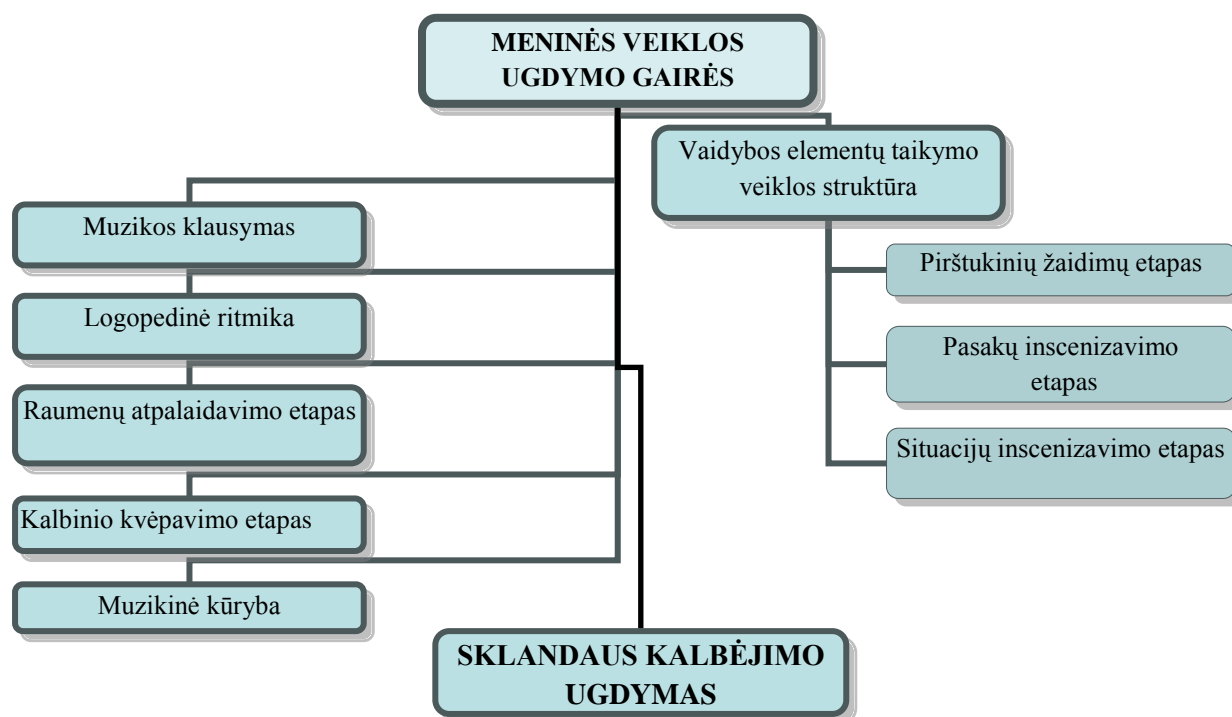
Programos gairės sudarytos, atsižvelgiant į ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų amžių, gebėjimus ir pomėgius. Pagrindinis dėmesys rengiant ugdymo programą buvo skiriamas sklاندus kalbėjimo įgūdžių mokymui, taikant meninės veiklos elementus (muzikos klausymas, logopedinė ritmika, raumenų atpalaidavimas, kalbinis kvėpavimas, muzikos kūryba). Čirpuvienė, Stošiuvienė (1999) teigia, kad įvairi muzikinė veikla turi teigiamą poveikį mikčiojimui įveikti. Muzikinėje veikloje bei vaidmeninių žaidimų metu, mikčiojantieji vaikai gali tenkinti individualius saviraiškos poreikius, ugdyti savo gebėjimus ir įgūdžius.

Mikčiojančių ikimokyklinio amžiaus vaikų meninės veiklos programa sudaryta, remiantis vaikų darželių programa „Vėrinėlis“, atsižvelgiant į savaitės temą bei darželio veiklos struktūrą.

Meninės veiklos ugdymo programą sudaro dvi dalys: I dalis - muzikinės veiklos struktūra, II dalis - vaidybos elementų taikymo veiklos struktūra.

I dalis. Šią programos dalį sudaro etapai: muzikos klausymas, logopedinė ritmika, raumenų atpalaidavimo ir kvėpavimo pratimai, supažindinimas su muzikos instrumentais (muzikos kūryba). *Muzikos klausymo etape* - aktyvinti mikčiojančių ikimokyklinio amžiaus vaikų veiklą, kai vaikas pagal muziką atlieka judesius, dainuoja, pritaria įvairiais instrumentais skambančiai muzikai. Klausoma muzika atlieka organizuojančią ir dėmesį koncentruojančią funkcijas. Mikčiojimas dažnai susijęs su neurozinėmis asmenybės savybėmis, todėl muzikos klausymas yra rekomenduojamas ir siekiant relaksacinio jos poveikio. Tai svarbu vaiko asmenybei psichoterapiniu, kalbos vartojimo, vaizdinių kūrimo bei kaupimo aspektu. *Logopedinės ritmikos etape* pagrindinis tikslas - tikslinti tempo ir ritmo pajautimą, laiko ir erdvės suvokimus, veiksmų nuoseklumą. Volkova, Ryčkova (1985) šį metodą grindžia teiginiu, jog vaikų kalba ir judesiai turi glaudų funkcinį ryšį. Judesiai pagal muziką teigiamai įtakoja ir psichikos raidą bei bendravimo įgūdžių formavimąsi. Pasak Kačiušytės – Skramtai (2002), įvairūs kūno judesiai kartu su ritminiu deklamavimu gali puikiai tobulinti vaiko bendrąją bei smulkiąją motoriką, kalbos padargų paslankumą. Pratimai buvo parinkti taip, kad raumenų įtampa ir atpalaidavimas būtų derinami tarpusavyje. *Raumenų atpalaidavimo etapo* pagrindinis tikslas – sudaryti palankias sąlygas emocinei įtampai sušvelninti bei įtaigumui stiprinti. *Kalbinio kvėpavimo lavinimo etapo* tikslas – išmokyti mikčiojančius vaikus išlaikyti pauzes, natūraliai paskirstyti oro srovę, ilginti iškvėpimą. *Muzikinės kūrybos etapo* tikslas – ugdyti motoriką, judesių koordinaciją, tikslinti rankų plaštakų judesius (grojant įvairiais „instrumentais“, įsisavinti ritmo elementus ne tik muzikinėje veikloje, bet ir kalboje. Tikslingas judesių atlikimas pagal muziką sudaro prielaidas elgesio savireguliacijai, teigiamai įtakoja mikčiojančio vaiko motorikos raidą bei judesių koordinaciją, taip pat lavina vizualinį bei taktilinį suvokimą. Mokant groti vaikiškais instrumentais, buvo naudojami įvairūs garsus skleidžiantys daiktai, esantys artimiausioje aplinkoje. Paprasti daiktai panaudojami kaip muzikos instrumentai: skambantis raktų ryšulys, popieriaus lapas, ant siūlo surištos vyns, akmenukai, pagaliukai, indeliai, pripildyti pupomis, žirniais ir kt.). Įvairūs kalbiniai pratimai atliekami lavinant muzikinio ritmo pojūtį. Ritmo judesius vaikai dažniausiai atlikdavo dainuodami. Pirmiausia jie buvo skatinami įsiklausyti į melodiją, jos ritmą, po to aptariama, kokius veiksmus jie turėtų atlikti. Buvo mokoma kūno, rankų judesiais imituoti dainelės personažų dialogus ir veiksmus. Vaikiškų muzikos instrumentų pagalba kuriamos melodinės improvizacijos, muzikinės mįslės, tokiu būdu siekiama prailginti iškvėpimo trukmę, plėtoti ugdytinių saviraišką kalba.

II dalies tikslai – padėti vaikams nugalėti baime, skatinti pasitikėjimą savimi, formuoti bendravimo įgūdžius. Vaidybos gebėjimai buvo vertinami natūralios komunikacinės situacijos sąlygomis, skatinant atlikti įvairias užduotis – pirštukinių žaidimų vaidinimai, pasakų, pasakojimų inscenizavimas, situacijų improvizavimas. Antroje programos dalyje užduotys pateikiamos sunkėjančia tvarka. Pradžioje buvo pateikiamos užduotys, skatinančios modeliuoti, o vėliau vaikai mokomi persikūnyti kūrybiniame žaidime, siekiant perkelti naujus įgūdžius į spontanišką kalbą, įgyti laisvumą bendraujant, įveikti varžymąsi ir drovumą. Lėlių teatras apima žmogaus fizinę, protinę, emocinę, socialinę, veiklą, todėl jis deramai naudojamas, turi terapinį poveikį. Naudojant vaidybos terapiją, atsiveria puikios vaiko ugdymosi galimybės. Tobulėja bendroji / smulkioji motorika, sensorinė ir kalbos funkcijos, stimuliuojami vaikų gebėjimai, pasitikėjimas savimi, suvokimas, bendravimas, emocijos, pojūčiai (Saunorienė, 2000). Vaidybiniai žaidimai (pvz., pasakų, eilėraščių meninis dramatinizavimas) skatina vaikų intelektualinį, kalbinį, emocinį aktyvumą, kaupia vaidinimo patirtį siužetiniams vaidmeniniams žaidimams ir teikia džiaugsmo kaip savarankiška vaidybinė veikla – tiek vaidintojams, tiek žiūrovams (Kaffemanienė, 2001). Mikčiojančių vaikų ugdymo menine veikla programos modelis pateiktas 4 paveiksle.

4 pav. Mikčiojančių ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymas, taikant meninės veiklos elementus

Užduotys buvo koreguojamos, siekiant, kad jų turinys būtų lengvai suprantamas šio amžiaus vaikams ir padėtų pasiekti veiklos tyrimo tikslus, t. y. sudarytų sąlygas atskleisti kiekvieno vaiko vaidybos gebėjimus. Tiek pradinio, tiek baigiamojo vertinimo metu vaikam buvo pateikiamos trys užduotys, kurios leido įvertinti mikčiojančių vaikų smulkiosios motorikos gebėjimus (pirštukų žaidimai pagal eilėraštkus, daineles, trumpas pasakėles), vaidinimai – žaidimai su buitiniiais elementais (realių situacijų, patirtų įspūdžių, įvykių ar išgyvenimų perteikimas), pasakų inscenizavimo užduotys.

3.5. Mikčiojančių vaikų gebėjimų vertinimo kriterijai

Veiklos tyrimo pradžioje ir pabaigoje, mikčiojančių vaikų gebėjimai buvo lyginami ir analizuojami, remiantis trimis vertinimo sistemomis:

1. Muzikinių gebėjimų;
2. Vaidybos gebėjimų;
3. Kalbinių gebėjimų.

1) *Muzikinių gebėjimų vertinimas* buvo suskirstytas į 4 lygius (1 lygis – žemas; 2 lygis – patenkinamas, 3 lygis – pagrindinis, 4 lygis aukštesnysis). Vertinamos pagrindinės muzikinės veiksenos: muzikos klausymas, logopedinė ritmika, raumenų atpalaidavimas, muzikos kūryba (grojimas vaikiškais instrumentais), kvėpavimas. Muzikinių veiksenų atlikimo vertinimo kriterijai pateikti 7 lentelėje.

7 lentelė

Muzikinių veiksenų atlikimo vertinimo kriterijai

Muzikinių veiksenų vertinimo kriterijai					
Eil. Nr.	Muzikinės veiksenos	1 lygis (žemas)	2 lygis (patenkinamas)	3 lygis (pagrindinis)	4 lygis (aukštesnysis)
1.	Klausymo gebėjimų vertinimas	Nekoncentruoja dėmesio, blaškosi pats ir blaško kitus.	Sunkiai sekasi sukcentruoti dėmesį, todėl neatlieka užduočių taisyklingai arba jos atliekamos netiksliai. Muzikos	Klausosi atidžiai, tačiau neatsako į klausimus apie tai, ką klausė / girdėjo.	Atidus, ramus, geba susikaupti ir sutelkti dėmesį į klausomą muziką.

			klausosi nenoriai.		
2.	<ul style="list-style-type: none"> • Logopedinės ritmikos gebėjimai • Raumenų atpalaidavimo gebėjimai • Muzikos kūrybos gebėjimų vertinimas 	Užduočių nesuvokia, neatlieka arba nenori atlikti ir nieko nedaro.	Užduotys ir pakartojus atliekamo netiksliai.	Užduotys atliekamos teisingai 2 – 3 kartus pakartojus.	Užduotys atliekamos tiksliai, iš pirmo karto.
3.	Kvėpavimo gebėjimų vertinimas	Kvėpavimas paviršutinis, nepakankamai įkvėpiama prieš tariant garsą, tęsiant garsą pritrūkstama oro. Užduočių taisyklingai neatlieka.	Kvėpavimas paviršutinis, įkvėpimas netaisyklingas, balsas tylus. Sunkiau sekasi pakartoti tiksliai užduotis taisyklingai.	Kalbėdamas įkvėpia, negeba tolygiai paskirstyti iškvėpamosios oro srovės, todėl sakiniui ar žodžiui junginiui užbaigti pritrūksta oro.	Iškvėpimas pakankamai ilgas, garsas artikuliuojamas gerai, atitinkamo garsumo. Pratimus atlieka / pakartoja iš pirmo karto taisyklingai.

2) *Vaidybos gebėjimams* nustatyti, buvo naudojami tam tikri pasiekimų lygiai (remiantis Kazragytė, 2008): 1 lygis (žemas), 2 lygis (patenkinamas), 3 lygis (pagrindinis) ir 4 lygis (aukštesnysis).

Esant *žemam* pasiekimų lygiui, vaikas neparodo nei vieno vaidybos gebėjimo, nemoka įsijausti į vaidmenį. Vaikas nerodo vaidybos gebėjimų, nekomunikuoja su kitais vaidinančiais draugais. Vaikas nesiklauso sekamos pasakaitės, vengia kalbėti apie būsimą vaidinimą arba atsisako vaidinti. Dažnai sako, kad nemoka vaidinti. Kitų vaikų vaidinimus stebi pasyviai. Vaidinimo metu stebima įtampa, vaikas yra išsigandęs, pasyvus, nedrąsus, užsidaręs, nelinkęs bendrauti. Dėl didelės baimės, susivaržymo, nerimo neįstengia savęs kontroliuoti: daro daug betikslių judesių, kalba labai tyliai ir stebimi žymūs užsikirtimai. Kartais, sutrinka kalbos logika (pvz., vaidindamas viščiuką, užuot cypsėjęs, ima loti). Kai kada klausinėja, nežinodamas, ką dabar daryti, nesavarankiškai. Kartais pasakaitės veiksmus interpretuoja kaip liepimą ką nors daryti, tačiau atliekamų veiksmų prasmės nesuvokia (pvz., be tikslo spardo kamuolį). Mažasis vaidintojas neišsivaizduoja savęs kaip veikėjo, todėl juda, kalba kaip vaikas. Tais atvejais, kai sąmoningai „žino“, kaip vaidinti, ir panaudoja tam tikras raiškos priemones, jos stokoja vidinio turtingumo: „parodo“ veikėją ženklinančius judesius, jo emocinius vertinimus, veiksmus atlieka formaliai.

Patenkinamas pasiekimų lygis reiškia, kad vaikas kartais gana darniai parodo penkis vaidybos gebėjimus: ženklina veikėją, veikėjo aplinkybes, jas vertina, plėtoja veikėjo veiksmus bei išlaiko tinkamą veiksmų tempą. Likusių dviejų vaidybos gebėjimų (veikėjo ritmo ir veikėjo vertinimo) neparodo. Vaikas geba sukurti vaidmens pradmenis, atsiranda komunikacijos su žiūrovais momentas. Vaikas klausosi sekamos pasakaitės. Kartais noriai dalyvauja pokalbyje apie būsimą vaidinimą, o kartais varžosi ir tyli. Vaidindamas elgiasi laisviau, supranta, kas jis yra ir ką veikia, todėl labiau pasitiki savimi ir yra savarankiškesnis, rečiau žiūri į tyrėją, klausinėdamas, ką daryti toliau. Tačiau jo savarankiškumas nedidelis. Vaikas neatlieka veikėjo veiksmų, o elgiasi taip, tartum šie veiksmai būtų jo paties. Vaikas reiškia savo, o ne veikėjo emocijas: būdingas susikaustymas, nepasitikėjimas. Kuriamų veiksmų seka trumpa, atsiranda atrastų veiksmų kartojimas, siužetas buitinis, vienodas.

Pasiekus *pagrindinį* pasiekimų lygį minėti penki – veikėjo ženklinimo, aplinkybių ženklinimo, aplinkybių vertinimo, veiksmų plėtotės ir veiksmų tempo – gebėjimai atsiskleidžia ryškiau, darniau ir beveik nuolat. Vaikas gana aiškiai parodo daugelį vaidybos gebėjimų, užmezgama glaudesnė komunikacija su žiūrovais ir su kitais vaidinančiais vaikais. Vaikas noriai sutinka žinia, kad vaidinsime. Atidžiai, žiūrėdamas į akis arba į pasakos paveikslėlius, klausosi sekamos pasakaitės. Žvilgsniu, mimika rodo, kad supranta. Drąsiai kalba apie būsimą vaidinimą. Vaidinant jo kūrybinė savijauta gana gera, jaučiasi drąsiai, nors kalboje stebimi užsikirtimai. Jam nekyla klausimų, kaip reikia vaidinti. Įsivaizduoja ir supranta gana daug veikėjo aplinkybių bei ištraukia į jų kūrybą, fantazavimą. Vaiko elgesio ir veido išraiškos matyti, kad tai, ką jis daro vaidindamas, laiko vertinga, gražu, kad supranta, „kaip“ vaidinama, todėl entuziastingai ištraukia į kūrybą. Galima sakyti, kad tarp vaiko ir veikėjo (kuriamo vaidmens) atsiranda distancija, kuri leidžia suvokti, kas sukuriama, t. y. išryškėjančią vaidmens formą. Tokią vaidybą jau galima laikyti sąmoninga.

Esant *aukštesniajam* lygiui, vaikas per visą laiką rodo palyginti ryškius ir darnius visus septynis vaidybos gebėjimus, kurių ryškumas bei darnumas gali tobulėti. Tais atvejais, kai gebėjimai būdavo parodomi be motyvacijos, neįtikinamai arba prasmingai nesiejami tarpusavyje, jie buvo vertinami kaip žemo lygio gebėjimai. Vaikas ryškiai parodo visus vaidybos gebėjimus (sukuria visą vaidmens struktūrą) – užmezgamas glaudus komunikacinis ryšys su žiūrovais. Vaikas ramiai klausosi sekamos pasakaitės, dažnai ją papildo, pakomentuoja, remdamasis savo patyrimu. Scenoje jis yra drąsus, laisvai bendrauja, kuria personažus, jų emocijas, monologus. Esant aukštesniajam lygiui, stebint vaidinimą, visada aišku, kur ir kada veikėjas veikia, kas atsitinka.

Vaidybos gebėjimų vertinimo kriterijai

Eil. Nr.	Vaidybos gebėjimai	1 lygis (žemas)	2 lygis (patenkinamas)	3 lygis (pagrindinis)	4 lygis (aukštesnysis)
1.	Ženkliną veikėją	Veikėjo neženklina, juda, kalba kaip vaikas.	Yra veikėjo ženklavimo pradmenų.	Labiau ženkliną veikėją	Visiškai paženkliną veikėją.
2.	Ženkliną veikėjo aplinkybes	Neženklina veikėjo aplinkos, mato, girdi, lyti realią buitinę aplinką.	Paženklina atskirus aplinkos elementus.	Paženklina daugiau aplinkos elementų	Visiškai paženkliną veikėjo aplinką.
3.	Vertina veikėjo aplinkybes	Reiškia savas (vaiko) emocijas: išgąstį, sumišimą ir kt.	Yra veikėjo aplinkybių vertinimo pradmenų.	Ryškiau vertina veikėjo aplinkybes	Visą laiką ryškiai vertina veikėjo aplinkybes.
4.	Plėtoja veikėjo veiksmų eigą	Neveikia, nekalba arba veiksmus atlieka, kalba (intonuoja) mechaniškai.	Atskleidžia veikėjo veiksmo momentą ar momentus.	Perteikia keletą susijusių veiksmo epizodų	Perteikia išsistą veiksmo siužetą
5.	Veiksmus plėtoja tempu, nulemtu įsivaizduojamų išorinių veikėjo aplinkybių	Veiksmų tempas nesusijęs su įsivaizduojamomis veikėjo aplinkybėmis.	Tam tikrai momentais veiksmų tempą sieja su įsivaizduojamomis išorinėmis veikėjo aplinkybėmis.	Veiksmų tempą dažniau ir ryškiau lemia įsivaizduojamos išorinės veikėjo aplinkybės.	Veiksmų tempą visą laiką ryškiai lemia įsivaizduojamos išorinės veikėjo aplinkybės
6.	Veiksmus plėtoja ritmu, nulemtu vidinių aplinkybių vertinimu	Vaikas įsitempęs.	Veikia natūraliu savo (vaiko) vidiniu ritmu.	Veiksmų ritmą tam tikrais momentais lemia vidinių aplinkybių vertinimai.	Veiksmų ritmą visą laiką ryškiai lemia vidinių aplinkybių vertinimai
7.	Vertina veikėją	Nėra .	Tarsi pasirengia vertinti veikėją.	Atsiranda veikėjo vertinimo pradmenų.	Visą laiką ryškiai vertina veikėją.

Pateikiami septyni vaidybos gebėjimų vertinimo aprašai (pagal Kazragytė, 2008), kurie rodo, kokiais požymiais reiškiasi vaikų vaidybos gebėjimai:

1. Gebėjimas ženklinti veikėją. Vaikai panaudoja būdingus veikėjui judesius, balso intonacijas ar garsažodžius, iš kurių galime jį atpažinti. Veikėjas gali būti ženklinamas tik rankų plastika (pvz., vaikai plaštakomis vaizduoja pumpurėlio žiedą) ir visu kūnu (pvz., eina keturpėsti kaip katinėlis).
2. Gebėjimas ženklinti veikėjo aplinkybes. Mimika, judesiais ir garsažodžiais vaikas įsivaizduojamų išorinių aplinkybių tariamai sukeltus regos, klausos, lytėjimo, uoslės, skonio pojūčius (pvz., žvalgosi po menamą dangų). Judesiai ir kitos priemonės virsta ženklais, leidžiančiais atpažinti, kokiose situacijose veikėjas yra atsidūręs.
3. Gebėjimas vertinti veikėjo aplinkybes. Šį gebėjimą vaikai atskleidžia tada, kai balso intonacija, veido mimika, jūno judesiais ar fiziniais veiksmais ne tik nurodo nesamus, bet ir išreiškia savo santykį su išorinėmis aplinkybėmis, su tuo, ką tariamai pamato, išgirsta ar paliečia. Vaikas geba perteikti tiek liūdnius, tiek linksmus sceninius vertinimus ir jų nuotaikas.
4. Gebėjimas plėtoti veikėjo veiksmus. Šis gebėjimas dar gali būti vadinamas gebėjimu dramatinizuoti, t. y. remiantis pateiktu siužetu, išplėtoti veiksmų eigą, ją perkurti ir prikurti naujų elementų bei žodžių, sakinių.
5. Gebėjimas perteikti veiksmų tempą. Vaikai geba veikėjo veiksmus plėtoti tam tikru greičiu: juos sulėtinti ar pagreitinti, atsižvelgdami į įsivaizduojamas išorines fizines veikėjo aplinkybes (pvz., šaltį, lietu) arba kitų veikėjų poelgius, veiksmus, interpretuojamus kaip įvykius (pvz., pasislėpė, atsirado).
6. Gebėjimas perteikti veikėjo ritmą. Vaikai, plėtodami veiksmus, geba atsižvelgti ne tik į išorines, bet ir į vidines aplinkybes – būdingus veikėjo bruožus, jausmus, mintis. Tuomet vaiko vertinimų intensyvumas įgyja savitą ritmą (pvz., vaikas, vaidindamas pumpurėlį, ne tik mojuoja rankute, bet ir džiaugiasi, striksi). Vaikas laisvai save valdo ir gali perteikti pačius drąsiausius, netikėčiausius kūrybinius sumanymus. Kartu tai rodo, kad vaikas yra visiškai atsipalaidavęs ir įsigyvenęs į vaidmenį.
7. Gebėjimas vertinti veikėją. Kai mažasis vaidintojas perkeičia savo natūralų ritmą į veikėjo, jis kartu geba kontroliuoti savo paties elgseną.

3) *Kalbinių gebėjimų vertinimas.* Kiekvieno tiriamojo kalbėjimas buvo įvertintas remiantis šešiais kalbos vertinimo kriterijais: kalbėjimo *sklandumas*, *kalbėjimo tempas*, *kalbos suvokimas*

(laisvas ir struktūruotas pokalbis), ekspresyvioji kalba, kalbinis elgesys. Išsamus kriterijų aprašymas pateiktas 9 lentelėje.

9 lentelė

Mikčiojančių vaikų kalbėjimo ir bendravimo vertinimo kriterijai

Eil. Nr.	Kalbos vertinimo kriterijai	3 lygis (aukštas)	2 lygis (vidutinis)	1 lygis (žemas)
1.	Sklandumas	Kalba sklandi, „užsikerta“ labai nežymiai.	Nedideli užsikirtimai žodžio ar sakinio pradžioje.	Stipriai mikčioja, stebimos ilgos pauzės, kartoja garsus.
2.	Kalbėjimo tempas	Vidutinis (normalus).	Dažniausiai greitas.	Netolygus.
3.	Kalbos suvokimas: A. Laisvas pokalbis B. Struktūruotas pokalbis	Nesunkiai atpasakoja girdėto teksto turinį, nusako pagrindinę mintį ir / arba įvardina personažus; suvokia ir vykdo instrukcijas.	Sunku laisvai reikšti patirtus įspūdžius, mintis. Savarankiškai girdėto teksto turinio atpasakoti negeba.	Trumpai atsako į klausimus (dažniausiai vienu – dviem žodžiais). Instrukcijų nesupranta, paliepiamų nevykdo.
4.	Ekspresyvioji kalba	Laisvai reiškia patirtus įspūdžius. Pasakoja sakiniais, vaizdingai. Aukštas kalbinių gebėjimų lygis.	Pasakoja trumpais sakinukais arba atsakinėja į klausimus.	Savarankiškai pasakoti negeba. Į klausimus atsako vienu žodžiu ar gestais, mimika. Negeba rišliai pasakoti.
5.	Kalbinis elgesys	Adekvaciai atsako į klausimus; mandagus; išlaiko akių kontaktą; aktyvus pokalbyje; geba palaukti savo eilės (norit pasisakyti).	Ne visada išlaiko akių kontaktą. Nenori laukti savo eilės, kai reikia kažką pasakyti.	Į klausimus atsako tik „Taip“ arba „Ne“; nepalaiko akių kontakto; nesidomi ir nedalyvauja pokalbyje; pertraukia kalbantįjį, nemoka sulaukti savo eilės pokalbyje.

3.6. Mikčiojančių vaikų ugdymo, taikant meninės veiklos elementus, dinamika

Meninės veiklos elementų panaudojimo įtaką mikčiojimui įveikti rodo muzikinių, vaidybos ir kalbinių gebėjimų pokyčiai. Atlikus veiklos tyrimą, pradinio vertinimo rezultatai yra lyginami su baigiamojo tyrimo rezultatais.

3.6.1. Muzikinių gebėjimų pokyčiai

Muzikinių elementų integracija į logopedines pratybas tapo puikia priemone, formuojant teigiamą vaiko savęs vertinimą, tenkinant individualius kalbinius saviraiškos poreikius bei padėjo kai kuriems vaikams sušvelninti mikčiojimą. Logopedinių pratybų metu muzikos klausymas teikė ypatingą reikšmę ir buvo organizuojamas pratybų pradžioje (siekiant relaksacinio, atpalaiduojančio poveikio) arba pratybų viduryje (siekiant skatinti mikčiojančių vaikų kalbinį aktyvumą). Pratybose buvo naudojamas IPM (intonavimo prasmės metodas), kurio pagalba vaikai buvo skatinami išsakyti savo nuomonę, pagal savo galimybes vertinti muziką. Ugdymo procese vaikams buvo siūloma paklausti įvairių muzikos kūrinių (pvz., Dvarionas. „Žiemos eskizai“. Siuita fortepijonui (9 dalys: Pirmosios snaigės; Nuo kalniuko su rogutėm; Apsnigtas miškas; Senio besmegenio susimąstymai; Čiuožkykloje; Paukšteliai žiemą; Naujieji Metai ir kt.). Palyginus pradinio ir pakartotinio vaiko gebėjimų įvertinimo rezultatus, galima spręsti, kad esminis vaikų kūrybiškumo ypatumas – gebėjimas fantazuoti ir drąsiai bei laisvai įgyvendinti sumanymus.

10 lentelė

Muzikinių gebėjimų pokyčiai

Atvejo analizės (vaikai)	Pradinio vertinimo gebėjimai	Baigiamojo vertinimo gebėjimai
I atvejis (mergaitė, 3m.)	Visas nurodytas užduotis atliko su noru ir užsidegimu, bet tik tuomet, kai jas tyrėjas pakartodavo 2 – 3 kartus (pagal muzikinių gebėjimų įvertinimo kriterijus tai atitinka pagrindinį, 2 lygį). Mergaitė sugeba mėgdžioti logopedo kalbėjimo tempą, intonaciją, ritminius darinius. Gerai atlieka užduotis, reikalaujančias dėmesio (muzikos klausymas).	Muzikinės veiklos metu „užsikirtimai“ labai nežymūs, o savo išpūdžius ir emocijas geba papasakoti vaizdingiau nei tyrimo pradžioje. Pakartojus logopedinės ritmikos užduotis kelis kartus, nors ir netiksliai, bet stengdavosi atkartoti. Pastebėta, kad gebėjimai pakartotinio tyrimo metu atitinka pagrindinį (3) lygį.
II atvejis	Itin nejaukiai jaučiasi spontaniškoje veikloje, individualiai užduočių neatlieka,	Stebimi emocijų pokyčiai, mergaitė labiau atsipalaidavusi, todėl mažiau stebima klaidų

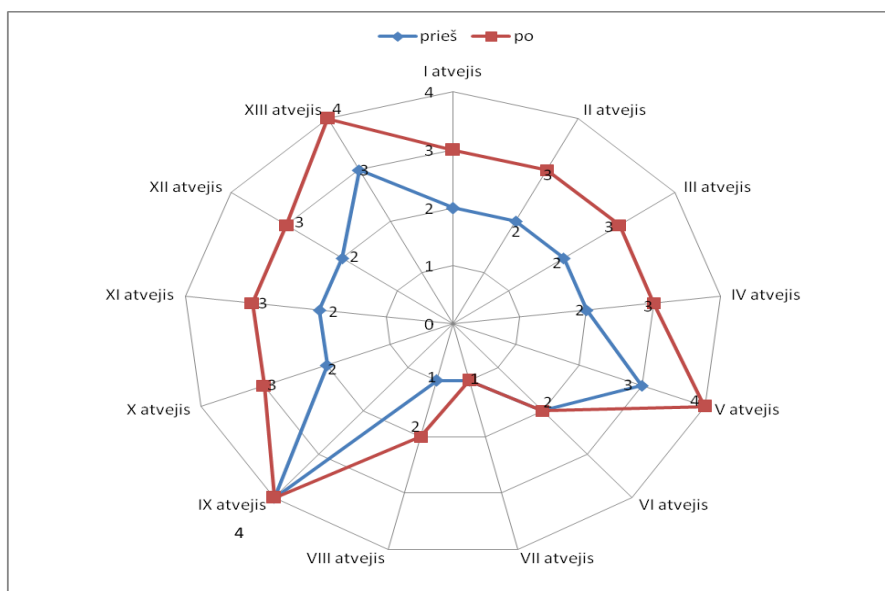
(mergaitė 3m.)	visi muzikinės raiškos būdai prislopinti. Tyrimo pradžioje atlikus muzikinių vaizdinių bei garsų formavimo pratimus, pastebėta, kad užduočių atlikimas atitinka patenkinamo (2) lygio vertinimą, t. y. užduotys atliekamos kelis kartus pakartojus, tačiau stebimos klaidos. Gana dėmesingai klausosi muzikos, tačiau savo išpūdžius išreiškia tik keliais žodžiais. Nuolat tvyro įtampa, kuri turi įtakos mergaitės kalbinei saviraiškai.	atliekant kalbinio kvėpavimo pratimus. Muzikos kūrybos gebėjimų pokyčiai taip pat vertinami teigiamai ir atitinka šie gebėjimai atitinka pagrindinį (3) lygį.
III atvejis (berniukas, 4m.)	Tyrimo pradžioje jautėsi sutrikęs bendras ritmo jausmas bei muzikinio ritmo pojūtis, kuris atitiko 2 (patenkinamą) lygį, taip pat ir muzikinės atminties tyrimo užduotys buvo atliekamos netiksliai, nors tyrėjas pakartodavo kelis kartus. Bendri muzikiniai gebėjimai buvo silpni, nerodė kūrybiškumo, sunkiai sekėsi atkartoti logopedo pateikiamas užduotis. Ryškiai stebimi nuotaikų pasikeitimai.	Tyrimo pabaigoje muzikinės veiklos metu berniukas mikčiojo nežymiai. Jis nevengia bendrauti, tapo linksmesnis, mažiau stebimos nuotaikų kaitos. Pasak logopedės, berniukas laisviau pasakoja apie muzikos sukeltus vaizdinius. Siekiant atpalaiduoti berniuko artikuliacinį aparatą bei lavinti kvėpavimą, buvo pasirinkta jo mėgstama veiklos forma – dainavimas bei grojimas vaikiškais muzikos instrumentais. Tyrimo pabaigoje, valdydamas balsą ir beveik nemikčiodamas, išsakė savo mintis, paklausius muzikos kūrinio. Muzikinių gebėjimų vertinimas atitinka 3lygį (pagrindinis).
IV atvejis (berniukas, 3m.)	Dėl įgūdžių stokos dar nesugeba tiksliai atkartoti ritminių darinių (tik elementarius ritmo junginius). Atsižvelgiant į muzikinio tyrimo vertinimo kriterijus, nustatytas pagrindinis (3) lygis. Sunkiau sekasi atlikti kvėpavimo bei raumenų atpalaidavimo pratimus (pagal muzikinių veiksenų vertinimo metodiką, gebėjimai atitinka patenkinamą (2) lygį).	Sėkmės pajautimas muzikinėje veikloje padėjo atsipalaiduoti nuo nuolat lydinčios kalbos sutrikimą varžančios įtampos. Raumenų atpalaidavimo ir kalbinio kvėpavimo pratimų atlikimas nepasikeitė, reikalingas nuolatinis pakartojimas, o sakiniui užbaigti pritrūksta iškvėpamosios oro srovės. Ryškiausi pokyčiai stebimi muzikos klausymo etape: berniukas geba sukaupti dėmesį, klausytis muzikos, tačiau į klausimus atsako tik pavieniais žodžiais. Gebėjimai atitinka 3 – pagrindinį lygį.
V atvejis (berniukas, 6m.)	Tyrimo pradžioje jis intonavo labai gerai, ritmas ir muzikiniai vaizdiniai buvo puikūs. Muzikiniai gebėjimai taip pat geri ir atitinka 3 (pagrindinį) lygį. Berniukas stengiasi atlikti kalbines, ritmines, muzikines užduotis, nuo kurių lavėja kvėpavimas, tobulėja kalbos išraiška (sklandumas, tartis, rišlumas). Reikia padėti ugdytiniui atrasti savo galimybes, kad jis laisviau jaustųsi logopedinių pratybių metu, atlaisvintų judesius.	Akivaizdžiai pasikeitė ritmo suvokimas, mielai atlikdavo užduotis, reikalaujančias dėmesio ir susikaupimo. Stebimas didesnis atsipalaidavimas muzikinės veiklos metu. Smulkiosios motorikos lavinimui buvo pasirinkti vaikiški, ritmą išgaunantys, muzikos instrumentai (pvz., akmenukai, indeliai su pupomis, kaštonais ir kt.). tyrimo pabaigoje pastebėta, kad muzikinių gebėjimų kriterijai atitinka 4 lygį (aukštesnį lygį).

<p>VI atvejis (berniukas, 4m.)</p>	<p>Pastebimas sutrikęs ritmo pojūtis (atitinka žemą, 1 lygį.). Pateiktų užduočių neatlieka arba atlieka neteisingai Reikalingas kartojimas, priminimas. Berniukas sunkiai įsimesna ritmo darinius. Sunkiai sekasi ir intonuoti, valdyti iškvėpiamąją oro srovę. Įdėmiai klausosi muzikos, tačiau sunkiai sekėsi išsakyti savo mintis, kūrinio herojaus arba savo paties nuotaiką (gebėjimai atitinka patenkinamą (2lygį). Daugiau dėmesio reikėtų skirti kvėpavimo lavinimui bei artikuliacijos padargų atpalaidavimui, derinant žodžius su judesiais, būtina šalinti koordinacijos netikslumus.</p>	<p>Tyrimo metu išryškėjo problema – berniuko trumpalaikė atmintis: jis sunkiai įsimindavo ir pakartodavo melodinius darinius, elementarius ritmo motyvus, muzikinėms frazėms trūko vientisumo. Tyrimo pabaigoje buvo stebimi neženklius pasikeitimai: artikuliacijos padargai įtempti, nevaldo iškvėpiamosios oro srovės, judesiai sukaustyti. Visos veiklos metu, berniukas dažniau buvo pasyvus stebėtojas nei aktyvus dalyvis. Muzikiniai gebėjimai atitinka 2 lygį (patenkinamą).</p>
<p>VII atvejis (mergaitė, 4m.)</p>	<p>Visas pateikiamas muzikines užduotis atlieka pasyviai, neišraiškingai, emocinės ekspresijos neryškios. Ugdytinei, dalyvaujant muzikinėje veikloje, akivaizdus jos būsenos abejingumas vykstantiems meno procesams. Visi muzikos atlikimo būdai mergaitei buvo nepatrauklūs. Tai rodo, jog mergaitės muzikiniai gebėjimai atitinka 1 lygį (žemas lygis).</p>	<p>Veikloje mergaitę reikia nuolat skatinti. Labiausiai patiko groti vaikiškais muzikos instrumentais (sukurti ritmą eilėraščiams, dainelėms). Atlikus pakartotinį tyrimą, muzikinių gebėjimų pokyčiai beveik nepakito, atitinka 1 lygį (žemas lygis).</p>
<p>VIII atvejis (mergaitė, 5m.)</p>	<p>Dainavimas yra mėgstama mergaitės muzikinė raiška, tačiau apie muzikos sukeltus išpūdžius kalbėjo labai nedrąsiai, trumpai atsakydamas į klausimus. Tyrimo pradžioje klausymo gebėjimų vertinimas atitiko 1 lygį (pagrindinį). Daug dėmesio reikėtų skirti ritminių pratimų atlikimui, įvairių būsenų perteikimui, kvėpavimo lavinimui, artikuliacijos padargų atpalaidavimui.</p>	<p>Klausydama muzikos, dažniausiai adekvačiai reaguoja į jos nuotaiką. Atliekdama ritmo užduotis, jas atlieka netiksliai arba trumpina. Muzikiniai gebėjimai atitinka patenkinamą (2 lygį).</p>
<p>IX atvejis (berniukas, 6m.)</p>	<p>Gerai jaučia ritmą, muzikines užduotis (ritmo pojūčio tyrime, atliekant balsių išryškinimo pratimus) atlieka tiksliai, iš pirmo karto. Pagal muzikinių gebėjimų vertinimo rodiklius tai atitinka aukštesnįjį (4) lygį.</p>	<p>Berniukas drąsiai jautėsi muzikinėje veikloje, laisvai reikšdavo mintis muzikos klausymo etape, ypač patiko muzikuoti, t. y. groti vaikiškais muzikiniais instrumentais. Gebėjimai vertinami aukštesniu (4) lygiu.</p>
<p>X atvejis (berniukas, 5m.)</p>	<p>Pirmenybę teikia dainavimui. Su dainavimu susijusias užduotis atliko puikiai. Muzikos klausėsi atidžiai, tačiau mintis reiškė nenoriai. Akivaizdu, kad berniukui reikia labiau atsipalaiduoti tam, kad būtų galima įveikti baimę. Berniukas nelinkęs reikšti savo emocijų. Galima daryti išvadą, kad neigiama savijauta</p>	<p>Muzikinės veiklos metu jis tapo aktyvesnis, o verbalizuojant savo ar kūrinio veikėjų nuotaikas, drąsiai ir vaizdingai pasakoja muzikos sukeltus išpūdžius. Tyrimo pabaigoje nustatyta, kad muzikiniai gebėjimai atitinka 3 lygį (pagrindinį).</p>

	siejasi su jo pasyvumu, ribojančiu kalbinę saviraišką. Muzikinių veiksenų atlikimas vertinamas patenkinamu (2) lygiu.	
XI atvejis (berniukas, 4m.)	Visas muzikines užduotis atlikdavo tik tuomet, kai tyrėjas jas pakartodavo keletą kartų. Pagal muzikinių gebėjimų vertinimo kriterijus tai atitinka pagrindinį (2) lygį.	Gerai jaučia ritmą. Muzikines užduotis (ritmo pojūčio tyrimas, intonavimo bei balsių formavimo pratimai) atlieka tiksliai, iš pirmo karto (pagal muzikinių gebėjimo vertinimo kriterijus tai atitinka aukštesnį lygį). Gerai atlieka ritminius elementus, dainuoja, deklamuoja. Kvėpavimas atitinka patenkinamąjį (3) lygį.
XII atvejis (mergaitė, 3m.)	Nesugeba tiksliai atkartoti ritminių darinių (ritmo pojūtis atitinka patenkinamo lygio įvertinimą). 2 lygį atitinka ir vidinės klausos, muzikinės atminties bei garsų išryškinimo pratimų atlikimas.	Tyrimo pabaigoje pastebėta, kad mergaitė muzikos klausosi atidžiai, tačiau sunkiai, nenoriai reiškia mintis apie muzikos pobūdį, jos keliamas emocijas. Mergaitė emocionali muziką suvokia, todėl dalyvaudama muzikinėje veikloje ir kūrybiškai atlikdama užduotis, mergaitė geba atsipalaiduoti. Dėl šių priežasčių mergaitės muzikinius interesus galima vertinti kaip pagrindinio (3) lygio pasiekimus.
XIII atvejis (berniukas, 5m.)	Tyrimo pradžioje atlikus muzikinių vaizdinių bei garsų išryškinimo pratimus, pastebėta, kad užduočių atlikimas atitinka pagrindinio (3) lygio vertinimą, t. y., užduotys atliekamos tik pakartojus kelis kartus.	Aktyviai dalyvauja muzikinėje veikloje, kūrybiškai atlieka užduotis. Stebimi pokyčiai muzikinėje veikloje: berniukas atidus, ramus, geba sutelkti dėmesį ir išreikšti išpūdžius pagal klausomą muziką. Pastebėta mažiau užsikirtimų, kai vyrauja teigiamos emocijos. Pagal muzikinių veiksenų vertinimo kriterijus, tyrimo pabaigoje berniuko gebėjimai atitinka 4 – aukštesnį lygį.

Išryškėjo IPM (intonavimo prasmės metodas pagal Piličiauską, 1998) taikymo rezultatai. Šis metodas leido vaikams išreikšti savo nuomonę, išugdė gebėjimą aktyviai ir dėmesingai klausytis. Vaikai, klausydamiesi muzikos, dažniausiai adekvačiai reagavo į jos nuotaiką. Siekiant sukcentruoti ugdytinių dėmesį, buvo taikomas aktyvaus klausymosi būdas. Baigę klausytis, vaikai skatinami vaizdingai apibūdinti muzikos klausymosi metu kilusias mintis. Kačiušytė – Skramtai (2002) pažymi, kad logopedinių pratybų metu klausoma muzika vaikus nuramina, atpalaiduoja, o paklausę muzikos, jie pasakoja savo „sapnus“, kuriuos jie „sapnuoja“ klausydamiesi. Kalbėdami improvizuoja, lavina savo kalbą, išreiškia tai, kas jiems aktualu. Svarbu tai, kad vaikai išreiškė savo nuomonę kalba, aktualizavo savo svajones ir troškimus, galėjo išreikšti muzikos sukeltus išpūdžius verbaliai, nuo keleto baimingai tariamų žodžių iki keletu sakinių apibūdinamų muzikos kūrinio

nuotaikų. Nors savarankiškai kalbėdami mikčioja dauguma vaikų, tačiau muzikinės veiklos metu (po dainavimo pratybų) vaikai mikčioja mažiau. Galima manyti, jog taisyklingas dainavimas padėjo sureguliuoti vaikų kvėpavimą. Muzikinių gebėjimų pokyčius iliustruoja 5 paveikslas.

5 pav. Mikčiojančių ikimokyklinio amžiaus vaikų muzikinių gebėjimų pokyčiai.

Iš 5 paveikslo matyti teigiami muzikinių gebėjimų pokyčiai: dviejų vaikų gebėjimai baigiamojo tyrimo metu įvertinti aukščiausiu, t.y. 4 – uoju lygiu. Dviejų vaikų muzikiniai gebėjimai nepakito, t.y. lyginant pradinio ir baigiamojo vertinimo rezultatus, gebėjimai atitinka tą patį lygį (žiūrėti VI ir VII atvejus). Aukščiausi gebėjimai užfiksuoti vyresnių mikčiojančių vaikų tarpe. Galima teigti, kad mikčiojančių vaikų amžius (5 – 6 m.) turi įtakos sąmoningai atliekant užduotis.

Apibendrinant galima teigti, kad teigiami muzikinių gebėjimų pokyčiai užfiksuoti didesnei daliai mikčiojančių vaikų (11 vaikų).

3.6.2. Vaidybos gebėjimų pokyčiai

Tiek mergaičių, tiek berniukų vaidyboje jaučiama lytinė diferenciacija (berniukai atlieka vyriškus vaidmenis, jie nori greito rezultato, kūrybai skiria mažiau dėmesio, o mergaitės linkę atlikti mamos, mokytojos ar gydytojos vaidmenis). Mergaitės, inscenizuodamos realias situacijas (pvz., situacijos „Parduotuvėje“, „Pas gydytoją“, „Bibliotekoje“ ir kt.), pasakojimo ir vaidinimo siužetą

dažnai sieja su buitinais dalykais. Pradinio ir baigiamojo vertinimo rezultatai parodė, kad mikčiojančių vaikų kūrybiškumas labiausiai išryškėja meninėje veikloje: dainuojant, improvizuojant (kuriant pasakoms pabaigą ar pradžia, grojant su pasigamintais muzikos instrumentais kuriant tam tikrą ritmą eilėraščiams, skaičiuotėms, dainelėms), vaidinant. Tai patvirtino Grabauskienės (1997), Matlašaitienės (2004) ir kt. požiūrį, kad daugiausia galimybių vaikų kūrybiškumui puoselėti yra meninėje veikloje. Pradinio ir baigiamojo vertinimo vaidybos gebėjimų pokyčiai pateikti 11 lentelėje.

11 lentelė

Vaidybos gebėjimų pokyčiai

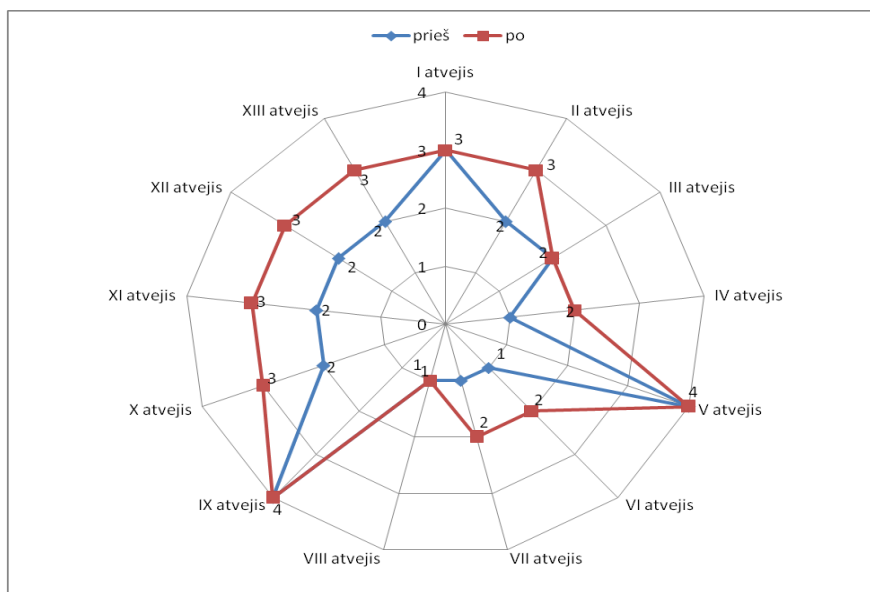
Vaidybos gebėjimų dinamika		
Atvejo analizės (vaikai)	Pradinio vertinimo gebėjimai	Baigiamojo vertinimo gebėjimai
I atvejis (mergaitė, 3m.)	Nedrašiai jaučiasi, kai užduotį reikia atlikti pirmą kartą. Trūksta motyvacijos. Nepastovios nuotaikos. Nejaučia kalbos baimės, gerai orientuojasi įvairiose situacijose. Vaidindamas perteikia keletą susijusių veiksmo epizodų, veiksmų ritmą tam tikrais momentais lemia vidinių aplinkybių vertinimai. Vaidybos gebėjimai atitinka 3 lygį (pagrindinis).	Tyrimo pabaigoje jaučiami minimalūs pokyčiai vaidinant. Ryškiau stebima mergaitės emocijų raiška: prieš vaidindama nesudėtingas situacijas, pirmiausia išsiaiškina, ką daro veikėjai / personažai. Geba perteikti keletą susijusių veiksmo epizodų. Gebėjimų lygis nepasikeitė – pagal kriterijus atitinka 3 lygį (pagrindinis).
II atvejis (mergaitė 3m.)	Nuolat atsiranda baimė sumikčioti. Akivaizdus nepasitikėjimas savimi. Kiekvieną sykį, kai reikėdavo vaidinti – stipriai jaudindavosi. Dėl kiekvienos nesėkmės reaguodavo jautriai. Tyrimo pradžioje mergaitė buvo nedraši, tačiau stengėsi vaidinti, kartoti eilėraščių judesius. Nors nuo pat pradžių jautėsi mergaitės noras dalyvauti veikloje, buvo rodomos pastangos. Vaidybos gebėjimai atitinka 2 lygį (patenkinamą).	Stebimi pokyčiai žaidžiant pirštukų žaidimus ar vaidinant pagal nesudėtingą literatūros kūrinėlį. Pakartotinio tyrimo metu, mergaitė labiau pasitiki savimi, mažiau jaudindavosi. Atidžiai, žiūrėdama į akis, klausosi sekamos pasakaitės. Žvilgsniu, mimika rodo, kad supranta. Kartais jaučiamos ir veikėjo vertinimo užuominos. Vaidybos gebėjimai tyrimo pabaigoje atitinka 3 lygio (pagrindinio).
III atvejis (berniukas, 4m.)	Dažnai užsiėmimų metu negali susikaupti, dėmesį blaško pašaliniai dirgikliai, berniukas reikalauja nuolatinio dėmesio. Vaidinimų metu vaiko elgesys nesuvaržytas. Kiekvieną nurodytą užduotį	Nesudėtingas improvizacijas atlieka sąmoningai, supranta, ką vaidina. Susidomėjęs stebi kitų vaikų vaidinimus, nepertraukinėja. Vis mažiau kyla klausimų, kaip ir ką reikia vaidinti. Vaidybos gebėjimų

	norėjo atlikti pirmas, nors pirmas bandymas ne visuomet būdavo sėkmingas. Neryškiai parodo daugelį vaidybos gebėjimų. Veiksmai aiškūs, seka nuosekli. Vaidybos gebėjimai atitinka 2 lygį (patenkinamą).	lygis pakartotinio tyrimo metu atitinka 2 lygį (patenkinamą).
IV atvejis (berniukas, 3m.)	Emocionalus. Kai vyrauja teigiama emocinė atmosfera, mikčioja rečiau, tačiau dažniausiai vaikas ištempęs, dėl to mažai kalba vaidindamas. Dažniausiai jo vaidinimai apsiriboja tik judesiais, gestais, mimika. Vaidindamas dažniausiai tapatina personažų emocijas su savosiomis: reiškia personažų išgąstį, baimę. Vaidybos gebėjimai tyrimo pradžioje atitinka 1 lygį (žemas).	Tyrimo pabaigoje vaidybos srityje didelių pokyčių nepastebėta: vaikas ne visada klausosi sekamos pasakaitės, vengia kalbėti apie būsimą vaidinimą, kartais labai skuba, o kartais iš viso atsisako vaidinti. Dėl didelės baimės, susivaržymo, nerimo, neįstengia savęs kontroliuoti. Gebėjimai atitinka 2 lygį (žemas).
V atvejis (berniukas, 6m.)	Logopedinių pratybų metu jaučiasi savimi pasitikintis, drąsus. Nuo pat užsiėmimų pradžios berniukas domėjosi tuo, kas vyksta. Dažnai, klausydamas pasakos, ją papildė, pakomentuoja, remdamasis savo patirtimi. Vaidindamas aiškiai išvaizduoja aplinkybes ir visiškai paženkliną veikėjo aplinką, perteikia veiksmo siužetą. Vaidybos gebėjimai atitinka 4 lygį (aukštesnysis).	Kaip tyrimo pradžioje, taip ir tyrimo pabaigoje, stebima puiki berniuko kūrybinė savijauta: jis laisvas, drąsus, pasitikintis savimi, tačiau kalboje stebimi užsikirtimai. Kai kada pakomentuoja draugų vaidinimus, noriai dalijasi išpūdžiais apie tai, kaip vaidino. Vaidybos gebėjimai atitinka 4 lygį (aukštesnysis).
VI atvejis (berniukas, 4m.)	Tyrimo pradžioje buvo užduras, lėtas. Dažniausiai jo vaidinimai apsiriboja vos keliais judesiais, gestais. Vaidindamas dažniausiai tapatina personažų emocijas su savosiomis: reiškia personažų išgąstį, baimę. Vaidybos gebėjimai tyrimo pradžioje atitinka 1 lygį (žemas).	Baigiamojo tyrimo metu pastebėta, kad ne visada stengiasi taisyklingai kalbėti. Logopediniame kabinete jaučiasi ir elgiasi laisvai, kalbėti nevengia. Tam tikrais momentais, vaidindamas veiksmų tempą sieja su išvaizduojamomis išorinėmis veikėjo aplinkybėmis. Stebimi veikėjo ženklavimo pradmenys. Gebėjimai atitinka 2 lygį (patenkinamą).
VII atvejis (mergaitė, 4m.)	Jautri. Dėmesio koncentracija nepakankama. Vaidindama reiškia savo emocijas: išgąstį, nerimą, baimę. Mergaitė neišvaizduoja savęs kaip veikėjo, todėl juda, kalba kaip vaikas. Vaidybos gebėjimai pirminio vertinimo metu atitinka 1 lygį (žemas).	Pakartotinio tyrimo metu vaidinant stebimi minimalūs pokyčiai. Ir toliau mažai kalba (mažai komunikuoja, klausinėja) apie būsimą vaidinimą, rečiau girdimi žodžiai „nenoriu“, „nemoku“. Matyti, kad vaidinimas teikia teigiamas emocijas, tačiau sunku įsijausti į vaidmenį. Vaidybos gebėjimai atitinka 2 lygį (patenkinamą).
VIII atvejis (mergaitė, 5m.)	Nereaguoja į siūlymus, prašymus, instrukcijų nevykdo. Bendravimas ap sunkintas dėl žybaus kalbos neišsivystymo. Vaidindama mato realią,	Baigiamojo tyrimo metu pastebėta, kad gebėjimai vaidinti pakito labai neženkliai. Veiksmų tempas nesusijęs su išvaizduojamomis veikėjo aplinkybėmis.

	buitinę aplinką. Vaidybos gebėjimai pradinio vertinimo metu atitinka 1 lygį (žemą).	Mergaitė įsitempus. Vaidybos gebėjimų lygis atitinka 1 lygį (žemą).
IX atvejis (berniukas, 6m.)	Tyrimo pradžioje vaikas yra drąsus, pasitikintis savimi. Vaidindamas aiškiai ir suprantamai perteikia siužetą, valdo situaciją. Aišku, kur ir kada veikia veikėjas, kas atsitinka. Vaidybos gebėjimai atitinka 4 lygį (aukštesnysis).	Pakartotinai įvertinus vaiko vaidybos gebėjimus, aiškiai matyti, kad gebėjimų lygis nepakito, atitinka 4 lygį (aukštesnysis). Vaidindamas vaikas atrodo patenkintas. Sąmoningai suvokia, kada vaidina, o kada ne.
X atvejis (berniukas, 5m.)	Dažnai pasitaiko, kad vaikas reiškia ne veikėjo, o savo emocijas. Stebimas tam tikrų veiksmų kartojimas, tempas buitinis, vienodas. Kartais vaikas vaidindamas „užsižaidžia“ ir pasimiršta, kad vaidina. Vaidybos gebėjimai atitinka 2 lygį (patenkinamą).	Vaidindamas išplėtoja originalius, kelis tarpusavyje susijusius fizinius ir / ar kalbinius – intonacinius epizodus (kaip šuniukas prisėlina prie kamuolio, jį apžiūri, paskui žaidžia su juo. Vaidybos gebėjimų įgūdžiai patobulėjo ir atitinka 3 lygį (pagrindinį).
XI atvejis (berniukas, 4m.)	Veiksmai aiškūs, seka atrodo nuosekli, motyvuota. Vaidinimus tapatina su žaidimu, vaidindamas tam tikrus personažus, pamiršta, ką vaidino ir prasideda kūrybos etapas. Vaidybos gebėjimai tyrimo pradžioje atitinka 2 lygį (patenkinamą).	Ženkliną veikėją ir įvairius aplinkos elementus. Veiksmų ritmą tam tikrais momentais lemia vidinių aplinkybių vertinimai. Vaidybos gebėjimų įgūdžiai pakartotinio tyrimo metu matyti, kad patobulėjo ir atitinka 3 lygį (pagrindinį).
XII atvejis (mergaitė, 3m.)	Tyrimo pradžioje buvo matyti, kad berniukas veikia natūraliu savo (vaiko) vidiniu ritmu, t. y. vaidinant jam sunkiau sekasi įsijausti į vaidmenį. Vaidinimus tapatina su žaidimu, kartais pamiršta, ką vaidino ir prasideda kūrybos etapas. Vaidybos gebėjimai atitinka 2 lygį (patenkinamą).	Kalbant apie būsimą vaidinimą, mergaitės kalboje jaučiamas pasitikėjimas savimi, ramumas. Su susidomėjimu stebi kitų vaikų vaidinimus. Vaidybos gebėjimų įgūdžiai patobulėjo ir atitinka 3 lygį (pagrindinį).
XIII atvejis (berniukas, 5m.)	Vaidinant jaučiamas natūralus vaiko gyvenimo ritmas, t. y. vaikas veiksmus ne atlieka, o personažo nuotaikas, charakterius susitapatina su savimi. Yra veikėjo ženklavimo pradmenų. Vaidybos gebėjimai atitinka 2 lygį (patenkinamą).	Atsiranda veikėjo vertinimo pradmenų. Ryškiai vertina veikėjo aplinkybes ir geba perteikti keletą susijusių veiksmo epizodų. Vaidybos gebėjimų įgūdžiai patobulėjo ir atitinka pagrindinį lygį (4 balai).

Neatmetama, jog, ugdant vaikų kūrybiškumą, svarbus pedagogo bei vaikui artimos aplinkos vaidmuo. Nors, suaugusiųjų požiūriu, vaikų kūryba nesiremia jokia logika, visgi kūryba, greičiausiai, padeda vaikams išreikšti tai, kas jiems artima ir suprantama. Kurdami vaikai nesivadovauja suaugusiųjų pasaulio primestomis taisyklėmis; bet tai suprantama, nes jie turi savą subkultūrą, kurioje gyvena, remdamiesi savo taisyklėmis ir elgesio normomis. Pakartotinio vertinimo rezultatai (vaidinimo gebėjimų) ženkliai skiriasi nuo pirminio vertinimo tyrimo pradžioje.

Didžioji dalis mikčiojančių vaikų buvo labiau atsipalaidavę, stebimas mažesnis susikaustymas, didesnis pasitikėjimas savimi. Tai teigiamai veikia mikčiojimo problemos sprendimą (Makauskienė, Ivoškuvienė, 2011). Mikčiojančių vaikų vaidybos gebėjimų pokyčius iliustruoja 6 paveikslas.

6 pav. Mikčiojančių ikimokyklinio amžiaus vaikų gebėjimo vaidinti pokyčiai.

Analizuojant mikčiojančių vaikų gebėjimo vaidinti rezultatus pirminio ir baigiamojo vertinimo metu, galima teigti, kad šioje srityje vaikų pokyčiai buvo žemiausi, t. y. trijų mikčiojančių vaikų vaidybos gebėjimai nepakito (I, III ir VIII atvejai). Galima daryti prielaidą, kad teigiamų pokyčių nebuvimą įtakojo šios priežastys: bendravimas apsunkintas dėl mikčiojimą lydinčių kalbos, kalbėjimo sutrikimų, bendravimo vengimas (I, VIII atvejai); vaiko asmeninės savybės: nedrąsiai jaučiasi naujoje aplinkoje (I atvejis), nepakankamas pasitikėjimas savimi (I, III ir VIII atvejai); uždarumas, neigiamos emocijos, ribotas aktyvumas logopedinių pratybų metu (I, III ir VIII atvejai).

3.6.3. Kalbėjimo ir bendravimo pokyčiai

Pirminio ir pakartotinio tyrimo metu mikčiojančių vaikų kalbėjimas ir kalba buvo vertinami pagal 5 kriterijus: kalbėjimo sklandumas, kalbėjimo tempas, kalbos suvokimas, ekspresyvioji kalba, kalbinis elgesys. Visų mikčiojančių vaikų kalbėjimo ir bendravimo pokyčiai pateikiami 12 lentelėje.

Kalbėjimo ir bendravimo pokyčiai

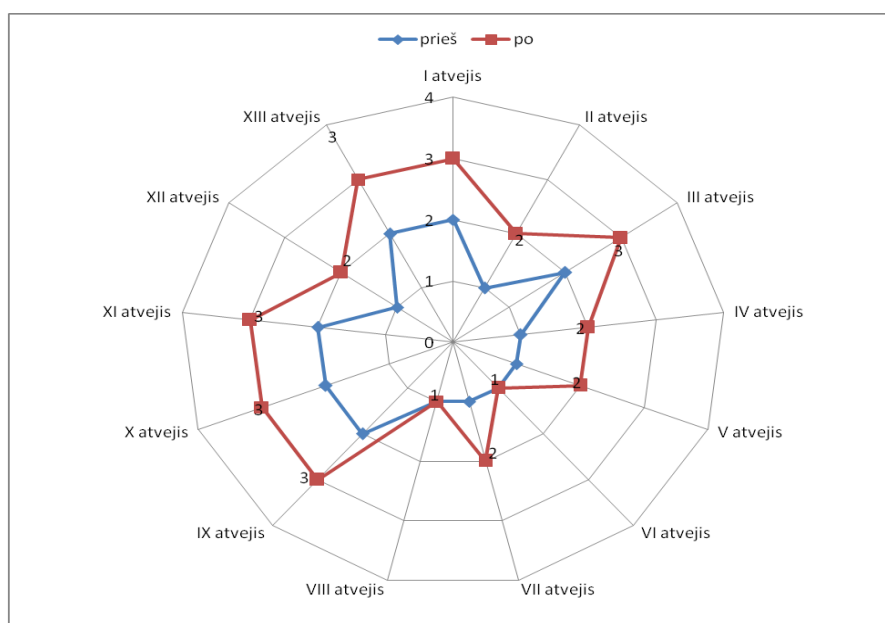
Atvejo analizės (vaikai)	Pradinio vertinimo gebėjimai	Baigiamojo vertinimo gebėjimai
I atvejis (mergaitė, 3m.)	Tyrimo pradžioje ugdytinės savijautą grupėje nusako nepasitikėjimas savimi, vengimas kalbėti. Pergyvena dėl savo kalbos, skuba išsakyti savo mintis. Reikalingas nuteikimas, nuraminimas. Susijaudinusi pakartoja pirmąjį žodžio garsą ar skiemenį. Kalbiniai gebėjimai atitinka 2 (vidutinį) lygį.	Nors mergaitė mikčioja stipriai ir pastoviai, pastebėta, kad ji mažiau vengia kontaktų su grupės draugais. Saviraiška kalba vystėsi laipsniškai. Tyrimo pabaigoje pastebėta, kad mergaitė pasakoja vaizdingiau, dažniau įsijungia į diskusijas, sakiniai darosi vis ilgesni, laisviau verbalizuoja savo emocijas. Mažiau pastebimi įtampą liudijantys ženklai. Tyrimo pabaigoje kalbiniai gebėjimai atitinka 3 lygį (aukštą).
II atvejis (mergaitė 3m.)	Sunkiai sekasi tarti priebalsius k, p, t. Kartais pastebimi garso a – a – a tęsimai. Nuolat primenant, kalbėdama neskuba. Mergaitė negeba reguliuoti iškvėpamosios oro srovės. Kalbėdama trumpai atsako į klausimus, tarp žodžių daro pauzes, stipriai mikčioja. Pergyvena dėl savo kalbos sutrikimo. Nepalaiko akių kontakto, nesidomi ir nedalyvauja pokalbyje. Tyrimo pradžioje Kalbiniai gebėjimai atitinka 1 (žemą) lygį.	Auklėtojos teigimu, mergaitės kalbėjime atsirado daugiau laisvumo, mažiau pastebima baimė sumikčioti. Tyrimo pabaigoje pastebėta, kad vis rečiau matomi lydimieji judesiai (akių užmerkimas). Kalbinė saviraiška vystėsi laipsniškai, įgyjant vis daugiau pasitikėjimo ir drąsos. Tyrimo pabaigoje pastebėta, kad kalbiniai gebėjimai vystėsi teigiama linkme ir vertinami kaip 2 lygio (vidutinio).
III atvejis (berniukas, 4m.)	Savarankiškai kalbėdama skuba ir užsikerta, negeba savęs kontroliuoti. Dainuojant nemikčioja, savarankiškoje, spontaniškoje kalboje – užsikirtimai stebimi. Paprašius neskubėti – kalba aiškiau. Visus garsus taria taisyklingai. Rišliosios kalbos įgūdžiai ir žodynas atitinka amžių. Kalbiniai gebėjimai atitinka 2 lygio (vidutinio).	Tyrimo pabaigoje pastebėta, kad logopedinių pratybų metu geba (priminus) kontroliuoti savo kalbėjimo tempą. Pasakoja trumpais sakiniukais, vaizdingai. Laisvai reiškia patirtus išpūdžius. Išlaiko akių kontaktą. Pakartotinio tyrimo metu kalbiniai gebėjimai atitinka 3 lygį (aukštą).
IV atvejis (berniukas, 3m.)	Kai susijaudina, supyksta ar skuba, kalbos tempas pagreitėja. Tuomet stebimi užsikirtimai, kelis kartus pakartoja pirmąjį žodžio garsą. Noriai bendrauja. Kalbant kvėpavimas netolygus. kartais geba kontroliuoti savo kalbėjimo tempą, stengiasi kalbėti lėčiau. Suvokia ir vykdo instrukcijas, tačiau savarankiškai negeba atpasakoti girdėto teksto. Tyrimo pradžioje stebimas 1- as kalbinių gebėjimų lygmuo (žemas).	Tyrimo pabaigoje stebimos didelės berniuko pastangos taisyklingai kalbėti, vis dažniau prisimena kalbėjimo taisyklę kalbėti „kaip vėžliukai“, o tai turi teigiamos įtakos ugdytinio kalbos sklandumui, saviraiškai. Stebima baimė kalbai, o tai trukdo pasireikšti kūrybiškumui. Sunku laisvai reikšti patirtus išpūdžius. Pasakoja tik atsakinėdamas į pateikiamus klausimus. Savarankiškai negeba atpasakoti girdėto teksto turinio. Tyrimo pabaigoje stebimas 2- as kalbinių gebėjimų lygmuo (vidutinis).

<p>V atvejis (berniukas, 6m.)</p>	<p>Apsunkintas daugiaskiemenių žodžių tarimas. Garsų tarimo sutrikimų nepastebėta. Berniukas yra labai išsiblaškęs. Jei būtų atidesnis ir daugiau dėmesio kreiptų savo kalbėjimui, mikčiotų kur kas mažiau. Komunikacinės veiklos nevengia, bet verbalizuoti sunku. Kalbėjimo tempas dažniausiai greitas, stebimi nedideli užsikirtimai žodžio ar sakinio pradžioje. Kalbiniai gebėjimai atitinka 1 lygį (žemas).</p>	<p>Tyrimo pabaigoje stebimas didesnis aktyvumas dalyvauti logopedinėse pratybose.</p> <p>Nors kalbėjimo tempas išlieka greitas, tačiau kalba suprantamai, pasakoja trumpais sakineliais. Rišlioji kalba susiformavusi. Stebimi teigiami pokyčiai tyrimo pabaigoje, kalbiniai gebėjimai atitinka 2 lygmenį (vidutinis).</p>
<p>VI atvejis (berniukas, 4m.)</p>	<p>Savarankiškai kalbėti sunku. Kalboje naudoja „savos“ kalbos žodžius. Pasakodamas mintis reiškia pavieniais žodžiais, garsažodžiais, gestais, mimika. Stebima nepakankama liežuviu inervacija. Nežino daugelio žodžių. Pasyvus žodynas platesnis už aktyvųjį. Kalbiniai gebėjimai atitinka 1 lygį (žemas).</p>	<p>Tyrimo pabaigoje kalbinių gebėjimų pokyčiai nestebimi. Verbalizuoti kalba sunku, akių kontakto nepalaiko, nelaukia savo eilės, pertraukia kalbantįjį. Kalbiniai gebėjimai ir baigiamojo tyrimo metu atitinka 1 lygį (žemas).</p>
<p>VII atvejis (mergaitė, 4m.)</p>	<p>Tyrimo pradžioje pastebėta, kad mergaitė stengiasi laikytis lėto kalbos tempo, kai nuolat primenama. Nepakankama dėmesio koncentracija verbalinėms užduotims. Daug „savos“ kalbos žodžių. Sunku reikšti mintis sakiniais (dėl žymaus kalbos sulėtėjimo). Į klausimus atsako tik „Taip“ arba „Ne“, arba galvos judesiais. Kalbėdama varžosi. Tyrimo pradžioje kalbiniai gebėjimai atitinka 1 lygį (žemas).</p>	<p>Kalbėdamas skuba ir todėl dažnai neaiškiai ištaria žodžius. Savarankiškai pasakoti negali, tik klausimų pagalba. Ne visada išlaiko akių kontaktą. Atsižvelgiant į kalbėjimo vertinimo kriterijus, kalbiniai gebėjimai nežymiai pasikeitė ir atitinka 2 (patenkinamas) lygį.</p>
<p>VIII atvejis (mergaitė, 5m.)</p>	<p>Kalba aplinkiniams nesuprantama kalba. Paliepiamus supranta, bet vykdo nenoriai. Kai nori daug pasakyti, kartoja pirmąjį žodžio skiemenį. Bendravimas apsunkintas, siūlomą veiklą dažniausiai neigia arba ją atlieka ne iki galo. Tyrimo pradžioje kalbiniai gebėjimai atitinka 1 lygį (žemas).</p>	<p>Baigiamojo vertinimo metu pastebėtos teigiamos mergaitės emocijos logopedinių pratybų metu. Kalbėjimo tempas dažniausiai greitas. Sakiniai nesusieti jokiais gramatiniais, loginiais ryšiais (nesusiformavusi kalbos gramatinė sandara). Teigiami pokyčiai stebimi kalbiniame elgesyje: nors ir trumpai, tačiau stengiasi palaikyti akių kontaktą. Visų kitų kalbos vertinimo kriterijų gebėjimai nepakito ir atitinka 1 lygį (žemas).</p>
<p>IX atvejis (berniukas, 6m.)</p>	<p>Ne visada geba kontroliuoti savo kalbos tempą. Suvokia, kad taisyklingas kvėpavimas padeda kalbėti sklandžiai, tačiau ne visada sekasi kontroliuoti iškvėpiamąją oro srovę. Kalbėdamas skuba, tačiau išpėjus, pradeda valdyti pats savo kalbėjimo tempą. Nesunkiai atpasakoja girdėto teksto kūrinį, suvokia ir</p>	<p>Tyrimo pabaigoje, berniukas geba kontroliuoti savo kalbėjimo tempą, geba palaikyti savo eilės, kai nori kažką pasakyti / papasakoti, išlaiko akių kontaktą. Adekvačiai atsako į klausimus. Kalbėjimo tempas vidutinis. Kalbinių gebėjimų vertinimas atitinka 3 lygį (aukštą).</p>

	vykdo instrukcijas, kalba trumpais sakiniais. Užsikirtimai stebimi labai retai. Kalbinių gebėjimo lygmuo tyrimo pradžioje atitinka 2 lygį (vidutinis).	
X atvejis (berniukas, 5m.)	Savarankiškai kalbėdama skuba ir užsikerta, nesugeba kontroliuoti greito kalbėjimo tempo. Stebimi užsikirtimai žodžio pradžioje. Ne visada išlaiko akių kontaktą. Kartais „negirdi“ pastabų kalbėti lėčiau. Dažniausiai negeba sulaukti savo eilės pasakojant. Atsižvelgiant į kalbėjimo vertinimo lygius nustatyta, kad kalbiniai gebėjimai atitinka 2 lygį (vidutinį).	Susijaudinus, pastebimi nedideli užsikirtimai žodžio pradžioje. Kalbos vystymasis vyksta teigiama linkme. Vis rečiau reikalingi perspėjimai dėl savo kalbėjimo tempo kontroliavimo. Tyrimo pabaigoje pastebėta, kad mergaitė kontroliuoja savo kalbą geriau nei tyrimo pradžioje. Pamažu pasakojimai tampa vaizdingesni, labiau pasitiki savimi, o tai leidžia daugiau komunikuoti, reikšti savo mintis, nebijant suklysti. Pastebėta, kad kalba tapo sklandesnė, atitinkanti 3-ojo (aukšto) lygio požymius.
XI atvejis (berniukas, 4m.)	Stebint vaiko kalbą muzikinės veiklos metu pastebėta, jog saviraiška kalba itin užslopinta, garsas s tarpdantinis. Pasakoja trumpais sakiniukais, o kai kada tik atsako į klausimus keliais žodžiais. Sunkiau sekasi dalyvauti pokalbyje. Kalbiniai gebėjimai atitinka 2 lygį (vidutinį).	Baigiamojo vertinimo metu pastebėta, kad kalbinių gebėjimų pokyčiai vystėsi teigiama linkme. Sklandesnė kalba stebima atpasakojant ar logopedinės ritmikos metu (deklamuojant eilėraščius su judesiu). Užsikirtimai atsiranda tik savarankiškoje – spontaniškoje kalboje. Adekvačiai atsako į klausimus, aktyvus pokalbyje. Kalbinių gebėjimų vertinimas atitinka 3 lygį (aukštą).
XII atvejis (mergaitė, 3m.)	Jaudinasi dėl savo mikčiojimo. Kvėpavimas netaisyklingas. Sunku laisvai reikšti įspūdžius, mintis. Savarankiškai nesugeba kontroliuoti kalbėjimo tempo. Reikalinga individuali kontrolė, perspėjimas, priminimas, kaip „kalba vėžliukai ir sraigės“. Mintys „eina“ greičiau už kalbą, todėl kalbėjimo tempas kartais būna netolygus. Dažnai trūksta valios pastangų kontroliuoti savo kalbą. Reikia mokyti kvėpavimo pratimų. Dažniausiai pasakoja trumpais sakiniais. Instrukcijas supranta, tačiau ne visada jas vykdo. Kalbinių gebėjimų vertinimas atitinka 1 lygį (žemą).	Skubotai atlieka verbalines užduotis. Pasakoja dviem, trim sakiniais. Moka planuoti žodinį pasisakymą (situacijos „Ką darytum, jeigu...“). Sunkiau sekasi kūrybinės užduotys, kai reikia sugalvoti pasakojimui pradžią ar pabaigą, apibūdinti kūrinių nuotaikas. Kalbinių gebėjimų lygmuo atitinka 2 (vidutinį) lygį.
XIII atvejis (berniukas, 5m.)	Tyrimo pradžioje pastebėta, kad vaikas žino, jog reikia kalbėti lėtai. Akių kontaktas yra ne visada, tačiau pokalbyje dalyvauti geba. Sunkiau sekasi laisvai reikšti mintis, pasakoti patirtus įspūdžius, ką veikė, matė. Dažniausiai sakiniai trumpi, sunku sulaukti savo eilės, kai nori	Tyrimo pabaigoje gebėdavo kurti nesudėtingus pasakojimus, sukurti pasakojimui pabaigą. Tyrimo eigoje buvo stebima, jog vaiko kalbinė saviraiška vystėsi palaipsniui. Pastebėta, kad kalbėjimo sklandumas, kalbos suvokimas ir kalbinis

	kažką pasakyti. Pirminio vertinimo metu stebimas 2 kalbinių gebėjimų lygis (vidutinis).	elgesys vystosi teigiama linkme, t. y. kalbiniai gebėjimai atitinka 3-ąjį lygį (aukštą).
--	---	--

7 paveiksle pateikiami mikčiojančių ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbėjimo ir bendravimo gebėjimų dinamika. Tyrimo metu mikčiojantiems vaikams sunkiausia sekėsi vaidinti ir atlikti ritmo užduotis. Šių vaikų gebėjimas judesiu išreikšti muzikinio ritmo pojūtį priklauso nuo to, kokio sunkumo yra bendrosios motorikos bei judesių koordinacijos sutrikimas. Pastebėta ir tai, kad vaikai, kurių kalba monotoniška ir neišraiškinga, negalėdavo tiksliai atlikti intonacinių pratimų, t. y. jiems sunkiai sekėsi dainuojant išreikšti tam tikras emocijas arba įvairias būsenas (pyktį, džiaugsmą, ilgesį ir pan.). Galima daryti išvadą, jog mikčiojančių vaikų muzikinius gebėjimus lemia nepakankamas motorikos išsivystymas, psichinės savybės.

7 pav. Mikčiojančių ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbėjimo ir bendravimo gebėjimų dinamika.

Analizuojant mikčiojančių vaikų kalbinių gebėjimų dinamikos rezultatus matyti, kad tik dviems vaikams nepastebėti kalbinių gebėjimų pokyčiai baigiamojo tyrimo metu (VI ir VIII atvejai). Galima daryti prielaidą, kad tokius rezultatus įtakojo mikčiojimą lydintis sutrikimas – žymus kalbos neišsivystymas. Visų kitų mikčiojančių vaikų kalboje stebimi teigiami pokyčiai. Pirminio vertinimo metu net septynių mikčiojančių vaikų kalbinių gebėjimų lygmuo įvertintas žemu lygiu. Tuo tarpu

baigiamojo tyrimo metu žemas kalbinių gebėjimų lygis nustatytas tik dviems vaikams. Praėjus kelioms savaitėms, mikčiojantieji apsiprato su nauju žmogumi, logopedinių pratybų metu elgėsi laisvai, labiau bendravo, kas kartą pasakodavo naujus įspūdžius, patirtus išgyvenimus. Galima daryti išvadą, kad esant gerai emocinei mikčiojančiojo savijautai, didėja bendravimo poreikis. Tikėtina, kad tyrimo pradžioje didesnė įtampa buvo jaučiama dėl naujos aplinkos, situacijų pasikeitimo ar atėjus naujam logopedui (tyrėjui).

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad mikčiojančių vaikų kalbėjimas ir bendravimas keitėsi teigiama linkme. Vaikai tapo aktyvesni, šiek tiek sumažėjo įtampa kalbant. Nors savarankiškai kalbėdami mikčioja dauguma vaikų, tačiau muzikinės veiklos metu jie mikčiojo mažiau. Galima manyti, jog taisyklingas dainavimas padėjo sureguliuoti vaikų kvėpavimą. Žemus kai kurių vaikų gebėjimo vaidinti ir kalbėjimo pokyčius galėjo lemti tiek kalbos raidos sutrikimo sudėtingumas, tiek per trumpas tikslingai suplanuotas veiklos tyrimo laikas.

Išvados

1. Mikčiojimas yra multidimensinis sutrikimas, susijęs su įvairiais kognityviniais, lingvistiniais, emociniais, neurofiziologiniais, socialiniais veiksniais, kurių sudėtinga sąveika kiekvienu konkrečiu atveju gali skirtis.
2. Logopedinių pratybų metu įgytus sklandaus kalbėjimo įgūdžius išlaikyti ir perkelti į realias situacijas padeda mikčiojimo įvertinimas ugdomojo proceso eigoje, geri specialisto ir mikčiojančiojo tarpusavio santykiai, pozityvus grįžtamasis ryšys, nuoseklus kalbinių užduočių sunkinimas, savikontrolės ugdymas.
3. Mikčiojančių ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo menine veikla programa, veiklos būdai užtikrina mikčiojančių vaikų ugdymo proceso optimizavimą, padėjo pasiekti teigiamų poslinkių visų tiriamųjų ugdymo procese. Kiekvienas mikčiojantis vaikas padarė tam tikrą pažangą: teigiama linkme formavosi vaikų elgesys, bendravimo ir sklandaus kalbėjimo įgūdžiai.
4. Atlikus veiklos tyrimą, paaiškėjo, kad:
 - a. Muzikos klausymas logopedinių pratybų metu veikia kaip atpalaiduojanti priemonė, tuo pačiu skatina ir mikčiojančių vaikų kalbinį aktyvumą. Laisvas savo įspūdžių pasakojimas, išklausius muzikos kūrinį, skatina vaiko tarimą, kalbėjimo sklandumą, saviraišką kalba;
 - b. Logopedinės ritmikos panaudojimas logopedinių pratybų metu padeda plėtoti vaikų saviraiškos galimybes ir lavinti taisyklingą artikuliaciją.
 - c. Tikslingas judesių atlikimas pagal muziką teigiamai veikia mikčiojančiojo vaiko motorikos raidą bei judesių koordinaciją;
 - d. Vaidmeninių žaidimų integravimas į logopedinį darbą su mikčiojančiais vaikais sudarė galimybes ugdyti savikontrolę, skatinti teigiamas emocijas, kalbėjimo įgūdžius perkelti ir taikyti realiose gyvenimo situacijose.
5. Po kelių mėnesių trukusios kryptingos ugdomosios veiklos, individualiai taikant parengtą ugdymo programą, mikčiojančių vaikų turimi gebėjimai kito įvairiai: dalies pagerėjo nežymiai, kitų – akivaizdžiau. Ryškiausi pasiekimai užfiksuoti muzikinių gebėjimų, o žemiausi – gebėjimo vaidinti srityje.

6. Tikėtina, kad teigiamą poveikį galėjo daryti tinkamai sukurta ugdomoji aplinka, tikslingai parinkti ugdymo metodai ir priemonės (muzikos įrašai, vaikiški muzikos instrumentai, kalbinė medžiaga, specialūs žaidimai ir pan.). Žemus gebėjimo vaidinti pokyčius galėjo lemti mikčiojimą lydintys kalbos sutrikimai ir trumpas veiklos tyrimo laikas.
7. Iškelta hipotezė, jog muzikinė veikla bei vaidybos elementų panaudojimas logopediniame darbe, teigiamai veikia ikimokyklinio amžiaus mikčiojančių vaikų sklandų kalbėjimą, padeda sušvelninti / įveikti neigiamas emocijas, pasitvirtino.

Literatūra

1. Astašenko, O. (2008). *Kvėpavimo gimnastika pagal Strelnikovą*. Vilnius: Satwa.
2. Bagdonienė, E. G. (2005). Meno terapija. Neaustinių tekstilės technologijų pritaikymas psichikos sutrikimams gydyti. *Psichiatrijos žinios*, 3 (34), 18 – 19.
3. Balčiauskienė, J. (2010). *Galimos meno terapeuto veiklos sritys ir funkcijos teikiant psichosocialinę pagalbą specialiuju poreikiu asmenims*. (Nepublikuotas magistro darbas, Šiaulių universitetas, 2010).
4. Blood, G. W. ir kt. (2003). A preliminary study of self-esteem, stigma, and disclosure in adolescents who stutter. *Journal of Fluency disorders*, 28 (2), 143-161.
5. Bloodstein, O. (1995). *A handbook on stuttering, 5thed*. San Diego: Singular publishing group, inc.
6. Böhme (1997). *Sprach-, Sprech-, Stimm und Schluckstorungen*. Band 1: Kinik. Stuhgart, Jenö, Lubeck. Ulm.
7. Brėdikytė, M. (2005). Žaidimo vaidmuo vaiko gyvenime. *Žvirblių takas*, 4 (56), 27-30.
8. Butkienė, G., Kepalaitė, A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas: pedagoginės psichologijos įvadas studentams, mokytojams, tėvams*. Vilnius: Margi raštai.
9. Charles, C. M. (1999). *Pedagoginio tyrimo įvadas*. Vilnius: Alma littera.
10. Conture, E. G. (2001). *Stuttering: Its Nature, Diagnosis and Treatment*. Allyn&Bacon, Boston: MA.
11. Craig, A., Hancock, K. (1996). Anxiety in children and young adolescents who stutter: *Australian Journal of Human Communication Disorders*, 24, 28 – 38.
12. Curlee, R. (2007). *Stuttering and Related Disorders of Fluency*. New Yourk: Thieme.
13. Čirpuvienė, V., Stošiuvienė, K. (1999). *Kalbos, kalbėjimo ir komunikacijos sutrikimų šalinimas įvairioje muzikinėje veikloje (programa)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
14. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. (1972). LTSR Mokslų akademija Lietuvių kalbos ir literatūros institutas. Vilnius: Mintis.
15. Dapkutė, A. (2003). *Kalba be žodžių: dailės, kaip terapijos taikymo praktika*. Metodinis leidinys. Vilnius: VŠĮ „Rafaelis“.
16. Dell, C. W. (2000). *Mokinių mikčiojimo šalinimas*. Amerikos Mikčiojimo fondo leidiniai. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

17. Dodge, D.T., Colker, L.J., Heroman, C. (2007). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumo ugdymas*. Vilnius: Persvilka.
18. Fraser, M. (1992). *If your Child stutters: A Guide of parents*. Publ. 11, Memphis, TN: Stuttering Foundation of America.
19. Fraser, M. (1998). *Mikčiojančiųjų saviterapija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
20. Gage, N. L., Berliner, D. C. (1994). *Pedagoginė psichologija*. Vilnius: Alma littera.
21. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (1993). *Logopedija. Vadovėlis specialiosios pedagogikos fakultetų studentams*. Kaunas: Šviesa.
22. Gombrich E. H. (1997). *Meno istorija*. Vilnius: Alma littera.
23. Grabauskienė (1997). *Dailė ir darbeliai: I–IV klasėje: mokytojo knyga*. Kaunas: Šviesa.
24. Grakauskaitė – Karkockienė, D. (2002). *Kūrybos psichologija*. Vilnius: Logotipas.
25. Gregory, H. H. (2003). *Stuttering therapy rationale and procedures*. Allyn&Backon. Boston.
26. Gregory, H. H. (2000). Principles and procedures of therapy. *Stuttering Therapy: workshop material*.northwestern University. Toronto: B. C. Decker.
27. Gregory, H. H., Hill, D., Campbel, J. (2000). *Stuttering in the school age child*. In D. E. Yoder & R. D. Kent (Eds.), *Decision making in speech – language pathology*. Toronto: B. C. Decker.
28. Guitar, B., Peters, T. J. (1999). *Stuttering: An integration of contemporary therapies*. (Sec. Ed.), Publ. No. 16. Memphis, TN: Stuttering foundation of America.
29. Harrison, E., Onslow, M., Menzies, R. (2004). Dismantling the Lidcombe program of early stuttering intervention: verbas contingecies for stuttering. *International Journal of Lnguage Communication Disorders*, 39, 257 - 267.
30. Haynes, W. ir kt. (1992). *Diagnosis and evaluation in speech pathology*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice – Hall.
31. Hill, D. G., Campbell, J. H. (2000). *Integrating academic and clinical education in fluency disorders*. Invited seminar presented at the annual convention of the American Speech – Language – Hearing Association, Seattle, WA.
32. Ingham, J. C. (2003). Evidence – based treatment of stuttering: I. Definition and application. *Journal of Fluency Disorders*, 28, 197 – 208.
33. Ivoškuvienė, R. (1999). Mikčiojimas – kompleksinė problema. *Specialusis ugdymas*, II, 89 – 93. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

34. Ivoškuvienė, R., Makauskienė, V. (2005). Mikčiojimo įveikimas derinant sklandaus kalbėjimo ir mikčiojimo modifikavimo strategijas. *Specialusis ugdymas*, 2 (13), 123-129.
35. Yairi, E. (1983). The Onset of Stutterings i Two and Three – year – old Children. *Journal of Speech ad Hearing Disorders*, 48, 171 – 177.
36. Yairi, E., Ambrose, N., Paden E. P. ir kt. (1996). Predicative Factors of Persistence and Recovery: Pathways of Childhood Stutterig. *Journal of Kommunikacation Disorders*, 29, 51 – 77.
37. Yairi, E., Ambrose, N. (2004). *Early childhood stuttering*. Austin. TX: Pro-Ed.
38. Jurašaitė – Harbison, E. (2007). Mokytojų mokymasis: individualūs neformaliojo profesinio mokymosi aspektai. *Mokytojų ugdymas*, 9, 44 – 60.
39. Kačiušytė – Skramtai, L. (2002). *5 – 7 metų mikčiojančių vaikų ugdymas muzikine veikla*. (Daktaro disertacija, Vilniaus pedagoginis universitetas, 2002).
40. Kaffemanienė, I., Burneckienė, I. (2001). *Specialiųjų poreikių vaikų žaidimo gebėjimų ugdymas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
41. Kardelis, K. (2000). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Lucilijus.
42. Katinienė, A., Vaičienė, A. (2001). *Muzika vaikų darželyje*. Šiauliai: Šiaurės Lietuva.
43. Kazragytė, V. (2011). *Mažųjų vaidinimai. Literatūriniai tekstai ir komentarai*. Ugdymas namie, priešmokyklinėje grupėje, pirmoje ir antroje klasėje. Vilnius: Tyto Alba.
44. Kazragytė, V. (2008). *Priešmokyklinio amžiaus vaikų vaidybos gebėjimų ugdymas. Teatro edukologija*. Monografija. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
45. Langevin, M., Kully, D. (2003). Evidence – based treatment of stuttering: III. Evidence – based practise in clinical setting. *Journal of Fluency disorders*, 28, 219 – 236.
46. Laužikas, J. (1993). *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa.
47. Leliūgienė, M. (2002). *Dailės terapijos taikymo galimybės*. Vilnius: VŠĮ „Rafaelis“.
48. Louko, L., Edwards, M. L., Conture, E. (1999). Treating children who exhibit cooccurring stuttering and disordered phonology. In R. F. Curlee (ed.). *Stuttering and related disorders*. New Yourk: Thieme.
49. Makauskienė, V. (2008). *Logopedinės pagalbos mikčiojantiems moksleiviams modeliavimas į vaiką orientuoto ugdymo paradigmoje*. (Daktaro disertacija, Šiaulių universitetas, 2008).
50. Makauskienė, V., Ivoškuvienė, R., Luneckienė, (2010). *Logopedinė pagalba mikčiojantiems ikimokyklinio amžiaus vaikams*. Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.

51. Makauskienė, V., Ivoškuvienė, R. (2008). *Mokinių mikčiojimo įveikimas: logopedo knyga*. Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
52. Makauskienė, V., Ivoškuvienė, R. (2011). *Tėvų ir vaiko interakcijos metodas mikčiojimui įveikti*. Mokomoji knyga. Kaunas: I. Pūrienės PĮ „Buhalteris“.
53. Mankauskienė, J., Vaitkevičienė, A. (2009). Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų kūrybingumo pokyčiai taikant dailės terapijos metodus. *Specialusis ugdymas*, 2 (21), 124 – 130.
54. Matlašaitienė, R. (2004). Vaikui reikia meno. *Žvirblių takas*, 4 (56), 44 – 46.
55. Meška, V., Juozulynas, A. (1996). *Streso malšinimas*. Vilnius: Pradai.
56. Musteikienė, G. (2001). *Žaidimai rankų pirštams mankštinti*. Šiauliai: Lucilijus.
57. Navickienė, L. (2001). *Emocinio imitavimo metodas muzikos pamokoje*. Vilnius: Mokslo Aidai.
58. O'Connor, K. J. (1991). *The play therapy primer. An integration of theories and techniques*. New York: John Wiley & Sons.
59. Onslow, M. (2003). Evidence – based treatment of stuttering: IV. Empowerment through evidence – based treatment practices. *Journal of Fluency disorders*, 28, 237 – 246.
60. Petruolytė, A. (2001). *Kūrybiškumo ugdymas mokant*. Vilnius: Presvilka.
61. Piličiauskas, A. (1998). *Muzikos pažinimas: studijos, rezultatai ir reikšmė: II knyga*. Vilnius: LAMUC.
62. Piličiauskas, A. (2005). Neįgaliųjų integracijos aktualijos epochų sandūroje. *Neįgaliųjų meninis ugdymas. Metodikos ir terapijos aspektai*. Monografija. Vilnius: Kronta.
63. Radzevičienė, L., Strakšienė, D. (2003). Specialiųjų poreikių vaikų ugdymas gyvu muzikavimu. *Specialusis ugdymas*, 1 (8), 31-39.
64. Ramig, P., Bennett, E. (1997). Working with 7 to 12 year-old children who stutter: ideas for intervention in the public schools. *Language, speech and hearing services i schools*. Vol. 26.
65. Ramša, V. (1992). Amerikos mikčiojimo fondo informacija http://mikciojimas.info/?eil_nr=10003&klb= (žiūrėta 2011-08-15).
66. Ramša, V. (1999). *Jūsų vaikas mikčioja. Patarimai tėvams*. Vilnius: Lietuvos sporto informacijos centras.
67. Shapiro, D. A. (1999). *Stuttering Intervention: a collaborative journey to fluency freedom*. Austin, Texas, PRO – ED.
68. Shwabe, Ch. (1969). *Musiktherapie*. VEB Gustav Fischer Verlag Jena.

69. Saunorienė, L., Daunorienė, K. L., (2000). Lėlių teatro terapija, ugdant vaikus su kompleksine negale. *Specialiųjų poreikių vaikų pažinimas ir ugdymas: mokslinės konferencijos medžiaga*. (P. 157 – 160). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
70. Silverman, F. H. (1996). *Stuttering and other fluency disorders (2nd ed.)*. Needham Heights, MA: Allyn&Bacon.
71. Skaisgirienė, Z. (1997). Žaidimai vaikų mikčiojimui šalinti. *Specialiųjų poreikių vaikų ugdymas: mokslinės konferencijos medžiaga*. (P. 197-200). Šiauliai: Titnagas.
72. Survilaitė, D. (2002). Genialumas, liga ir meno terapija. *Psichologija Tau*, 6, 17 - 18.
73. St. Louis, K., Hinzman, A., Hull, F. (1985). Studies of cluttering: Disfluency and language measures of young possible clutterers. *Journal of Fluency Disorders*, 10, 151 – 172.
74. Stanislovas, S. (1994). *Žaidimai. Teorija ir didaktika*. Kaunas: Lietuvos Kūno kultūros institutas.
75. Šinkūnienė, (2003). Meninis socialinis projektas. *Socialinis - interakcinis modelis: integracija bendradarbiaujant meninėje veikloje*. Vilnius: UAB Ciklonas.
76. *Tarptautinė statistinė ligų ir sveikatos problemų klasifikacija, TLK – 10* (1992). Ženeva.
77. *Vaikų darželių programa „Vėrinėlis“* (1991). Vilnius: Leidybos centras.
78. Vilkėlienė, A. (1998). Psichoterapinė meno funkcija ugdymo procese. *Muzikos terapija ir neigaliųjų ikimokyklinis ugdymas*. Neigaliųjų mninis ugdymas: psichologinės reabilitacijos ir socializacijos galimybės. Vilnius: LAMUC.
79. Williams, D. E. (1996). *Working with children in school environment..* In *Stuttering therapy : Transfer and Maintenance*. Publ. No. 19. Memphis, TN: Stuttering Foundation of America.
80. Wirth, G. (1994). *Sprachstörungen, Sprechstörungen, kindliche Hörstörungen*. Köln: Deutcher Ärzte – Verlag.
81. Zackheim, C. T., Conture, E. G. (2003). Childhood stuttering and speech disfluencies in relation to children's mean length of utterance: A preliminary study. *Journal of Fluency Disorders*, 28, 115 – 142.
82. Zebrowski, P. M. (1993). *Counseling the Parents of children who stutter*. Stuttering foundation of America.
83. Žiedelienė, D. (1998). Muzikos terapija ir neigaliųjų ikimokyklinis ugdymas. *Neigaliųjų meninis ugdymas: psichologinės reabilitacijos ir socializacijos galimybės*. Vilnius: LAMUC.
84. Žukauskienė, R. (1996). *Raidos psichologija*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
85. Žukauskienė, R. (2008). *Psichosocialinė raida žaidimų metais (2-6)*. Vilnius: Vaga.

86. Žutautienė, N. (2000). *Padėkime tikėtojančiam vaikui*. Kaunas: Vītae littera.
87. Волкова, Т. (1985). *Логопедическая ритмика*. Москва: Просвещение.
88. Выгодская, И. Г. и др. (1984). *Устранение заикания у дошкольников в игре*. Москва: Просвещение.
89. Захаров, А.И. (1986). *Как предупредить отклонение в поведении ребенка*. Москва.
90. Рычкова, Н. (1985). *Состояние произвольной деятельности и особенности логоритмической работы с ними*. Автореферат. Москва: Просвещение.
91. Селиверстов, В. И. (1989). *Заикание*. Москва: Просвещение.
92. Копытин, А.И. (2001). *Системная арт – терапия*. СПб: Питер.
93. Киселева Е. А., (2000). *Основные концепции творческих способностей*. http://www.ucheba.com/met_rus/k_psihologiya/k_poznproc/tvor_sposobnosti_2.htm (žiūrėta 2011-10-10).

Rita Krutulienė

ELEMENTS IN THE ARTISTIC ACTIVITY TO OVERCOME STUTTERING

The Master's Degree Thesis

Summary

Paper deals with the operational elements of artistic use of the possibility of pre-school age children stammer. An analytical study of preschool education of children stammer artistic activity analysis showed that children mikčiojantiems difficult language to express emotions and feelings, they are usually limited to a few words. Creative process encourages children stammer spontaneity, creativity and initiative to provide promotion of positive emotions and self-confidence.

Hypothesis: the musical elements of drama activities and the use of a positive impact on preschool children stammer a smooth talking, helps to mitigate / overcome negative emotions.

The study involved 13 preschool children stammer. The main criteria for selecting pupils study: pre-school age, the smooth speech disorder (stutter).

The most empirical *conclusions* that were drawn are:

1. Stuttering is a multidimensional disorder associated with a variety of cognitive, linguistic, emotional, neuro-psychological, social factors, the complex interaction of each case vary.
2. Overcoming stuttering pre-school age is based on the linguistic environment changes, the active participation of parents and language tasks sunkinimas for the smooth transfer of speaking skills in everyday life situations.
3. Targeted use of artistic elements of the business education of children stammer, observed positive language skills and changes in stuttering.
4. Educational activities in art study design guidelines and performance measures provided guaranteed ways to stammer child's education process optimization has led to positive developments in all subjects in the educational process. Every child has made some progress: the positive formation of children's behavior, communication, and smooth talking skills.
5. Hypothesis that the musical elements of drama activities and the use of a positive impact on preschool children stammer a smooth talking, helps to mitigate / overcome negative emotions that have been confirmed.

Key words: pre-school age children, stuttering, speech, smooth talking, speech therapy and support strategies, musical mode, role play.